

Janusz Mierzwa
Rafał Rudka

100 lat samorządowych wspólnot powiatowych (1918-2019)

Janusz Mierzwa
Rafał Rudka

100 lat samorządowych wspólnot powiatowych (1918-2019)

Warszawa – Kraków – Bochnia

2019

Wydanie 1, nakład 500 egz.

Copyright by Związek Powiatów Polskich
Copyright by Biuro Programu „Niepodległa”

ISBN 978-83-62251-67-4

ISBN 978-83-62251-68-1 (wersja elektroniczna)

Biuro Programu „Niepodległa”

ul. Jasna 24

00-054 Warszawa

www.niepodlegla.gov.pl

Związek Powiatów Polskich

Plac Defilad 1

00-901 Warszawa

www.zpp.pl

Projekt realizowany w ramach obchodów stulecia odzyskania niepodległości oraz odbudowy polskiej państwowości.

Spis treści

Wstęp	7
Powiat na przestrzeni wieków (<i>Rafał Rudka</i>)	11
Samorząd powiatowy w Drugiej Rzeczypospolitej (<i>Janusz Mierzwa</i>)	17
W spadku po zaborach	17
Pierwsze lata	21
Problem zależności samorządu powiatowego od administracji państwowej	27
Formalny nadzór nad działalnością samorządu powiatowego	28
Nadzór samorządu powiatowego nad gminami	31
Skarbowość i kompetencje samorządów powiatowych	32
Związki międzykomunalne	37
Samorząd powiatowy w koncepcjach środowisk politycznych	38
Koncepcje reformy samorządu powiatowego	41
Ustawa scalenkowa	43
Problem reformy podziału administracyjnego kraju	47
Powiaty w Drugiej Rzeczypospolitej (stan na 1 stycznia 1939 r.) – zestawienie (<i>Janusz Mierzwa</i>)	49
Związek Powiatów RP (<i>Janusz Mierzwa</i>)	57
Początki	57
Formy działalności	59
Działacze	61
Samorząd powiatowy po 1998 r. (<i>Rafał Rudka</i>)	67
Reforma samorządowa w opinii jej twórcy	67
Ustrojowe przesłanki podziału terytorialnego na powiaty	
podział terytorialny państwa	70
Kryteria instytucjonalne wyodrębnienia powiatów	71
Kryteria wielkościowe wyodrębnienia powiatów	73
Współczesne powiaty i starostowie polskich powiatów (po 1999 roku) (<i>Rafał Rudka</i>)	77
Związek Powiatów Polskich w służbie powiatom (<i>Rafał Rudka</i>)	107
Tak się zaczęło...	107
Wyznaczone cele i zadania	108
Praca statutowych organów Związku	109
Aktywność Związku Powiatów Polskich	125
Tytułem zakończenia	131
Najważniejsze akty prawne dotyczące ustroju samorządu powiatowego w Polsce	135
Bibliografia selektywna	137

Wstęp

Publikacja, którą oddajemy do rąk Czytelników, wpisuje się w uroczyste obchody setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Związana jest także z mijającym w tym roku jubileuszem dwudziestolecia funkcjonowania współczesnych usamorządowionych wspólnot powiatowych oraz reaktywowanego ogólnopolskiego stowarzyszenia zrzeszającego jednostki samorządu terytorialnego tego szczebla.

W związku z powyższym Związek Powiatów Polskich wspólnie z Biurem Programu „Niepodległa” postanowił o wydaniu publikacji upamiętniającej historyczne losy tworzenia się samorządów powiatowych i organizacji ich reprezentującej.

W sposób szczególny ukazuje ona pewien wycinek historii polskiej samorządności terytorialnej na przestrzeni ostatniego stulecia, akcentując okres Drugiej Rzeczypospolitej oraz lata współczesne. Narrację dotyczącą XX wieku osadzono w szerszym kontekście. Odniesiono się do nieco bardziej holistycznego (sięgającego XIII w.) horyzontu tworzenia się i rozwoju polskich powiatów. Celem było zobrazowanie, że idea ich funkcjonowania sięga aż tak zamierzczłych czasów.

Interesującym okresem tworzenia się struktur samorządu terytorialnego są lata związane z funkcjonowaniem samorządu powiatowego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. W publikacji starano się zarysować kształt rozwiązań ustrojowych, odziedziczonych w tym względzie po zaborcach. Zwrócono uwagę na to, że podjęte w pierwszych latach niepodległości działania zmierzały do implementowania na grunt odrodzonego państwa polskiego rozwiązań demokratycznych (poszerzanie zakresu praw wyborczych, przeprowadzanie wyborów) i dworażnego ujednoczenia struktur. Omówione zostały kwestie związane z tworzeniem finansowych podstaw funkcjonowania samorządu (również powiatowego), strukturą kompetencji, ewolucją nadzoru administracji ogólnej nad samorządem powiatowym, czy wręcz miejsca tego szczebla w całościowym obrazie międzywo-

jennego samorządu terytorialnego. Podkreślono fakt, że względnie kompleksowe rozwiązania przyniosła dopiero tzw. ustawa scaleniowa z 23 marca 1933 r., ujednocniająca kształt samorządu na poziomie gminnym i powiatowym na obszarze Rzeczypospolitej. Zwrócono uwagę, że zakres zmian dotyczących powiatów miał, w porównaniu do gmin, charakter ograniczony. Ustawa scaleniowa była wyrazem piłsudczykowskiej wizji miejsca samorządu w organizacji państwa, co znalazło odzwierciedlenie we wzmocnieniu organów wykonawczych czy wzroście presji administracyjnej. Czytelnik ma jednak możliwość zestawienia samorządowych koncepcji ówczesnego obozu rządzącego z pomysłami innych ugrupowań, liczących się na ówczesnej scenie politycznej.

Odniesiono się również do zmian jakie dokonywały się w wewnętrznej organizacji urzędów czy podnoszeniu jakości aparatu biurokratycznego. W dalszej części skoncentrowano się na kwestii zrzeszania się wspólnot samorządowych. W tym kontekście na plan pierwszy wysuwa się działalność i zasługi międzywojennego Związku Powiatów RP – organizacji zrzeszającej od 1919 r. (w różnej formule organizacyjnej) powiatowe związki komunalne. Opisano jak Związek prowadził przez całe dwudziestolecie intensywną działalność wydawniczą, szkoleniową i doradczą, poprzez którą starał się upowszechniać w samorządach dobre praktyki. Przypomniano również czołowych działaczy Związku Powiatów przed 1939 r.

Między okresem Drugiej Rzeczypospolitej a czasami współczesnymi w polskiej samorządności terytorialnej mamy do czynienia z pewną wyrwą czasową. Okres ten został tylko porządkowo wspomniany w tym wydawnictwie. Niemniej jednak z racji tej przerwy opowieść o samorządności w czasach II RP, a współczesnością jest opowiadaniem o dwóch różnych obrazach samorządu terytorialnego i organizacji go reprezentującej. Z drugiej strony po 1989 r. działacze samorządowi czy naukowcy wielokrotnie odnosili się do doświadczeń II RP czy korzystali z wydawanych wówczas publikacji.

W części dotyczącej czasów współczesnych opisany został reaktywowany – po decyzjach z 1998 r. – samorząd powiatowy. Wspomniano tu o jego ustrojowych przesłankach oraz kryteriach towarzyszących usamorządowieniu współczesnych powiatów. Przedstawione zostały współczesne powiaty i ich starostowie.

W dalszej części podkreślona i opisana została także rola współczesnego Związku Powiatów Polskich – organizacji wspierającej samorządy członkowskie, walczącej o lepszą jakość prawa oraz dającej kolejne bodźce rozwojowe w codziennym funkcjonowaniu tego rodzaju jednostki samorządu terytorialnego. Przedstawiono zarów-

---

no historię jak i wkład poszczególnych osób w tworzenie się tego podmiotu i jego organów.

W jednej publikacji nie da się zamknąć dziejów samorządu terytorialnego oraz tak dużej i aktywnej organizacji go reprezentującej. Zatem skupiono się na tym co, zdaniem autorów, wartym było upamiętnienia.

Wierzymy, że niniejsze opracowanie będzie służyło szerokiemu gronu odbiorców.

Publikacja nie powstałaby gdyby nie wsparcie ze strony Biura Programu „Niepodległa” za co dziękujemy. Podziękowania należą się również wszystkim, którzy wpłynęli na jej kształt i zachęcili nas do podjęcia tej tematyki.

Autorzy

Powiat na przestrzeni wieków

Rafał Rudka

Pierwsze wzmianki o powiatach pojawiły się już wiele wieków temu, ewoluując przez lata do modelu, który dzisiaj znamy. Poniżej, bazując na publikacjach wielu autorów badających ówczesne czasy, bardzo krótko starano się przytoczyć najważniejsze dla tworzenia się powiatów historyczne momenty.

XIII wiek

Czeski król Wacław II, kierowany wzorcami z własnego kraju, wprowadza na ziemiach polskich urząd starosty jako namiestnika króla na określonym terytorium (pierwszym był starosta ziemi sandomierskiej).

Władysław Łokietek rozbudowuje sieć urzędów starostów – dwóch w Wielkopolsce, w Poznaniu i Kaliszu, oddzielnie na Kujawach dla województw brzeskiego, inowrocławskiego oraz ziemi nakielskiej. Pojawił się też urząd starosty generalnego jako zastępcy króla (zarządzał prowincją).

XIV–XV wiek

Zmieniała się rola starostów. Starosta z namiestnika króla (uprawnionego do wszystkiego tego, do czego był uprawniony monarcha – z wyłączeniem nadawania przywilejów) stał się głównym urzędnikiem królewskim odpowiedzialnym przede wszystkim za sprawy sądowe i zarząd majątkiem. Wiązało się to głównie z organizacją sądów ziemskich (właśnie okręg sądu ziemskiego nazywano powiatem). Powiaty zaczęły upodabniać się do jednostek podziału administracyjnego. Powstał podział terytorialny Polski na województwa, ziemie i powiaty. Starostowie zwani „ramionami królewskimi”, posiadali realną władzę administracyjną. Wykształciła się siatka powiatów, która bez większych zmian przetrwała aż do 1795 roku.

XVI–XVII wiek

Rzeczpospolita szlachecka nie dokonała żadnych istotnych zmian w funkcjonowaniu powiatów, upływ czasu powodował natomiast upa-

---

dek znaczenia starostów i powolny proces zamiany roli ich urzędów (co usankcjonowano w konstytucji sejmu z roku 1611).

XVIII – XIX wiek

Rok 1795 przyniósł upadek Rzeczypospolitej szlacheckiej. Jej ziemie znalazły się w strukturach trzech państw zaborczych. Powiaty funkcjonują jako struktury administracyjne w zróżnicowanej formie.

W Księstwie Warszawskim podział terytorialny nawiązywał do wzorców francuskich (departamenty i powiaty, na czele których stali podprefekci).

Królestwo Polskie – pod berłem królów Polski, którym formalnie byli carowie Rosji (w miejsce departamentów wprowadzono województwa, które dalej dzieliły się na obwody oraz na powiaty). Po powstaniu listopadowym i styczniowym wprowadzono podział administracyjny obowiązujący w Rosji (z powiatami jako jednostkami administracyjnymi).

Pozostałe ziemie zaboru rosyjskiego (najwyższymi jednostkami były generał-gubernatorstwa, a te dzieliły się na gubernie, które z kolei składały się z prowincji, a te dzieliły się na powiaty).

W zaborze pruskim istniały również powiaty, na czele których stali landraci. Wiek XIX przyniósł podział powiatów na ziemskie (wiejskie, na czele z landratem) i grodzkie (miejskie, na czele z nadburmistrzem).

Inaczej kształtowała się struktura administracyjna zaboru austriackiego. Galicja została podzielona na cyrkuły (na ich czele stali starostowie) i dystrykty (odpowiadały powiatom z pozostałych zaborów).

W 1865 r. zlikwidowano cyrkuły i w ich miejsce powołano mniejsze powiaty (starostowie mieli stać od tego momentu na czele powiatu).

XX wiek

Rok 1914 przyniósł zajęcie Królestwa Polskiego przez wojska Niemiec i Austro-Węgier. W okupowanym Królestwie zachowano powiatowy szczebel administracyjny.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, powiaty były podstawowymi jednostkami podziału terytorialnego. Na czele powiatów stali starostowie, którzy podlegali naczelnikowi państwa.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r. przesądziła, że „dla celów administracyjnych Państwo Polskie podzielone będzie, w drodze ustawodawczej, na województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie, które będą równocześnie jednostkami samorządu terytorialnego”.

Struktura powiatów ustabilizowała się w 1928 r. Istniało wtedy 266 powiatów ziemskich i grodzkich.

W praktyce jednak powiat samorządowy (na czele ze starostą), wyposażony w osobowość prawną, sprawnie funkcjonuje dopiero po reformie ustroju samorządu terytorialnego z 1933 roku.

II wojna światowa. Na ziemiach wcielonych do Trzeciej Rzeszy wprowadzono niemiecki podział terytorialny (ponownie pojawiły się powiaty wiejskie z landratami i powiaty miejskie z nadburmistrzami). W Generalnym Gubernatorstwie utrzymano polską administrację powiatową na podstawie przepisów z 1928 r. ale całkowicie podporządkowaną Niemcom. Na terenach włączonych do ZSRR wprowadzono radziecki podział administracyjny z naczelnikami powiatów. Do przedwojennej sieci powiatów nawiązywało też polskie państwo podziemne. Istnieli więc podziemni starostowie – powiatowi delegaci rządu – podlegli Delegatowi Rządu na Kraj w Warszawie.

W pierwszym powojennym okresie obszar Polski podzielono na 16 województw, 299 powiatów i 3005 gmin. Był to podział tymczasowy. W końcu 1948 r. w szesnastu województwach było łącznie 271 powiatów, 44 miasta tzw. wydzielone (tj. stanowiące samodzielne powiaty), 2944 gminy i 10124 gromady. Podział ten w ogólnych zarysach utrzymywał się do 1950 r. Starostowie łączyli obowiązki organu samorządowego i administracji rządowej.

Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej zrywa z dotychczasową koncepcją ustrojową organów terenowych, opartą w znacznej mierze na wzorach przedwojennych i wprowadza zasadnicze zmiany w organizacji i funkcjonowaniu rad narodowych, wprowadzając rozwiązania wzorowane na stosowanych w Związku Radzieckim.

Stworzono terenowe organy jednolitej władzy państwowej. Istnieją wówczas 22 województwa (w tym miasta: Warszawa, Łódź i Kraków), 271 powiatów i 53 miasta wydzielone (stanowiące samodzielne powiaty). Zniesiono urząd starosty.

W zasadzie od 1950 r. historia rad narodowych nie jest już historią samorządu terytorialnego.

W 1975 roku następuje zmiana podziału administracyjnego państwa z trójstopniowego na dwustopniowy. Zamiast 20 województw i 360 powiatów powstało 49 województw. Ówczesny podział całkowicie zerwał z historycznie ukształtowanymi strukturami powiatów i województw.

1990 rok, reaktywowanie samorządu gminnego; 8 marca. Sejm uchwała: zmianę w Konstytucji, ustawę o samorządzie terytorialnym i ordynację wyborczą do organów gmin; 27 maja odbywają się wybory do samorządów gminnych.

1993 rok, 23 stycznia – pierwsze czytanie ustawy o powiatach. Projekt zostaje skierowany do prac Komisji Sejmowej; 7 czerwca w Urzędzie Rady Ministrów zostaje zaprezentowany projekt podziału powiatowego Polski. Przewiduje się 293 powiaty. Niestety dalsze prace nad uruchomieniem powiatów zostają przerwane.

1994 rok rusza pilotaż miast na prawach powiatu. 42 duże miasta przejmują od wojewody zadania powiatowe.

1997 rok, rozpoczyna działalność pilotażowy powiat – Sąddecka Miejska Strefa Usług Publicznych.

1998 rok, rozpoczynają działalność kolejne pilotażowe powiaty: Nakielska i Polkowicka Miejska Strefa Usług Publicznych.

1998 rok, 5 czerwca – przyjęcie przez Sejm ustawy o samorządzie powiatowym, ustawy o samorządzie województwa, ustawy o administracji rządowej w województwie; 16 lipca – przyjęcie przez Sejm Ordynacji wyborczej do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw; 24 lipca – przyjęcie przez Sejm ustawy o wejściu w życie ustawy o samorządzie powiatowym, ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o administracji rządowej w województwie, a także ustawy o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa; 7 sierpnia – Rada Ministrów wydaje rozporządzenie w sprawie utworzenia powiatów; 11 października – odbywają się wybory do rad gmin, powiatów oraz sejmików województw (wybrano 10 290 radnych).

Reaktywowano (usamorządowiono) 308 powiatów i 65 miast na prawach powiatu.

1999 rok, 1 stycznia – początek obowiązywania nowego podziału administracyjnego państwa, w których istnieją trzy szczeble samorządu terytorialnego: gminy, powiaty i województwa samorządowe. Rozpoczyna swoją działalność 16 województw, 308 powiatów i 65 miast na prawach powiatu; 26-27 lutego – zebranie założycielskie Związku Powiatów Polskich, które miało miejsce w Nowym Sączu; 17 marca – rejestracja Związku Powiatów Polskich w Krajowym Rejestrze Sądowym jako stowarzyszenia; 28 marca – I Zgromadzenie Ogólne Związku Powiatów Polskich, na którym dokonano wyboru pierwszych władz statutowych Związku.

2000 rok, 1 stycznia – powiaty przejęły prowadzenie urzędów pracy.

XXI wiek

2002 rok, 1 stycznia – utworzono 7 kolejnych powiatów (wschowski, brzeziński, leski, sztumski, gołdapski, węgorzewski i łobeski); wyłączono inspekcję sanitarną ze struktury powiatowej administracji

---

zespolonej; 15 marca – zostaje uchwalona ustawa o ustroju miasta stołecznego Warszawy (jej 11 gmin połączono w jedno miasto na prawach powiatu, znosząc powiat warszawski. Powiat ten rozpoczął działalność z dniem 22 października 2002 roku)

2003 rok, 1 stycznia – Miasto Wałbrzych zrezygnowało ze statusu miasta na prawach powiatu; wyłączono Policję ze struktury powiatowej administracji zespolonej; 28 kwietnia – wyłączono inspekcję weterynaryjną ze struktury powiatowej administracji zespolonej.

2013 rok, 1 stycznia – Miasto Wałbrzych ponownie uzyskuje status miasta na prawach powiatu.

Samorząd powiatowy w Drugiej Rzeczypospolitej

Janusz Mierzwa

Rok 1918 przyniósł Polsce odzyskanie utraconej przed 123 laty niepodległości. Rzeczpospolita odradzała się na ziemiach wchodzących w skład trzech zaborów, funkcjonujących przez ponad wiek w różnych porządkach prawnych. Tymczasem wiek XIX w Europie był okresem kluczowym z punktu widzenia wypracowywania własnych modeli administracyjnych. Oznaczało to, że w czas niepodległości państwo polskie wchodziło bez własnych tradycji czy koncepcji dotyczących organizacji struktur państwowych i co najmniej przez kilka następnych lat musiało się w tym względzie opierać o struktury odziedziczone po państwach zaborczych. Jednocześnie, żywotny charakter innych wyzwań, które stały przed nowym państwem – konferencja pokojowa, wojny o granice, plebiscyty, unifikacja walutowa, organizacja aparatu skarbowego – powodowały, że sprawy związane np. z określeniem struktury samorządu, także powiatowego, musiały zejść na plan dalszy. Tym samym w tym zakresie oparto się na organizacji samorządu wypracowanej przez zaborców, znanej i sprawdzonej (co nie znaczy najlepiej się sprawdzającej). Jak się miało okazać, struktury, przepisy prawne i rozwiązania organizacyjne dotyczące samorządu terytorialnego odziedziczone po zaborcach obowiązywały przez większość dwudziestolecia międzywojennego.

W spadku po zaborach

Organizacja struktur samorządu terytorialnego na terenie państwa pruskiego związana była z realizowanym od początku XIX wieku programem budowy nowoczesnego państwa. Przeprowadzone w drugiej połowie XIX wieku reformy wprowadzały jednostki administracji rządowej na poziomie prowincji, rejencji, powiatów oraz gmin (w przypadku samorządu terytorialnego – bez rejencji). Powiaty miały dwojaki cha-

rakter – zarówno jednostek administracji rządowej, jak i samorządowych związków powiatowych. Na czele tych pierwszych stali landraci (starostowie), mianowani przez monarchę (poza obszarem Wielkiego Księstwa Poznańskiego spośród kandydatów wskazanych przez sejmik powiatowy). Kierowali oni całością spraw administracyjnych i policyjnych na podległym terenie, jak również pracami samorządowego organu wykonawczego. Organami samorządu powiatowego były sejmik powiatowy oraz wydział powiatowy. Na czele tego ostatniego stał landrat (kierował także pracami sejmiku powiatowego), przez co łączył on w swym ręku kompetencje z zakresu administracji ogólnej i samorządowej. Sejmik był ciałem uchwałodawczym i kontrolnym, a do jego kompetencji należały tzw. sprawy własne (m.in. infrastruktura drogowa, służba zdrowia, szkoły rolnicze). Składał się z minimum 25 członków wybieranych w systemie kurialnym, który dawał przewagę właścicielom ziemskim. Wydział powiatowy był organem wykonawczym. Składał się z sześciu członków wybieranych przez sejmik powiatowy, na czele których stał landrat. Sprawował także nadzór nad działalnością samorządu gminnego. Cechą charakterystyczną systemu pruskiego było przyznanie wydziałowi powiatowemu uprawnień z zakresu sądownictwa administracyjnego I instancji. Jak widać na tym przykładzie, także w odniesieniu do samorządu powiatowego niektóre rozwiązania ustrojowe zastosowane w zaborze pruskim miały na celu umocnienie dominującej pozycji żywiołu niemieckiego.

W przypadku zaboru austriackiego status samorządu terytorialnego, także szczebla powiatowego, był częścią szerszych regulacji związanych z autonomią galicyjską. Na podstawie patentu lutowego z 1861 r., powstały koronne władze autonomiczne (Sejm Krajowy i Wydział Krajowy) oraz samorząd powiatowy (od 1866 r.). Organem uchwałodawczym i kontrolnym tego ostatniego były rada powiatowa, natomiast funkcje wykonawcze i zarządcze spoczywały w ręku wydziału powiatowego. Rada powiatowa pochodziła z przeprowadzanych co sześć lat wyborów kurialnych¹ i wyłaniała wydział powiatowy, na czele którego stał wybierany przez radę prezes zwyczajowo określany mianem marszałka powiatowego (zatwierdzany przez cesarza). Teoretycznie rada mogła zajmować się wszystkimi zagadnieniami samorządu powiatowego, w praktyce jednak swoją uwagę koncentrowała przede wszystkim na sprawach infrastruktury drogowej, opieki zdrowotnej, działalności charytatywnej, oświatowej oraz kulturalnej. Wydział powiatowy sprawował nadzór nad działalnością samorządu gminnego, natomiast sam był kontrolowany przez Wydział Krajowy. Równolegle na poziomie powiatu funkcjonował starosta jako organ administracji ogólnej.

1. Niedemokratyczny system wyborczy opierający się na podziale wyborców na tzw. kurie. Przynależność do nich związana była np. z cenzusem majątkowym czy wykształcenia.

Widać zatem, że w austriackim porządku prawnym brak było personalnego związku między administracją rządową a samorządową. Efektem tego był fakt, że wydział powiatowy pozbawiony był narzędzi egzekucyjnych, o których udostępnienie musiał każdorazowo zwracać się do starosty. Drugą konsekwencją rozdziału obu struktur był brak tożsamości terytorialnej powiatów rządowych i samorządowych. W tym miejscu dodajmy, że mankamenty tych rozwiązań były dostrzegane przez współczesnych i stanowiły przedmiot krytyki.

Odrębnie należy wspomnieć o Śląsku Cieszyńskim, który stanowił odrębny od Galicji kraj koronny. Otrzymał on krajową ustawę o reprezentacji powiatowej, jednak jej wprowadzenie w życie zostało wstrzymane. Na tym obszarze zadania organów powiatowych sprawował wydział krajowy.

Co rozumiałe ze względu na charakter państwa, z najbardziej ograniczonym wymiarem funkcjonowania samorządu powiatowego mieliśmy do czynienia na terenie zaboru rosyjskiego. Został on wprowadzony w postaci tzw. ziemstw na poziomie powiatu oraz guberni w 1864 r., a jego organami były zgromadzenie powiatowe jako ciało uchwałodawcze oraz zarząd powiatowy jako organ wykonawczy. Zgromadzenia pochodziły z przeprowadzanych co trzy lata wyborów kurialnych, zapewniających stałą przewagę ziemiaństwu, natomiast trzyosobowe zarządy były wybierane na trzyletnie kadencje przez wspomniane zgromadzenia. Do kompetencji ziemstw należały sprawy związane z infrastrukturą drogową, rozwojem gospodarczym, szkolnictwem, zdrowiem, ale także zadania poruczone, tzn. zlecone, jak np. pobór do wojska. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że istotny wpływ na funkcjonowanie ziemstw miało z jednej strony odseparowanie od administracji rządowej, ale także możliwość jej bezpośredniej ingerencji w działalność samorządu poprzez zawieszanie uchwał czy zatwierdzanie przewodniczących zarządów. Po wtóre, nie wszędzie samorząd ziemski wprowadzony został – co z naszego punktu widzenia jest kluczowe, nie istniał on ze względów politycznych np. w Królestwie Polskim. Z podobnych względów namiastkę ziemstw w postaci komitetów powiatowych powoływano w guberniach zachodnich (tzw. ziemiach wcielonych) dopiero w latach 1903-1904.

Zmiany w tak zarysowanej strukturze zostały wprowadzone w latach I wojny światowej. O ile na terenie zaboru pruskiego i austriackiego utrzymano dotychczasowe rozwiązania (choć, co rozumiałe nad wszystkimi obszarami życia politycznego i gospodarczego ciążyły czynniki wojskowe), o tyle w byłym Królestwie Polskim zmiany miały charakter systemowy. Związane to było z opuszczeniem obszaru Królestwa Polskiego przez Rosjan i potrzebą dostosowania

obowiązujących na tym terenie rozwiązań do własnych potrzeb nowych okupantów. Wiązały się przede wszystkim z koniecznością zapewnienia sobie przez nich spokoju na tyłach frontu, co oznaczało m.in. przerzucenie na Polaków odpowiedzialności za kwestie aprowizacyjne czy społeczne, jak również stworzenie jak najlepszych warunków dla eksploatacji podbitego terytorium przez jego zarządców. Środkiem dla osiągnięcia powyższych celów była organizacja na terenie byłej Kongresówki struktur samorządu terytorialnego. O ile w obszarze funkcjonowania samorządu wiejskiego zmiany były niewielkie, o tyle w zasadzie od podstaw organizowany był samorząd miejski oraz powiatowy.

Tworzenie podwalin samorządu powiatowego na terenach okupowanych przez państwa centralne realizowane było odrębnie dla okupacji niemieckiej i austro-węgierskiej. W styczniu 1916 r. została wydana ordynacja powiatowa dla Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego (przynależnego do Cesarstwa Niemieckiego), a dla Gubernatorstwa Lubelskiego (okupowanego przez Austro-Węgry) nastąpiło to dopiero we wrześniu 1917 r. Zakres działania samorządowego powiatu był na obu obszarach podobny i obejmował gospodarkę, oświatę, służbę zdrowia czy infrastrukturę drogową. Cechą wspólną samorządu powiatowego na terenie obu okupacji był także sejmik powiatowy jako organ uchwałodawczy. Odmiennie natomiast wyglądała struktura organów wykonawczych. W przypadku okupacji niemieckiej władzę wykonawczą sprawował naczelnik powiatu, który przewodniczył obradom sejmiku i miał w stosunku do niego bardzo szerokie kompetencje (np. mógł go rozwiązać, a każdą kwestię znajdującą się w zakresie jego kompetencji uregulować w trybie rozporządzenia). Na obszarze okupacji austriackiej organem wykonawczym był wybierany przez członków sejmiku wydział powiatowy, na którego czele stał komendant powiatu.

Należy podkreślić, że choć na terenach okupowanych przez państwa centralne samorząd powiatowy funkcjonował pod bardzo ścisłą kontrolą ze strony okupantów, to, zwłaszcza w Generalnym Gubernatorstwie Lubelskim, stanowił on dla liderów społeczności wiejskich i działaczy ludowych szkołę myślenia państwowego (zwłaszcza, że w okupacji niemieckiej wybory nie zostały przeprowadzone). Podobnie bowiem jak samorząd miejski także i samorząd powiatowy stał się w warunkach okupacji państw centralnych lat 1915-1918 substytutem polskiej państwowości i przestrzenią, w ramach której powstawały instrumenty administrowania (np. służby porządkowe i bezpieczeństwa), z których skorzystano następnie w listopadzie 1918 r., u progu niepodległości.

Pierwsze lata

Możemy powiedzieć, że w listopadzie 1918 r. struktury mniej lub bardziej autonomicznego w stosunku do władz centralnych samorządu powiatowego istniały na całym obszarze, który ostatecznie wszedł w skład Drugiej Rzeczypospolitej. Wyjątkiem w tym względzie był Śląsk Cieszyński. Z przytoczonych na wstępie względów wprowadzane w regulacjach samorządowych zmiany zmierzały do implementowania rozwiązań demokratycznych (poszerzanie zakresu praw wyborczych, przeprowadzanie wyborów) i doraźnego ujednoczenia struktur.

Najdalej idące zmiany przeprowadzone zostały w Królestwie Polskim. Zgodnie z dekretami Naczelnika Państwa z 5 grudnia 1918 r. oraz 4 lutego 1919 r. wprowadzono podział na powiaty ziemskie i grodzkie. Organami tych pierwszych były: sejmik powiatowy (funkcje uchwałodawcze i kontrolne), wydział powiatowy oraz przewodniczący wydziału powiatowego (funkcje wykonawcze). Sejmiki pochodziły z przeprowadzanych raz na trzy lata wyborów pośrednich – delegaci do nich byli wybierani przez rady miejskie i gminne. Miały kompetencje związane przede wszystkim z gospodarką budżetową oraz wyborem członków wydziałów powiatowych. Te ostatnie sprawowały nadzór nad samorządem gminnym czy podejmowały uchwały w sprawach nie wymagających decyzji sejmiku. Kluczowe znaczenie w wymiarze wykonawczym miał jednak przewodniczący wydziału powiatowego, którym z urzędu był każdorazowy starosta. To jemu przysługiwało prawo wykonywania wszystkich uchwał sejmikowych i wydziałowych, to on zawiadywał sprawami bieżącymi czy zatrudniał urzędników. Poprzez fakt, że był on funkcjonariuszem państwowym czynnik administracyjny wywierał silniejszą presję na samorządowy. Jednocześnie zwrócić należy uwagę, że nie było to rozwiązanie odbiegające od obowiązującego wówczas w byłym zaborze pruskim, a istotnie łagodniejsze od wprowadzonego w 1916 r. w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim. Dla porządku należy nadmienić, że system ten rozporządzeniem Rady Ministrów z sierpnia 1922 r. został rozciągnięty także na województwa wschodnie, tj. wileńskie, nowogródzkie, poleskie i wołyńskie.

W przypadku zaboru pruskiego zmiany miały mniej rewolucyjny charakter, ale jednocześnie zbliżały tamtejszy samorząd powiatowy do systemu obowiązującego w Kongresówce. Organami samorządu były sejmik powiatowy, wydział powiatowy oraz starosta, który był z urzędu przewodniczącym wydziału. Mechanizm wyboru sejmiku powiatowego był w zaborze pruskim dość skomplikowany, łączył bowiem mechanizmy pośrednie (m.in. rady miejskie) i bezpośrednie. Kadencja obu organów samorządu powiatowego trwała cztery lata.

W odniesieniu do zaboru austriackiego zwracaliśmy uwagę, że był on w największym stopniu niezależny od administracji rządowej, co było też jego dość powszechnie krytykowaną słabością. Zmiany w strukturach samorządowych były efektem Wielkiej Wojny, albowiem w warunkach konfliktu militarnego władze decydowały się na rozwiązywanie organów samorządowych i wprowadzanie starostów jako komisarzy. Przeobrażenia te były kontynuowane już przez Polską Komisję Likwidacyjną. Zgodnie z przyjętą na początku listopada 1918 r. „Instrukcją dla komisarzy Polskiej Komisji Likwidacyjnej” likwidowano istniejący wcześniej podział na powiatową administrację rządową (starostwo) i samorządową (rada powiatowa). Powoływani wówczas komisarze likwidacyjni stawali na czele starostw i przejmowali kompetencje samorządowe; im też podporządkowywano cały personel zatrudniony w obu urzędach. W późniejszych latach mieliśmy do czynienia ze swoistym przeciąganiem liny. Z jednej strony istniał lwowski Tymczasowy Wydział Samorządowy, sprawujący (wspólnie z wojewodami) w miejsce zlikwidowanego w 1920 r. Wydziału Krajowego nadzór nad działalnością samorządu powiatowego, który dążył do utrzymania stanu rzeczy istniejącego przed 1918 r., tj. separacji od administracji rządowej. Z drugiej zaś strony wojewodowie, realizując idące z rządu (niezależnie od barw politycznych!) wytyczne centralizacyjne, utrzymywali starostów jako komisarycznych prezesów powiatowych. Ostatecznie zwyciężyły tendencje centralizacyjne, co upodobniło stan faktyczny w Galicji do rozwiązań istniejących w byłej Kongresówce czy niegdysiejszym zaborze pruskim.

W przyznanej Polsce części Śląska Cieszyńskiego, na obszarze którego, przypomnijmy, kompetencje przynależne powiatowemu szczeblowi samorządu przeniesiono na Wydział Krajowy, stan rzeczy uległ zmianie w lutym 1924 r., gdy na podstawie przyjętej wówczas przez Sejm Śląski ustawy utworzono dwa komisaryczne wydziały powiatowe – w Bielsku oraz Cieszynie. W tym kształcie samorząd powiatowy istniał na tym terenie do 1939 r., albowiem ustawa scaleniowa z 1933 r. nie weszła w województwie śląskim w życie, a Sejm Śląski nie przyjął jednolitej dla całego województwa ordynacji powiatowej.

W przypadku ponemieckiej części województwa śląskiego zgodnie z zobowiązaniami międzynarodowymi utrzymano dotychczasowe ustawodawstwo, a zatem pruską ordynację powiatową z 1872 r. (tę samą, która obowiązywała w Wielkopolsce czy na Pomorzu). W czasie trzeciego powstania śląskiego jego dyktator Wojciech Korfanty podjął decyzję o rozwiązaniu sejmików i wydziałów powiatowych na zdobytym terenie i ustanowił tymczasowe wydziały powiatowe. Na ich czele stanęli powiatowi doradcy techniczni, którzy w połowie 1922 r., po przeję-

---

ciu przyznanej Polsce części Śląska, objęli stanowiska starostów powiatowych. Wtedy też na terenie pozostałych powiatów rozwiązano sejmiki i wydziały ustanawiając w ich miejsce komisaryczne wydziały powiatowe, w większym stopniu złożone z Polaków.

Odrębny problem stanowiły skrawki Spisza i Orawy, które zostały przyłączone do Polski na podstawie decyzji Rady Ambasadorów z 28 lipca 1920 r. W ramach monarchii habsburskiej wchodziły one w skład Królestwa Węgier, co powodowało, że istniał na tym terenie zupełnie odrębny, węgierski, system prawny. W związku z tym, pozostając w zgodzie z obietnicami poczynionymi mieszkańcom tej ziemi, w październiku 1920 r. na obszarach tych powołano odrębny powiat spisko-orawski. O specyfice tej jednostki decydowało m.in. to, że powiat ów nie stanowił zwartego terytorium, a siedzibą starostwa był znajdujący się poza jego obszarem Nowy Targ. Finalnie powiat spisko-orawski został zlikwidowany w 1925 r., ale proces zastępowania prawa węgierskiego trwał jeszcze długie lata: obowiązujące w Galicji przepisy dotyczące samorządu powiatowego zostały tu wprowadzone w życie w 1929 r.

Jak już stwierdzono powyżej, na obszar województw wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego i wołyńskiego rozszerzano obowiązywanie regulacji przyjętych dla byłej Kongresówki. Ich implementacją zajmował się Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich – struktura tymczasowej administracji tworzonej na zapleczu frontu polsko-bolszewickiego, podległej Naczelnemu Wodzowi. Podążający za wojskiem urzędnicy organizowali nie tylko struktury administracji ogólnej, ale także samorządowej (choć w tym zakresie koncentrowano się przede wszystkim na samorządzie gminnym). Część z nich pochodziła z nominacji. Pierwsze wybory samorządowe na tym obszarze odbyły się już w 1919 r., jednak akurat wówczas te samorządy, które pochodziły z wyborów nie zdążyły się ukonstytuować, bowiem całość tej struktury uległa zniszczeniu na skutek porażek na froncie wschodnim w okresie od maja do lipca 1920 r. Po zwycięstwie w bitwie warszawskiej były one stopniowo odtwarzane. Należy podkreślić, że struktury samorządu powiatowego miały charakter wtórny, zarówno ze względu na pośrednią formę wyborów, jak i pierwotną potrzebę konsolidacji aparatu państwowego. Stąd też np. na Polesiu w pierwszej kolejności powoływano (a nie wybierano) rady powiatowe. Na podobnych zasadach reaktywowano w październiku 1920 r. działalność samorządów powiatowych na terenie Wileńszczyzny. Było to możliwe po tzw. buncie Żeligowskiego i utworzeniu Litwy Środkowej.

Należy zaznaczyć na marginesie, że tym charakterystykom dotyczącym samorządu powiatowego już w niedalekiej przyszłości wymykać się będzie Gdynia. Miasto, budowane od podstaw przez Drugą Rzeczpospolitą, wymagało wyjątkowych rozwiązań w wymiarze ustrojowym.

Na podstawie rozporządzenia Prezydenta z 29 listopada 1930 r. na jego czele stał komisarz rządu² pełniący jednocześnie funkcje starosty grodzkiego i prezydenta miasta (przewodniczący także pracom rady miasta). Urzędem powołanym do pomocy komisarzowi było biuro komisarza rządu, które składało się w części z urzędników państwowych, a w części z urzędników samorządowych.

O ile jednak zmiany w zakresie przepisów prawnych regulujących działanie samorządu w pierwszych tygodniach i miesiącach niepodległości mogły się ograniczyć do absolutnie niezbędnych, wynikających głównie ze zmienionych uwarunkowań, bądź kosmetycznych, o tyle w wymiarze personalnym odzyskanie przez Polskę niepodległości dla struktur administracji samorządowej musiało przynieść rewolucję i ją przyniosło.

W zaborze pruskim w sposób naturalny lawina ruszyła po wybuchu powstania wielkopolskiego. Lokalni liderzy społeczni i narodowi obejmowali pierwotnie stanowiska doradców przy niemieckich landrathach, a z czasem po prostu stanowiska starościńskie. Nie zmienia to jednak faktu, że sytuacja personalna na ziemiach polskich wchodzących przed 1918 r. w skład państwa niemieckiego była wyjątkowo trudna. Według informacji Stanisława Bukowieckiego na obszarze, który miał przypaść Polsce w udziale na podstawie traktatu wersalskiego było ok. 1300 czynnych prawników w służbie państwowej, ale niemal wyłącznie Niemców. Na te 1300 etatów przypadało zaledwie około 150 Polaków z wykształceniem prawniczym. Z kolei Andrzej Gulczyński zauważał, że w administracji ogólnej na terenach zaboru pruskiego, które weszły w skład Drugiej Rzeczypospolitej zatrudnionych było przed 1918 r. ok. 4,5 tys. urzędników, z czego Polaków... 40 i to wyłącznie na niższych stanowiskach. Brak Polaków legitymujących się odpowiednimi na dane stanowisko kwalifikacjami był dobitnym skutkiem świadomej polityki germanizacyjnej. Mieliśmy tutaj zatem zderzenie dwóch racji: z jednej strony potrzeba polonizacji administracji (tym bardziej paląca, że Niemcy samowolnie opuszczali stanowiska), a z drugiej konieczność utrzymania jakości świadczonych usług i sprawności biurokratycznej. Mimo pewnych perturbacji i wystąpienia zjawiska nadreprezentacji środowisk ziemiańskich w administracji, trzeba przyznać, że ciągłość funkcjonowania samorządu powiatowego została utrzymana. W kwietniu 1919 r. rozwiązano wybrane pięć lat wcześniej sejmiki i wydziały powiatowe, a prezes rejencji nominował tymczasowe wydziały. Złożona była również sytuacja na stanowiskach starostów. Ci, którzy obejmowali posady w okresie powstania wielkopolskiego czy przejmowania Po-

2. Powoływany przez ministra spraw wewnętrznych we współpracy z ministrem przemysłu i handlu.

morza przez oddziały Wojska Polskiego pod dowództwem gen. Józefa Hallera w styczniu-lutym 1920 r. byli działaczami społecznymi, narodowymi, często ziemianami – osobami zaangażowanymi, ale niejednokrotnie pozbawionymi odpowiednich kwalifikacji zawodowych tudzież mającymi inne zobowiązania. Z czasem będą oni odchodzili z zajmowanych stanowisk, zastępowani przez zawodowych urzędników. Bezcenne okazało się w tym względzie zasilenie województw zachodnich urzędnikami wywodzącymi się z Galicji (nie tylko zresztą z administracji ogólnej, ale także z wymiaru sprawiedliwości czy nauczycieli). Zwrócić przy tej okazji należy uwagę, że wewnątrz województw zachodnich w zakresie stopnia polonizacji administracji panowała zróżnicowana sytuacja – w relatywnie dobrej pozycji znajdowała się Wielkopolska, natomiast w najgorszej – województwo śląskie. W tym też regionie odsetek tzw. galileuszy, jak wówczas mawiano, był najwyższy, nie tylko w Urzędzie Wojewódzkim, ale także na stanowiskach starościńskich, a zatem kluczowych z punktu widzenia funkcjonowania samorządu powiatowego. Inna rzecz, że transfery te nie miały charakteru migracji czasowych, a przenoszący się zazwyczaj osiadali na zachodzie na stałe. Niezależnie od tego, że dla przeniesień wykwalifikowanych urzędników z innych dzielnic w pierwszych latach niepodległości nie było alternatywy i nieprawdziwy był pogląd, że zabierają oni pracę miejscowym³, ruchy te wywoływały głosy niezadowolenia. Poza rzekomym zajmowaniem warsztatów pracy, które należały się Ślązakom czy Pomorzanom, zwracano uwagę na brak zrozumienia dla lokalnych uwarunkowań, jak również postawa wyższości, jaką sobą prezentowali. W tym wypadku niekiedy zarzuty były słuszne.

Z mniejszymi problemami na stanowiskach kierowniczych mieliśmy do czynienia w byłej Kongresówce. Tu dysponowano urzędnikami galicyjskimi wykorzystywanymi w administracji okupacyjnej państw centralnych (przede wszystkim austriackiej), którzy po listopadzie 1918 r. w masie zdecydowali się pozostać w byłym zaborze rosyjskim. Ponadto w latach 1917-1918 pod egidą Tymczasowej Rady Stanu i Rady Regencyjnej organizowano różnorakie kursy dla przyszłych urzędników państwowych różnych dykasterii. Miały one charakter głównie teoretyczny, niemniej ich absolwenci byli intensywnie wykorzystywani przy obsadzie stanowisk powstających jesienią 1918 r. jak grzyby po deszczu. Warto przy tej okazji wspomnieć, że kursy te organizowano nie tylko przez pryzmat potrzeb przyszłej administra-

3. Zjawisko to występowało, ale w innych gałęziach gospodarki, tak samo jak napływ kapitału spekulacyjnego z byłej Kongresówki doprowadził np. na Pomorzu do gwałtownego wzrostu cen nieruchomości.

cji państwowej, ale także samorządów, bo i szkolenia dla urzędników komunalnych były organizowane. Aparat administracyjny w byłej Kongresówce zasilony został także reemigrantami z Rosji, którzy w wyniku rewolucji utracili na Wschodzie dorobek całego dotychczasowego życia. Wspomagano się reprezentantami zawodów prawniczych praktykującymi w Królestwie w adwokaturze, ziemianami czy też samorządowcami. Generalnie obsada administracji państwowej była chyba najbardziej zróżnicowana co do pochodzenia. Rzecz jasna przy obsadzie wydziałów powiatowych korzystano z elementu miejscowego, ale jak wspomniano, kluczowe znaczenie z punktu widzenia nadawania kierunków pracy samorządów odgrywał starosta (w pierwszych miesiącach komisarz ludowy, później powiatowy) w funkcji przewodniczącego wydziału. To, co jednak w województwach centralnych będzie negatywnie rzutowało na funkcjonowanie samorządu, także powiatowego, to kwestia krótkiej tradycji jego działania, a także związanej z tym niskiej kultury politycznej.

W zdecydowanie najlepszej personalnie sytuacji znajdował się dawny zabór austriacki oraz Cieszyńskie. Mieliśmy tu do czynienia ze zjawiskiem swoistej nadprodukcji inteligencji, co pozwoliło na systematyczne, od 1918 r., dzielenie się zasobami kadrowymi z pozostałymi zaborami. Struktury spolonizowanego samorządu terytorialnego miały tu długie tradycje, choć pamiętać należy, że do 1918 r. prawo wyborcze miało charakter niedemokratyczny.

Zwrócić należy również uwagę na nieskoordynowany w skali kraju terminarz wyborów samorządowych. Na obszarze byłego Królestwa Polskiego wybory do samorządu powiatowego przeprowadzono w 1919 r., a następne dopiero po przewrocie majowym, w 1927 r. W województwach południowych wybory do samorządu powiatowego zostały przeprowadzone dopiero w latach 30., po przyjęciu ustawy scaleniowej (jednocześnie nie przeprowadzono tu odpowiednich zmian w prawie wyborczym do samorządu powiatowego). W praktyce w powiatach galicyjskich funkcje samorządowe spełniane były przez pochodzące z nominacji tymczasowe zarządy powiatowe kierowane przez komisarzy (starostów powiatowych). Relatywnie najlepiej w tym względzie kształtowała się sytuacja w byłym zaborze pruskim, gdzie pierwsze wybory samorządowe przeprowadzono w 1921 r., a kolejne były przeprowadzane regularnie. Dopiero w 1932 r. zdecydowano się na przedłużenie kadencji władz samorządowych, w związku z pracami nad przyjętą rok później ustawą scaleniową. Dodać należy, że „prolongowanie” (w różnej zresztą formie) trwania kadencji organów samorządowych w sposób naturalny prowadziło do ich dekompletowania czy wręcz zastępowania przez ciała pochodzące z nominacji.

Problem zależności samorządu powiatowego od administracji państwowej

Niezależnie od formalnych zależności między samorządem powiatowym a administracją państwową, które były tak na dobrą sprawę efektem konstrukcji nadzoru wykonywanego przez wydziały samorządu wyższego szczebla, kluczowym mechanizmem oddziaływania była osoba starosty powiatowego. Jak już wspomniano, na terenie wszystkich zaborów to starostowie albo pełnili z urzędu funkcje przewodniczących wydziałów powiatowych, albo – jak w Galicji – byli wyznaczani na stanowiska komisarzy rządowych (czynnik społeczny był reprezentowany przez radę przyboczną, również pochodzącą z mianowania). Niezależnie jednak od tych uwarunkowań w pierwszych latach niepodległości, zwłaszcza na terenie województw zachodnich, starostowie byli związani ze środowiskami lokalnymi (co było konsekwencją okoliczności, w jakich obejmowali swe stanowiska). W Małopolsce mogli oni pochodzić z innego obszaru byłego zaboru austriackiego, ale często wrastali w miejscowe stosunki społeczno-gospodarcze. Problemy te relatywnie incydentalnie występowały natomiast w województwach wschodnich, ale także w dawnej Kongresówce, gdzie dochodziło do częstych zmian na stanowiskach starostów. Wszystko to czyniło ze starostów liderów środowisk lokalnych, dość blisko związanych z powierzonymi powiatami i miejscowymi społecznościami. Osłabieniu jednak uległa ich dyspozycyjność względem formalnych przełożonych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Wprowadzenie reżimu w tym względzie przyszło po przewrocie majowym. Wbrew pokutującej w literaturze przedmiotu opinii piłsudczycy dokonali wówczas zwolnień na niewielką skalę. Dotyczyły one zadeklarowanych przeciwników nowej władzy, nie mogących rokować na przyszłość ze względu na podeszły wiek, słabe kompetencje czy też łamiących przepisy antykorupcyjne (w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej na terenie rządzonego powiatu). Przywrócenie sprężystości i dyscypliny w podległym aparacie udało się osiągnąć przez systematyczne, ale początkowo realizowane na niewielką skalę, wprowadzanie nowych ludzi (przenoszonych z wojska oficerów czy działaczy niepodległościowych). Nade wszystko jednak kluczową rolę odegrała praktyka relokacji urzędników do innych regionów. Przycinano w ten sposób lokalne powiązania i przypominano, od kogo starosta tak naprawdę zależy. Ten mechanizm przywracał sprawczość administracji państwowej, ale przesuwiał na plan dalszy potrzeby wspólnot lokalnych.

W przypadku dzielnic zachodnich charakteryzujących się wyższą kulturą polityczną i prawną niż ziemie byłego zaboru rosyjskiego ozna-

czało to napływ osób pochodzących z pozostałych dzielnic. Niekoniecznie musieli być to zawodowi urzędnicy. Jak wspomniano, okres pomajowy to także przenoszenie do administracji byłych wojskowych, działaczy niepodległościowych, co stało się fundamentem mitu o legionistach, którzy w ilościach masowych mieli obsadzić administrację ogólną (np. stanowiska starostów) na terenie Wielkopolski czy Pomorza. Wspomnieć wszakże wypada, że był to proces (choć skala jego była mniejsza niż zwykło się uważać), który obejmował nie tylko administrację państwową, ale także samorządową. W przypadku samorządów wiejskich i miejskich sprzyjał temu mechanizm wprowadzania komisarycznych prezydentów, burmistrzów i wójtów.

Pamiętać także należy, że ze swoistą unią personalną między starostwem powiatowym a powiatowym związkiem komunalnym nie wiązało się połączenie urzędów. Aparat starostwa i wydziału powiatowego nadal był odrębny. Także decyzje podejmowane przez starostę jako kierownika powiatowego związku komunalnego były podpisywane przez niego jako przewodniczącego wydziału powiatowego. Na analogicznych zasadach dokumenty podpisywał zastępca przewodniczącego wydziału powiatowego, które to stanowisko piastował zastępca starosty (wicestarosta).

Formalny nadzór nad działalnością samorządu powiatowego

W pierwszych miesiącach niepodległości bezpośrednim szczeblem administracji rządowej nad powiatami było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. W związku z tym to ono sprawowało nadzór nad funkcjonowaniem samorządu powiatowego, czego przejawem było przekazywanie dokumentacji dotyczącej składów sejmików i wydziałów powiatowych, jak również charakterystyk wewnętrznych stosunków danej jednostki bezpośrednio do Warszawy. W późniejszym okresie, nawet kiedy pojawił się szczebel pośredni, Ministerstwo niejednokrotnie inspirowało dyskusje i działania dotyczące kształtu samorządu powiatowego.

Zgodnie z postanowieniami konstytucji marcowej nadzór nad działalnością samorządu był sprawowany przez państwo za pośrednictwem organów wykonawczych samorządu wyższych szczebli. Do zasady tej odwoływała się również ustawa scaleniowa z 23 marca 1933 r. W praktyce oznaczało to, że nadzór nad działalnością gminy sprawował właściwy wydział powiatowy, a powiatowego związku komunalnego – generalnie wojewoda z wydziałem wojewódzkim, który miał głos

stanowiący⁴. W tym pierwszym przypadku pamiętać jednak należy o dominującym wpływie starosty na działalność rady czy wydziału powiatowego, a zatem faktycznie możemy mówić o bezpośrednim oddziaływaniu administracji rządowej na działalność samorządu poprzez urząd starościński.

Praktyczny nadzór nad działalnością samorządu powiatowego był realizowany przez wydziały samorządowe urzędów wojewódzkich. Skala ingerencji była różna dla okresu przed i po roku 1926. Przed przewrotem majowym samorząd był postrzegany jako struktura demokratyczna a ingerencje w jego funkcjonowanie miały miejsce w sytuacjach jasno określonych przez prawo. Po 1926 r., w związku z przejściem władzy przez obóz piłsudczykowski, zmianie uległo wyobrażenie o roli administracji państwowej, a co za tym idzie także jej stosunek do samorządu (czy wręcz szerzej – wyborów). Istotnym czynnikiem stała się administracja włączająca się aktywnie w grę polityczną, występująca jako istotny instrument, wspierający jeden z obozów politycznych. Miało to rzecz jasna wpływ także na funkcjonowanie samorządów powiatowych, albowiem w kolejnych wyborach od 1927 r. starostowie czynnie organizowali struktury prorządowe, przede wszystkim Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, układając „swoje” listy wyborcze. Nierzadko stosowanym, w sytuacji niemożności zdobycia większości, mechanizmem było układanie tzw. list kompromisowych (*de facto* wybory bez wyborów). Zjawisko to było obecne na szczeblu samorządu powiatowego już do końca Drugiej Rzeczypospolitej, choć przyznać trzeba, że wyborom samorządowym przeprowadzanym od 1938 r. towarzyszyła nieco mniejsza presja aparatu administracyjnego.

Niezależnie od stosunków politycznych nadzór aparatu wojewódzkiego nad powiatowym był wykonywany przez jego urzędników. W latach 1923-1925 był on udziałem funkcjonariuszy *ad hoc* delegowanych dla przeprowadzenia kontroli. Od 1925 r. nastąpiły w tym względzie zmiany i zgodnie z zaleceniami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych urzędy administracji ogólnej w powiatach miały być sprawdzane przez wojewódzkich inspektorów starostw, a w powiatowych związkach komunalnych lustracje (periodyczne i doraźne) przeprowadzał wojewódzki inspektor związków komunalnych. Zgodnie z wytycznymi o ile starostwa miały być sprawdzane corocznie, a od 1930 r. nawet dwa razy do roku, o tyle wydziały powiatowe raz na dwa lata. W praktyce możliwości kontroli były zależne przede

4. Zwrócić przy tej okazji należy uwagę, że istniały wyjątki od tej reguły (np. województwa południowe i działający na tym terenie Tymczasowy Wydział Samorządowy), jak pamiętać należy, że z perspektywy momentu przyjęcia konstytucji marcowej ustawodawca zobowiązywał się do powołania samorządu wojewódzkiego także w byłym zaborze austriackim i rosyjskim, co, jak wiemy, nie nastąpiło.

wszystkim od środków finansowych znajdujących się w dyspozycji wojewody, albowiem w razie trudności to właśnie kredyty na podróże w pierwszej kolejności podlegały cięciom. Wspomnieć należy, że jako swoisty instrument nadzoru można traktować dbałość o podnoszenie kwalifikacji urzędników samorządowych. Dokonywano tego przede wszystkim w formie kursów i szkoleń czy opracowywania podręczników. Ciekawostką jest fakt, że od 1925 r. trwały prace nad zorganizowaniem sieci wzorcowych starostw i wydziałów powiatowych, które byłyby miejscem praktyk nowo zatrudnianych funkcjonariuszy samorządowych.

Ustawa scaleniowa z 1933 r. znacząco rozszerzała katalog środków nadzoru. Należały do nich zatwierdzanie niektórych uchwał samorządowych (także budżetu samorządowego), ich zawieszanie, uchylanie nieważnych uchwał czy przymusowe wstawianie do budżetu sum przeznaczonych na działalność, do której samorząd był zobowiązany. Przewidziano również możliwość rozwiązywania organów samorządu powiatowego, zarówno jednocześnie jak i oddzielnie. Teoretycznie z perspektywy ewentualnej represyjności wobec samorządu powiatowego powyższe miały drugorzędne znaczenie. Na pierwszy rzut oka bowiem trudno sobie wyobrazić by wymierzono je instytucji, na czele której stoi urzędnik państwowy jakim był starosta. Systemowo uprawnienia te należy rozpatrywać zatem jako instrument dla dokonywania pewnych korekt. W rzeczywistości wiele zależało od praktyki. Przykładem w tym względzie mogą być zarzuty stawiane w połowie lat 30. funkcjonariuszom Urzędu Wojewódzkiego Wołyńskiego dotyczące niedopełnienia obowiązków poprzez nieuchylenie wadliwych uchwał rad powiatowych przyznających starostom gratyfikacje.

Wspomnieć należy również o powołanym ustawą z 1933 r., a istniejącym w ramach instytucji samorządu powiatowego nadzorze nad działalnością egzekutywy. W imieniu rady powiatowej był on wykonywany przez komisję rewizyjną.

Dodajmy, że działalność samorządu terytorialnego, także powiatowego, podlegała kontroli ze strony sądownictwa administracyjnego (ten obszar pozostaje w ogóle poza zakresem naszych rozważań).

Specyficzną formą nadzoru nad działalnością samorządów był powołany w 1934 r. Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego. Powiatowe związki samorządowe należały do niego z mocy prawa. Instytucja ta odpowiadała za przeprowadzanie kontroli gospodarki powiatowej w wymiarze całościowym (rewizja generalna) lub wycinkowym (rewizja specjalna). Działalność Związku Rewizyjnego Samorządu Terytorialnego już w dwudziestoleciu była silnie krytykowana. Upatrywano

---

w nim kolejne narzędzie dla ograniczenia samodzielności samorządu i faktycznie nie było to niezgodne ze stanem rzeczywistym. Zaznaczano, że działalność Związku jest finansowana ze środków samorządów. Zapominano przy tym jednak, że Związek Rewizyjny był swoistym panaceum na „radosną twórczość” w zakresie gospodarki komunalnej, z jaką mieliśmy do czynienia w okresie dobrej koniunktury gospodarczej drugiej połowy lat 20. Nieodpowiedzialne rozwijanie w tym okresie inwestycji doprowadziło do załamania finansów samorządu powiatowego po 1929 r., a następnie wymusiło na rządzących restrukturyzację zadłużenia. Działalność w tym zakresie była prowadzona najpierw przez Komisję Uzdrowienia Gospodarki Komunalnej, a następnie Centralną Komisję Oszczędnościowo-Oddłużeniową. Miała ona charakter powszechny – poddano jej m.in. 51 na 53 miasta wydzielone oraz 165 na 239 powiatowych związków samorządowych. Związek Rewizyjny miał właśnie zapobiec podobnym perturbacjom w przyszłości.

Wspomnieć należy, że w województwie śląskim, w związku z tym, że ustawa scaleniowa tutaj nie obowiązywała, nadzór nad działalnością samorządu powiatowego miał charakter dwojaki. W byłej części niemieckiej sprawował go wojewoda śląski, a w niegdysiejszej części austriackiej – Śląska Rada Wojewódzka.

Nadzór samorządu powiatowego nad gminami

Odrębną sprawą jest kwestia kompetencji samorządu powiatowego w zakresie nadzoru nad gminami. W pierwszych miesiącach niepodległości oznaczało to zabiegi starostów dotyczące przeprowadzenia na terenie byłej Kongresówki wyborów do rad gmin. Miały one duże znaczenie z punktu widzenia funkcjonowania państwa. Z jednej strony to kwestia wykonawstwa zadań własnych i poruczonych, ale pamiętać należy o tym, że ze względu na pośredni charakter wyborów do sejmików decydowały one o ich składzie. W późniejszym okresie nadzór wiązał się m.in. z przeprowadzaniem lustracji (planowych lub doraźnych), samodzielnie przez starostę a z czasem przez podległych urzędników (inspektorów samorządu gminnego), informowaniem o wydaniu nowych przepisów ważnych dla urzędników gminnych czy organizacją szkoleń dla funkcjonariuszy samorządowych.

Ustawa scaleniowa rozszerzała zakres uprawnień wydziałów powiatowych w zakresie nadzoru nad działalnością samorządu gminnego. Dotyczyły one głównie obrotu nieruchomościami samych gmin jak i przedsiębiorstw komunalnych, udzielania średnio- i długoterminowych koncesji, a nade wszystko prawo do kontroli całokształtu gospodarki

finansowej. Przyznała także możliwość zawieszania niektórych uchwał czy korygowania budżetów poprzez wstawianie tam konkretnych sum. Wzmocnieniu uległy również uprawnienia o charakterze personalnym, albowiem już przed przewrotem starosta mógł unieważnić wybór wójta. Starostowie mieli także prawo nakładania w trybie postępowania administracyjnego na wójtów czy sołtysów kar za działanie jako organ.

Skarbowość i kompetencje samorządów powiatowych

Bardzo interesującym zagadnieniem jest kwestia finansów powiatowych związków komunalnych. Podobnie jak i w innych obszarach działalności także i w odniesieniu do skarbowości odmienności odziedziczone po zaborach komplikowały strony finansowej samorządów powiatowych.

W przypadku województw południowych przepisy cesarskiej i królewskiej monarchii pozwalały na pobieranie dodatków do państwowych podatków bezpośrednich (do 20%). Wprowadzone w październiku 1919 r. zmiany przenosiły uprawnienia w zakresie możliwości stosowania wyjątków dotyczących wysokości dodatków na Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, jak również dopuszczały możliwość pobierania dodatków także od podatków pośrednich.

W przypadku byłej Kongresówki ustanowione w lutym 1919 r. przepisy przewidujące możliwość czerpania przez powiaty dochodów z majątku własnego, zyski z działalności przedsiębiorstw komunalnych, państwowe subwencje i dotacje, dodatki do podatków gminnych i państwowych oraz samoistne podatki samorządowego (pośrednie i bezpośrednie), różnego rodzaju opłaty administracyjne czy z tytułu korzystania z infrastruktury samorządowej, a także pożyczki krótko- i długoterminowe. Powiaty w Polsce centralnej miały prawo nakładania samoistnych podatków. Na terenie byłego zaboru pruskiego powiaty czerpały dochody z majątku własnego, opłat, dotacji ze skarbu państwa oraz podatków pośrednich i bezpośrednich. Przysługiwało im prawo pobierania zarówno dodatków do podatków państwowych jak i nakładania samoistnych podatków. Władze pruskie przekazały zresztą powiatom i miastom wydzielonym wprost dochody z niektórych podatków przychodowych.

Dokonywane w latach 1919-1923 zmiany w skarbowości powiatowych związków komunalnych związane były z bardzo trudną sytuacją ekonomiczną państwa i prowadziły do przejmowania przez państwo kolejnych źródeł dochodów dotychczas zasilających budżety samorządowe, co rzecz jasna pogarszało kondycję tych ostatnich. W największym stopniu uderzyło to w samorządy byłego zaboru pruskiego. Z drugiej strony, w związku z działalnością prawodawczą Sejmu

---

Ustawodawczego wzrastała ilość obowiązków, które spadały na barki powiatowych związków komunalnych. Na to wszystko nakładała się rozwijająca się inflacja również pustosząca finanse komunalne. W efekcie w okresie tym mamy do czynienia z intensywną debatą zarówno nad kształtem reformy ustroju samorządowego jak i skarbowością samorządową. Doprowadziła ona do przyjęcia przez Sejm 2 sierpnia 1923 r. ustawy o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych. Inicjatorom jej przyjęcia, przede wszystkim ministrowi skarbu Władysławowi Grabskiemu, przyświecała chęć ujednoczenia systemu w całym kraju, a z drugiej oparcia go głównie na dodatkach i udziałach w podatkach państwowych, przy ograniczeniu podatków samoistnych. Przy przyjmowaniu ustawy zwracano uwagę, że ma ona charakter tymczasowy, co wynikało z braku uregulowań związanych z ustrojem samorządu. W praktyce okazało się, że ustawa ta obowiązywała do końca Drugiej Rzeczypospolitej. Z racji jednak powszechnej krytyki z jaką się spotkała czy nieadekwatnością zaplanowanych źródeł dochodów do zadań stawianych przed samorządami była ona nowelizowana aż 44 razy. Zmiany te przynosiły drobne korekty, natomiast nie podważały generalnych zasad systemu podatkowego w odniesieniu do finansów komunalnych.

W kontekście obciążeń podatkowych zwrócić należy także uwagę na świadczenia w naturze. To anachroniczne w swej strukturze rozwiązanie w istocie dobrze odpowiadało problemom nurtującym polską gospodarkę, której jednym z fundamentalnych problemów był nadmiar rąk do pracy i brak gotówki. W tej sytuacji sięgnięcie po szarwark wydawałoby się dobrym rozwiązaniem jako możliwa w polskich warunkach droga do modernizacji. Popularność tego świadczenia wzrosła szczególnie w okresie wielkiego kryzysu, w związku z czym rządzący zdecydowali się na uporządkowanie ustawą z 26 marca 1935 r. stanu rzeczy w tym obszarze. Dodać jednak należy, że nie we wszystkich regionach szarwark się przyjął. Kultura polityczna i wyższy poziom rozwoju województw zachodnich powodowały, że mimo iż także i ten region dotykał problem bezrobocia czy braku środków pieniężnych, jego mieszkańcy odnieśli się do prób wprowadzenia szarwarku w sposób zdecydowanie negatywny.

Odnosząc się do kompetencji samorządu powiatowego w Drugiej Rzeczypospolitej należy zwrócić uwagę na dwa elementy. Po pierwsze były one zróżnicowane podobnie jak podstawy prawne jego funkcjonowania w poszczególnych zaborach. Po wtóre, podobnie jak w przypadku innych szczebli samorządu, mamy do czynienia z podziałem zakresu zadań na poruczony oraz własny. Co ciekawe, ustawa scaleniowa z 1933 r. nie wprowadzała w tym obszarze większych zmian, ograniczając się raczej do kosmetyki w zakresie nazewnictwa.

Utrzymywano zatem podział zakresu działań na poruczone i własne. Te pierwsze były definiowane przez ustawy (powinny one również zawierać informacje dotyczące źródła finansowania tych zadań). Szczególnym rodzajem zadania poruczonego był nadzór nad działalnością gmin wiejskich i miejskich niewydzielonych⁵. W warunkach niepodległego państwa proces powierzania samorządom zadań do realizacji w formule zadań poruczonych rozpoczął się stosunkowo wcześnie. W 1921 r. powołane wojewódzkie komisje oszczędnościowe, które miały zrewidować istniejący w nich stan zatrudnienia, jak również zastanowić się nad przekazaniem samorządom przez urzędy administracji ogólnej jak największej ilości zadań. Do zadań własnych powiatu, poza zarządem nad własnym majątkiem, należały budowa i utrzymanie dróg, rozwój rolnictwa, handlu i przemysłu, ochrona zdrowia (budowa i prowadzenie placówek medycznych, walka z chorobami zakaźnymi, płace lekarzy i pielęgniarek), edukacja, działalność charytatywna i społeczna (np. opieka nad ubogimi w zakładach zamkniętych, opieka nad dziećmi i młodzieżą, zasiłki dobroczynne). Zadania te miały być podejmowane przez powiatowe związki samorządowe w sytuacji, gdy przekraczały one możliwości gmin. Samorząd powiatowy partycypował również w utrzymaniu jednostek policji państwowej czy zapewnieniu bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Istotną pozycją w budżetach w dobie wielkiego kryzysu i po jego zakończeniu stanowiły wydatki na zwalczanie bezrobocia. Część z nich była finansowana przez Fundusz Pracy, gdzie powiatowe związki samorządowe spełniały rolę organizatora prac.

Poza tymi generalnymi kategoriami szereg zadań o charakterze własnym zawierały także inne ustawy. Pewną, o trudnej do oszacowania skali, pozycję w budżetach samorządów powiatowych stanowiły wydatki generalnie mieszczące się w wymienionych wyżej kategoriach, ale w istocie wynikające z dominującego wpływu starosty powiatowego na funkcjonowanie samorządu. W tych kategoriach należy rozpatrywać np. zaangażowanie finansowe w organizację działalności Powiatowych Komitetów Wychowawania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

W górnośląskiej części województwa śląskiego wydziały powiatowe (złożone ze starosty i 6 członków) wykonywały czynności administracji ogólnej i samorządowej. Do kompetencji samorządu powiatowego należało przyjmowanie budżetu, nadzór nad gminami miejskimi i wiejskimi (także w formie zatwierdzania organów czy urzędników), infrastruktura drogowa, sprawy kulturalno-oświatowe, sanitarne oraz opieka społeczna. Wydziały utrzymały również uprawnienia w zakresie sądownictwa administracyjnego I instancji.

5. Ten charakter działalności nadzorczej dawał administracji rządowej w zasadzie nieograniczone pole do ingerencji w działalność samorządu.

Istotnym i zarazem widocznym obszarem działalności samorządów w omawianym okresie była również sfera komunikacji ze społeczeństwem. Przybrała ona m.in. formę czasopism urzędowych wydawanych na terenie zaborów pruskiego i austriackiego przed 1914 r., a po zajęciu Królestwa Polskiego przez państwa centralne została przeszczepiona również na ten grunt. Wydawane wówczas tzw. Kreisblatly od 1918 r. stały się w sposób naturalny czasopismami wydawanymi przez sejmiki (wydziały) powiatowe. Podobną rolę spełniały wydawane na terenie województw zachodnich tzw. orędowniki powiatowe (pierwotnie dwujęzyczne). Odgrywały one istotną rolę w informowaniu wspólnot lokalnych, zawierały bowiem nie tylko przedruki zarządzeń władz centralnych istotnych dla lokalnej społeczności czy wydanych przez administrację lokalną, ale niekiedy także relacje dotyczące wydarzeń doniosłych miejscowego z punktu widzenia; czasami przedrukowywano komunikaty Polskiej Agencji Telegraficznej. Wykraczały one zatem poza rolę jakie zwykło się przypisywać typowym publikatorom urzędowym. Struktura tych wydawnictw zależała od inwencji czynników lokalnych – pisma te mogły stać się użytecznym narzędziem propagandowym w ręku starosty. W praktyce jednak dominowały w nich ogłoszenia urzędowe czy informacje o wydarzeniach ważnych z punktu widzenia władz (np. promocja pożyczki państwowej czy zaciągi do armii w czasie wojny polsko-bolszewickiej). Tym samym dążono przede wszystkim do jak najszerszej dystrybucji publikacji, a mniejsze znaczenie przywiązywano do rentowności pisma. Stanowiły one jednak poważne obciążenie dla budżetów powiatowych związków komunalnych. Stąd też, zwłaszcza na terenie Polski centralnej czy południowej, z czasem powiatowe publikatory urzędowe były likwidowane. Wiązało się to z działaniami oszczędnościowymi lat 1923-1924. Ich funkcje zostały przejęte przez wojewódzkie dzienniki urzędowe.

W kontekście kompetencji samorządu powiatowego wspomnieć także należy o istotnym problemie, jaki stanowiły w powiatowych związkach komunalnych koszty zarządu. One również kształtowały się w sposób zróżnicowany dla poszczególnych zaborów, ale swoiste rekordy w tym obszarze biły powiaty galicyjskie. W pilzneńskim związku komunalnym koszty administracyjne stanowiły 25% wydatków powiatu, a w grybowskim – 27%. Był to efekt odziedziczonej po monarchii habsburskiej dużej ilości niewielkich jednostek, czemu naprzeciw wyjdzie reforma z 1932 r. likwidująca część jednostek. Z drugiej strony jednym z elementów sanowania przez rząd sytuacji w finansach komunalnych w dobie wielkiego kryzysu były właśnie administracyjne środki mające na celu przymuszenie jednostek samorządu terytorialnego do cięcia wydatków w tych obszarach. Zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta

z 21 X 1932 r. powiatowe związki komunalne były zobowiązane do ograniczenia kosztów administracyjnych w budżecie na rok 1932/1933 o 25% w stosunku do roku 1930/1931.

Zwrócić należy uwagę, że finanse powiatowych związków komunalnych to nie tylko kwoty preliminowane w budżetach, ale także działalność gospodarcza przedsiębiorstw komunalnych⁶. Samorządy realizowały bowiem zadania własne nie tylko samodzielnie, ale także wyprowadzając niektóre z nich niejako „na zewnątrz”, do podmiotów prowadzących odrębne formy działalności. W odniesieniu do powiatowych związków samorządowych w tej formie prowadzona bywała działalność kolejek wąskotorowych czy szkółek drzew owocowych. Co do zasady tego typu podmioty prowadziły działalność, której celem nie było osiągnięcie zysku. Jeżeli udawało się go wygenerować, był on przeznaczany na rozwijanie przedsiębiorstwa. Jednak w związku z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną samorządów, odbieraniem im kolejnych źródeł dochodów, powiatowe związki samorządowe, zwłaszcza te lepiej zorganizowane, na terenie dawnego zaboru pruskiego, często traktowały zysk przedsiębiorstw komunalnych jako sposób uzupełnienia budżetu samorządowego. Niekiedy z tej formy organizacyjnej korzystano także przy prowadzeniu szpitala powiatowego.

Jednym z instrumentów pozwalających na akumulację środków wykorzystywanych później przez samorządy dla celów inwestycyjnych były komunalne kasy oszczędności (też kwalifikowane jako forma przedsiębiorstwa samorządowego). Przed I wojną światową istniały one na terenie zaborów pruskiego i austriackiego, natomiast na terenie byłego zaboru rosyjskiego struktury te były organizowane od podstaw (wszystkie istniejące przed 1914 r. w czasie I wojny światowej upadły). Ich celem było umożliwienie ludności dostępu do taniego pieniądza jak również danie szansy na oszczędności. Zgromadzone w nich środki, szczególnie w okresie wielkiego kryzysu, były wykorzystywane przez władze powiatowe do łątania budżetów (w skali przekraczającej dopuszczalne prawem 10-procentowe zadłużenie).

Należy podkreślić, że okres międzywojenny to czas bardzo intensywnego wysiłku inwestycyjnego całej administracji publicznej. Aktywnością w tym obszarze wykazywały się także samorządy powiatowe, a okres największego boomu w tym zakresie przypadł na drugą połowę lat 20. Największe środki były przeznaczane na inwestycje drogowe (w niektórych powiatowych związkach komunalnych nawet 70%), ochronę zdrowia, elektryfikację, a także na budowę hal targowych i rzeźni.

6. W literaturze przedmiotu używano także określenia przedsiębiorstwa samorządowe czy zakłady użyteczności publicznej.

Instrumentem pozwalającym zwiększyć skalę zaangażowania samorządów w tego typu działalność był wspomniany wyżej szarwark.

Bardzo intensywna działalność inwestycyjna samorządów powiatowych doprowadziła jednak w okresie wielkiego kryzysu do poważnych komplikacji⁷. Już w okresie bezpośrednio poprzedzającym jego wybuch wywołała ona zaniepokojenie ze strony MSW, co nie zmienia faktu, że po 1929 r. sporo powiatowych związków komunalnych wpadło w spiralę zadłużenia. Odsetki od pożyczonych sum ciążyły nad budżetami i nie tylko uniemożliwiały ich normalny rozwój, ale wręcz stawiały pod znakiem zapytania dalsze przetrwanie (problem ten dotyczył także samorządów wiejskich i miejskich). Budżety powiatowych związków komunalnych z lat 1931-1934 były o kilkadziesiąt procent niższe niż w okresie przedkryzysowym (zresztą do wielkości z lat 1928-1929 do momentu wybuchu II wojny światowej już nie wróciły). Oszczędności objęły nie tylko wspomniane już koszty administracyjne, ale także wpłynęły na fakt niepodejmowania nowych inwestycji, czy w niektórych przypadkach wręcz zawieszenia trwających. Panaceum na powyższe problemy miała być wspomniana wyżej działalność Centralnej Komisji Oszczędnościowo-Oddłużeniowej. Prawda jest jednak taka, że Centralna Komisja mogła ograniczyć skalę problemów na moment oddłużenia, natomiast Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego próbował zapobiec nawrotowi problemów. Jak się jednak wydaje klucz dla systemowej sanacji kondycji polskich samorządów znajdował się w systemie finansów komunalnych.

Dla porządku wspomnieć należy, że także zagadnienie skarbowości kształtowało się odmiennie na terenie obdarzonego autonomią województwa śląskiego. Zgodnie bowiem ze statutem organicznym z lipca 1920 r. podatki pobierane na jego terenie, po odliczeniu ryczałtu do budżetu państwowego, trafiały do Skarbu Śląskiego i były obracane na potrzeby związane z rozwojem regionu.

Związki międzykomunalne

Obowiązujące w Drugiej Rzeczypospolitej przepisy dopuszczały możliwość tworzenia przez jednostki samorządowe wspólnych struktur mających charakter publiczno-prawny, które mogły wykonywać zadania z zakresu administracji publicznej, pobierać daniny i, rzecz jasna, podlegać nadzorowi. Generalnie dotyczyło to sytuacji, gdy zadania

---

7. Inna rzecz, że wydatki te często nie były fanaberią, a skutkiem próby nadgonienia zaległości cywilizacyjnych wynikających z polityki zaborców (drogi, szkoły, wodociągi, kanalizacja, szpitale, elektrownie, gazownie, rzeźnie etc.).

o charakterze inwestycyjnym przekraczały możliwości jednej jednostki, bądź powstawała w ten sposób instytucja obsługująca kilka jednostek samorządowych. W ramach tego typu podmiotów rozwijano infrastrukturę (drogi, melioracje, osuszanie bagien, wodociągi i kanalizacja, gazownie i elektrownie), prowadzono także instytucje kredytowe oraz opiekę zdrowotną i społeczną.

Najbardziej korzystne warunki dla prowadzenia takiej działalności istniały w zaborze pruskim. Tamtejsze rozwiązania przewidywały obligatoryjne lub fakultatywne tworzenie tego typu związków. Charakter korporacji uzyskiwały one albo z mocy prawa, albo na podstawie specjalnego rozporządzenia rządowego. Bardziej ograniczone możliwości pod tym względem występowały w byłym zaborze austriackim, gdzie dopuszczano możliwość tworzenia takich związków, ale tylko w układzie międzypowiatowym (wykluczono porozumienia powiat – gmina). Na terenie byłego zaboru rosyjskiego możliwość tworzenia specjalnego związku przewidywano w odniesieniu współpracy powiatu ziemskiego i grodzkiego. W późniejszym okresie związki międzykomunalne były tworzone na podstawie *lex specialis* – w formie spółek drogowych, dla prowadzenia jednostek opiekuńczych czy kas komunalnych.

Sprawa ta została jednolicie określona na podstawie rozporządzenia Prezydenta z 22 marca 1928 r. Przewidywało ono jedynie dobrowolne zrzeszenia w związki międzykomunalne, ale dopuszczało także do udziału w nich samorząd wojewódzki. Na czele takiego związku stała rada złożona z przedstawicieli wszystkich członków oraz zarząd. Zgodnie z rozporządzeniem związki międzykomunalne mogły zyskać charakter korporacji na podstawie decyzji Rady Ministrów lub ministra spraw wewnętrznych, jeżeli realizowały zadania z zakresu administracji publicznej.

Samorząd powiatowy w koncepcjach środowisk politycznych

Obóz narodowy

Na wstępie zaznaczyć należy, że koncepcje obozu narodowo-demokratycznego, także te dotyczące zagadnień samorządowych, osadzone były nie tylko w tradycji ewolucji myśli politycznej, ale także wieloletniej praktyce partycypacji w życiu społeczno-politycznym w tych wspólnotach. Zgodnie z nią narodowi demokraci dostrzegali znaczenie samorządu terytorialnego dla funkcjonowania państwa. Opowiadali się za ich szerokimi uprawnieniami, choć dostrzegali potencjalne zagroże-

---

nia płynące dla spójności państwa, a wynikające z wysokiego odsetka mniejszości narodowych.

Pierwotnie w głosach niektórych polityków endeckich podnoszono, że powiat winien być podstawową jednostką samorządu terytorialnego⁸. Z czasem stanowisko to ewoluowało na rzecz gminy. W kwestii samorządów powiatowych krytykowano ich strukturę i bardzo zróżnicowaną wielkość. Powiaty postrzegano jako jednostki, które winny spełniać funkcje subsydiarne w stosunku do kompetencji gmin, nie kwestionowano natomiast bezpośredniego trybu wyboru radnych powiatowych. Akceptowano również fakt przewodniczenia pracom samorządu powiatowego przez urzędnika państwowego, jakim był starosta. Miało to zabezpieczać z jednej strony przed nadużywaniem stanowiska dla celów związanych z walką polityczną, jak również winno przeciwdziałać komplikacjom zwłaszcza na terenach o przewadze niepolskiego elementu etnicznego. Publicyści nacjonalistyczni opowiadali się także za stosunkowo szerokim katalogiem uprawnień nadzorczych w stosunku do samorządu powiatowego.

Piłsudczycy

W przypadku piłsudczyków wizja kształtu samorządu powiatowego wpisywała się w całościową koncepcję ustrojową, odnoszącą się zarówno do postrzegania państwa, jak i miejsca samorządu terytorialnego w jego ramach. Uważali oni zatem, że samorząd jest niezbędnym elementem struktury państwa, ale jego funkcjonowanie ma charakter wtórny (a nie naturalny), wynikający z przyjętego ustroju. Stąd też ogół piłsudczyków traktował samorząd nie jako antytezę administracji państwowej, ale jej przedłużenie. Już to samo oznaczało odrzucenie wizji rywalizacji między oboma poziomami administracji. Praktycznym wyrazem tej myśli był prymat dekoncentracji nad decentralizacją, a zatem przenoszenie uprawnień i kompetencji ze szczebla centralnego do administracji terenowej (województw, starostów), ale w ramach administracji rządowej.

Samorząd terytorialny był traktowany przez piłsudczyków jako narzędzie wychowania obywatelskiego, nauki odpowiedzialności za państwo w sprawach małych, bliskich ludziom. W tym wymiarze miał być swoistym sitem działaczy społecznych, którzy na dalszych etapach mieli być pociągani do pracy na szczeblu centralnym (co w jakiejś mierze widać już po wynikach wyborów parlamentarnych 1935 r.). Choć właśnie w wyborach samorządowych dopuszczano możliwość swobodniejszego wypowiedzenia się przez społeczeństwo, to nie dostrzegano sprzeczności

---

8. Współgrało to z jego znaczeniem na terenie byłego zaboru pruskiego.

z programowym postulatem depolityzacji samorządu – miał on być miejscem rzeczowej pracy dla państwa. Również spojrzenie na relacje między organami uchwałodawczymi a wykonawczymi było odbiciem poglądów piłsudczyków na ich kształt w odniesieniu do władz centralnych. Nieufność do odpowiedzialności w odniesieniu do organów kolegialnych powodowała zdecydowane przesunięcie akcentów w kierunku egzekutywy. W koncepcjach piłsudczykowskich ważnym elementem był samorząd wojewódzki – to na nim planowano w latach 1927-1928 oparcie akcji regionalistycznej. Jak wiemy, ostatecznie do jego upowszechnienia na terenie całej Drugiej Rzeczypospolitej nie doszło. Było to pochodną narastającego przekonania, że to gmina jest podstawową jednostką samorządową, w związku z czym najpierw należy ujednoczyć rozwiązania w zakresie samorządu gminnego i powiatowego. Zaznaczyć należy, że takie rozumienie samorządu przez piłsudczyków miało bezpośredni wpływ na rozwiązania legislacyjne zawarte zarówno w ustawie scaleniowej z 1933 r., jak i konstytucji kwietniowej.

Ruch ludowy

W ocenie ludowców funkcjonowanie samorządu odgrywało istotną rolę w procesie demokratyzacji państwa. Niezależnie od formacji opowiadali się oni za trójszczeblową konstrukcją samorządu, przy czym podstawową jego jednostką miała być gmina, choć Polskie Stronnictwo Ludowe Wyzwolenie szło w kierunku większego uniezależnienia samorządu gminnego od władzy administracyjnej starostów. Co ciekawe, partie chłopskie nie miały jednolitego spojrzenia na kwestie związane z samorządem powiatowym. To co budziło największe emocje, to przede wszystkim kwestia sposobu wyboru organów uchwałodawczych. Partie lewicy chłopskiej – Wyzwolenie, PSL Lewica, Związek Chłopski czy Stronnictwo Chłopskie – opowiadały się za wyborami bezpośrednimi, opartymi o pięcioprzymiotnikowe prawo wyborcze. Z kolei PSL Piast, z jednej strony zwalczając obowiązujące w Galicji wybory kurialne, jednocześnie forsował wybory pośrednie (za pomocą pełnomocników gmin).

Drugą rzeczą budzącą wewnętrzny spór w ruchu ludowym była kwestia organizacji samorządu, a linie podziałów biegły podobnie jak w odniesieniu do trybu wyboru organów. PSL Wyzwolenie czy Stronnictwo Chłopskie domagały zarówno odsunięcia starostów od kierownictwa sejmikami i wydziałami powiatowymi, ale także chciały wprowadzić możliwość wyrażenia przez samorząd powiatowy sprzeciwu wobec nominacji konkretnych starostów czy wojewodów. Analogicznie, PSL Piast stał na stanowisku utrzymania kierownictwa strukturami samorządu powiatowego przez starostów. Politycy ci zwracali szczególną uwagę na negatywne doświad-

---

czenia galicyjskie, gdzie samorząd, nie posiadający personalnych związków z administracją polityczną, pozbawiony był narzędzi egzekucji.

Po powstaniu w 1931 r. skonsolidowanego Stronnictwa Ludowego przyjęto postulat zastąpienia starosty w roli kierującego radą powiatową przez osobę wybieraną przez to zgromadzenie. Dopuszczano możliwość nadzoru nad samorządem wykonywanego przez samorząd wyższego stopnia, ale miał on dotyczyć jedynie spraw formalno-prawnych, a nie merytorycznych.

Socjaliści

W przypadku socjalistów również problematyka spojrzenia na samorząd powiatowy mieściła się w bardzo szerokim kontekście strukturalnym, albowiem co najmniej taką samą uwagę poświęcano zagadnieniom samorządu robotniczego czy funkcjonującego w kasach chorych. Dostrzegano *iunctim* między rozwojem samorządu terytorialnego a kształtem ustroju państwa, co powodowało, że w okresie walki z sanacją po 1926 r. obronę swobód samorządowych postrzegano jako część szerszego programu obrony praw i wolności obywatelskich. Inna rzecz, że na zainteresowanie socjalistów sprawami samorządu terytorialnego wpływ miała skala ich obecności w jego ramach. Działacze Polskiej Partii Socjalistycznej znajdziemy głównie w samorządach miejskich; w samorządzie powiatowym czy wiejskim ich obecność była śladowa. Jest to widoczne także w przypadku działalności Centralnego Wydziału Samorządowego⁹, którego aktywność od 1925 r. zaczyna istotnie słabnąć. Generalnie postulaty socjalistów szły w kierunku m.in. zachowania nadzoru samorządów wyższych szczebli nad niższymi (ale znów ocena miała dotyczyć strony formalnej a nie merytorycznej) czy ograniczenia środków nadzoru przysługujących administracji ogólnej. Socjaliści zwracali także uwagę na fatalną sytuację gospodarczą samorządów. Stąd podnoszony argument za koniecznością systemowego uregulowania zagadnienia finansów komunalnych.

Koncepcje reformy samorządu powiatowego

W dyskursie publicznym dotyczącym reformy samorządu terytorialnego w pierwszym rządzie zastanawiano się nad kolejnością i formą przeprowadzania zmian – w tym kontekście pojawiały się głosy, by z reformą samorządu wstrzymać się do czasu przyjęcia konstytucji. Fak-

---

9. Komórki organizacyjnej w strukturach władz centralnych Polskiej Partii Socjalistycznej odpowiedzialnej za koordynację polityki partyjnej w samorządach.

tycznie, ustawa zasadnicza tworzyła ramy fundamenty dla samorządu terytorialnego. Konstytucja marcowa zapowiadała oparcie ustroju państwa o szeroki samorząd terytorialny szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. Przewidywała również możliwość łączenia się ich w związki dla realizacji zadań wykraczających poza ramy konkretnej jednostki. Jak się jednak okazało, przyjęcie w 1921 r. pierwszej ustawy zasadniczej niepodległej Rzeczypospolitej rozwiązanie problemu braku jednolitego w skali kraju systemu samorządu terytorialnego przyspieszyło w sposób umiarkowany. Prace nad reformą samorządową podjęte zostały po wyborach parlamentarnych 1922 r. pierwotnie w ramach powołanej przez premiera Sikorskiego Komisji Reformy Administracji. W lutym 1924 r. Rada Ministrów wniosła pakiet ustaw samorządowych (także o powiatowych związkach komunalnych oraz wyborach do sejmików powiatowych). Ujawnione w debacie parlamentarnej głosy spowodowały impas w pracach parlamentarnych. Z kolei po przewrocie majowym możliwe było wypracowanie kompromisu przez partie lewicy oraz centrum, ale tu rząd był niechętny do przedwczesnych jego zdaniem rozstrzygnięć. Tym samym, choć stanowisko podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych objął wówczas Maurycy Jaroszyński, wybitny znawca problematyki samorządowej w wymiarze teoretycznym i praktycznym, zagadnienia te nie znalazły pozytywnego finału, mimo kilku złożonych projektów ustaw i towarzyszących im burzliwych dyskusji na forum sejmu.

W tym czasie krokiem we właściwym kierunku było na pewno rozporządzenie Prezydenta z 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej, ujednolicające jej struktury (poza województwem śląskim). Dwa miesiące później Rada Ministrów wydała rozporządzenie w sprawie powiatów miejskich. Regulacje te generalnie ujednolicały w skali kraju (poza województwem śląskim) struktury administracji ogólnej także na szczeblu powiatowym, ściśle przecież związanym z urządzeniami samorządowymi. Ponadto przyznawały one starostom powiatowym i grodzkim status reprezentantów rządu (także wobec samorządu powiatowego)¹⁰. Inną konsekwencją tegoż rozporządzenia było przyjęcie zasady domniemania kompetencji władz administracji ogólnej, jeżeli nie zostały one jasno zawarowane jako uprawnienie władz samorządowych. Faktycznie jednak obóz rządzący nie poczynił dalszych kroków w zakresie unifikacji w obszarze samorządowym – hamująco na tempo reform działał brak większości sanacyjnej w parlamencie.

Zauważyć trzeba, że w czasie trwania bezowocnej debaty parlamentarnej nie zaniechano prac o charakterze ekspercko-studialnym.

10. Odmienne kształtowały się stosunki w przypadku Poznania, Torunia, Krakowa oraz Lwowa.

Prowadzone one były w sposób dwutorowy. Z jednej strony w ramach struktur rządowych i parlamentarnych, w Komisji dla Usprawnienia Administracji przy Prezesie Rady Ministrów oraz w ramach Komisji Administracyjnej Sejmu, a z drugiej strony, wewnątrz środowisk samorządowych – w Związku Powiatów RP, Państwowej Radzie Samorządowej czy na łamach prasy specjalistycznej. W ich kontekście zwracano uwagę na konieczność zsynchronizowania granic powiatów administracyjnych z granicami powiatów samorządowych. Problem ten dotyczył przede wszystkim województw południowych, gdzie rozbieżności te znakomicie utrudniały koordynację działań władz rządowych. Pojawiały się pytania, w jakim stopniu powiaty winny być samoistnymi wspólnotami samorządowymi, a w jakim po prostu związkiem gmin, uzależnionym od tych ostatnich w zakresie kompetencji. W zasadzie nie podlegały dyskusji kwestie roli starosty jako przewodniczącego wydziału powiatowego czy pośredniej formy wyborów. Warto zauważyć, że Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej zwracał w tej dyskusji uwagę na konieczność reprezentatywności organów uchwałodawczych – miały one uwzględniać nie tylko strukturę społeczną, ale także religijną i narodowościową społeczności, z których się wywodziły.

Ustawa scaleniowa

Problem związany z brakiem większości parlamentarnej ustał pod koniec 1930 r., co ostatecznie 23 marca 1933 r. doprowadziło do uchwalenia projektu ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, w istocie w znacznej mierze kompleksowo regulującej ustrój samorządu gminnego, miejskiego i powiatowego. Doktrynalnie ustawa stanowiła realizację wyłożonych wyżej koncepcji obozu piłsudczykowski, wyrażających się przede wszystkim w uznaniu jednolitości administracji państwowej, a przez co – ograniczenie samodzielności samorządu.

Poza wzrostem presji administracyjnej przyniosła ona także wzmocnienie organów wykonawczych (już choćby przez sam fakt domniemania jego kompetencji). Ujednolicono terminologię – organem stanowiącym i kontrolnym stały się rady powiatowe, a wykonawczym i zarządzającym – wydział powiatowy. Pracami obu organów kierował starosta. Rada składała się z radnych oraz członków wydziału powiatowego, a odpowiadała przede wszystkim za gospodarkę finansową (uchwalanie budżetu i zamknięcia rachunkowe, zaciąganie pożyczek, nakładanie samoistnych danin), wybór członków wydziału powiatowego etc. Z kolei wydział powiatowy był organem

zarządzającym. Składał się z sześciu członków i odpowiadał m.in. za przygotowanie spraw będących przedmiotem prac rady czy sprawowanie nadzoru nad gminami. Kluczowe znaczenie dla działalności samorządu powiatowego miał jednak starosta (działający jako przewodniczący wydziału powiatowego). Odpowiadał on za przygotowania materiałów na posiedzenia wydziału powiatowego oraz kierował jego pracami, wykonywał uchwały rady, odpowiadał za sprawy kadrowe i prace bieżące. Funkcje te wypełniał przy pomocy sekretarza wydziału powiatowego oraz biura wydziału powiatowego. Ustawa wprowadzała zasadę domniemania kompetencji organów wykonawczych; uprawnienia organów uchwałodawczych zostały enumeratywnie w niej wymienione. Udało się w ustawie ujednoczyć, skądinąd logiczny, zakaz łączenia stanowisk w zarządach gmin i miast nadzorowanych przez samorząd powiatowy z członkostwem w wydziale powiatowym tegoż samorządu.

Kadencję wszystkich organów samorządowych określono na 5 lat. Ograniczono czynne prawo wyborcze – przysługiwało ono osobom, które ukończyły 24 lata i zamieszkiwały przez co najmniej 12 ostatnich miesięcy na terenie danego związku samorządowego (bez niezawodowych wojskowych w służbie czynnej). Bierne prawo wyborcze przysługiwało tym, którzy posiadali czynne prawo wyborcze, ale cenzus wieku był jeszcze wyższy – tu wymagano ukończenia 30 lat. Ponadto z grupy tej wyłączono wojskowych służby czynnej, pracowników właściwej terytorialnie administracji ogólnej I oraz II instancji oraz funkcjonariuszy Policji Państwowej i Straży Granicznej. Radnym stawiano również wymóg znajomości języka polskiego w mowie i piśmie, co mogło stanowić istotne ograniczenie w województwach wschodnich (choć ministrowi spraw wewnętrznych przysługiwało prawo zawieszenia tego ograniczenia). Wprowadzono również pewne wymogi dotyczące kwalifikacji członków wydziałów powiatowych.

Zgodnie z ustawą scaleniową wybory do rad powiatowych miały charakter pośredni. Członków rad powiatowych wybierały kolegia złożone z radnych i członków organów gminnych (nie wydzielonych z powiatowych związków samorządowych). Wybory te z zasady miały być jawne; tajność wprowadzano na wniosek 1/5 członków kolegium wyborczego. Liczba mandatów do obsadzenia zależna była od wielkości gminy. Jeżeli kolegium miało dokonać wyboru dwóch radnych wówczas wybory miały charakter większościowy, natomiast jeżeli wybierano większą liczbę radnych – wówczas obowiązywała zasada proporcjonalności. W związku z tym, że ustawa scaleniowa nie dokonała rozszerzenia funkcjonującego w województwach zachodnich samorządu wojewódzkiego na pozostałą część państwa, utrzymane zostały kompetencje tam-

---

tejszych sejmików powiatowych do wybierania delegatów do sejmików wojewódzkich.

Zwrócić uwagę należy, że z tytułu piastowania mandatu radnego powiatowego nie przysługiwało wynagrodzenie. Z kolei przewodniczący wydziału powiatowego (starosta) otrzymywał dodatek płatny z funduszy samorządowych w wysokości jednokrotności wynagrodzenia płaconego ze Skarbu Państwa. Sprawa ta miała istotne znaczenie, albowiem do tego momentu problem skali świadczeń przysługujących z budżetów samorządowych starostom budził pewne wątpliwości. Kwestia tego, czy i na jakich zasadach starostom przysługiwało mieszkanie, opał do jego ogrzania, owoce i warzywa z przydomowego ogrodu czy samochód służbowy budziły spore kontrowersje (podobnie jak kwestia zadłużania się w powiatowej komunalnej kasie oszczędności). Ustawa scaleniowa jednoznacznie określiła typy i wymiar świadczeń przysługujących starostom jako przewodniczącym wydziałów powiatowych. Inna rzecz, że ci mieli trudność z odzwyczajeniem się od dotychczasowych przywilejów, co było jedną z przyczyn licznych postępowań dyscyplinarnych w drugiej połowie lat 30.

Odrębnie należy potraktować problem miast wydzielonych z powiatowych związków samorządowych, a zatem nie wchodzących w skład wyżej omówionych struktur. Zgodnie z tymczasową ordynacją powiatową z 4 lutego 1919 r. były to jednostki liczące co najmniej 25 tys. mieszkańców i stanowiły one samodzielne powiaty samorządowe. Organem stanowiącym i kontrolującym była w nich rada miejska, a organem zarządzającym – zarząd miejski, składający się z burmistrza lub prezydenta, wiceburmistrzów lub wiceprezydentów oraz odpowiedniej liczby ławników. Działalność takich powiatów koncentrowała się wokół spraw dotyczących zdrowia i mienia mieszkańców, niezastrzeżonych dla administracji rządowej, a nadzór nad nimi należał do wojewody współdziałającego z wydziałem wojewódzkim (głos stanowczy). Dodać należy, że w powiatach, które stanowiły powiat grodzki w administracyjnym wymiarze prezydent spełniał również częściowo rolę naczelnika władzy administracji ogólnej I instancji. Pod koniec Drugiej Rzeczypospolitej na 603 miasta 55 było miastami wydzielonymi z powiatowych związków samorządowych, 19 stanowiło powiaty grodzkie, a jedno (Warszawa) pod względem administracyjnym odpowiadało województwu.

Zaznaczyć trzeba, że nie wszystko w obszarze samorządu powiatowego udało się ujednoczyć. Na wstępie należy stwierdzić, że o ile kwestie dotyczące gminy wiejskiej, gromady czy miasta zostały w ustawie scaleniowej omówione nader obszernie, o tyle regulacji odnoszących się do kwestii samorządu powiatowego, wykraczających poza aspekty regionalne, było w niej relatywnie niewiele. Nie możemy też mówić

o pełnej jednolitości, albowiem o ile udało się doprowadzić do zatarcia różnic między dawnym zaborem austriackim i rosyjskim, o tyle w odniesieniu do dawnego zaboru pruskiego rozszerzono na województwo poznańskie obowiązywanie pruskiej ordynacji powiatowej z 1872 r., dotychczas obowiązującej na obszarze województwa pomorskiego, poddając ją jednocześnie pewnym zmianom. Co istotne, ustawa scaleniowa nie obowiązywała na terenie województwa śląskiego. Zamiast tego pewne uprawnienia nadzorcze nad samorządem dla wojewody śląskiego wprowadzała ustawa o organizacji i zakresie działania powiatowych władz administracji ogólnej w województwie z 1939 r. Pozwalała ona wojewodzie śląskiemu na rozwiązywanie wydziałów powiatowych.

Konstytucja kwietniowa stanowiła swoiste zwieńczenie procesu przebudowy państwa od systemu demokratycznego ku systemowi autorytarnemu. Tym samym można ją określić jako usankcjonowanie nowego umiejscowienia samorządu terytorialnego w strukturze państwa. Zapisy konstytucji kwietniowej uznały wprost samorząd terytorialny za część składową administracji państwowej.

W ocenie skali samodzielności samorządu powiatowego zwrócić trzeba uwagę, że postacią kluczową był tu starosta powiatowy. Z jednej strony funkcjonował on we wszystkich kluczowych dla zarządzania powiatem rolach (przewodniczący wydziału i sejmiku, przełożony pracowników wydziału), a z drugiej strony był urzędnikiem państwowym, reprezentującym rząd na terenie powiatu. Wszystko to powodowało, że w realiach Drugiej Rzeczypospolitej wydziały powiatowe były często sprowadzane do funkcji jednego z biur starostwa (w wymiarze faktycznym a nie formalnym).

Kwestia dyspozycyjności członków sejmiku czy wydziału powiatowego w odniesieniu do życzeń starosty też podlegała pewnej ewolucji. Znane są przypadki z pierwszych latach niepodległości, gdy podejmowane przez działaczy samorządowych interwencje powodowały odwołanie niechcianego starosty. Z czasem pozycja starosty stawała się dominująca, a ustawa scaleniowa jedynie ów stan umocniła. W realiach pomajowych wydział jednego czy drugiego powiatu mógł oprzeć się inwestycyjnym życzeniom swojego przewodniczącego, ale zazwyczaj powodowało to wymianę na innego, często mniej skłonnego do układania się. Stąd nierzadko wydziały powiatowe starały się zaspakajać oczekiwania zwłaszcza lubianych lub cenionych starostów.

Zaznaczyć jednak należy, że samorząd powiatowy był z punktu rządzących po 1926 r. ważny także z innych względów. Starostowie stali na czele urzędów państwowych, ale budżety starostw były raczej skromne (o ile nie otrzymali specjalnych środków z centrali). Co innego wydział. Jak wspomnieliśmy, struktury samorządu powiatowego obejmowały

---

nie tylko jego organy czy zatrudnionych urzędników, ale także finansowanie infrastruktury drogowej, szkolnej, służby zdrowia, a zatem środki wielokrotnie większe niż w przypadku starostwa. To dysponowanie nimi dawało starości możliwości efektywnego wpływu na rozwój gospodarczy podległego powiatu, zwalczanie bezrobocia czy pomoc społeczną. Jest rzeczą symptomatyczną, że spora część zarzutów stawianych wyższym urzędnikom państwowym w kontekście procesów „starościńskich” drugiej połowy lat 30. dotyczyła nielegalnego wykorzystywania właśnie środków pochodzących z budżetów samorządowych.

Problem reformy podziału administracyjnego kraju

Przy tej okazji omówienia tematu reformy scaleniowej samorządu terytorialnego wspomnieć należy także o kwestiach związanych z reformą podziału administracyjnego kraju. Podobnie jak w przypadku regulacji prawnych i w tym wypadku zdecydowano się na utrzymanie rozwiązań odziedziczonych po zaborcach. W zakresie tym istniały bardzo duże rozbieżności. Powiaty w zaborze pruskim były niewielkie, co związane było z tendencjami centralizacyjnymi i germanizacyjnymi władz (pomijamy tu zdecydowanie najmniejsze jednostki, które występowały w województwie śląskim). Podobne im rozmiarami były powiaty w byłym zaborze austriackim. Z większymi jednostkami mieliśmy do czynienia na terenie byłego Królestwa Polskiego, a zwłaszcza w województwach wschodnich. Wszystko to powodowało, że powiaty były niezwykle zróżnicowane, zarówno pod względem wielkości jak i liczby mieszkańców. Zgodnie z ustaleniami A.J. Mielcarka średni obszar powiatów w zaborze pruskim wynosił 820 km², w zaborze austriackim – 1039 km², w Kongresówce – 1616 km², a na Kresach 3550 km². Dość powiedzieć, że do 1922 r. powiat łuniniecki na Polesiu był około 2,5 razy większy niż całe województwo śląskie. Jeszcze bardziej jaskrawe różnice występowały w obszarze potencjału demograficznego, a co za tym idzie ekonomicznego. W roku budżetowym 1927-1928 średnio powiat w województwach południowych dysponował wpływem w wysokości ok. 300 tys. zł, w województwach zachodnich – ok. 530 tys. zł, wschodnich – 551 tys. zł, a centralnych – 810 tys. zł. W ujęciu *per capita* dochód na mieszkańca w województwach południowych wynosił 2,83 zł, zachodnich – 9,92 zł, wschodnich – 4,43 zł, a centralnych 6,88 zł. Powyższe wskaźniki odnieść należy rzecz jasna do zagadnienia samowystarczalności poszczególnych jednostek samorządowych. Ten stan wymagał niezaprzeczalnie normalizacji.

W pierwszych kilkunastu latach niepodległości zmiany w sieci powiatów miały charakter kosmetyczny (poza oczywiście tymi zmianami, które wynikały z wytyczenia granic państwowych). W zaborze pruskim połączono powiaty wschodnio- i zachodniopoznański oraz zlikwidowano mały powiat witkowski. W przypadku województw południowych realizowane zmiany albo były przygotowywane jeszcze za czasów cesarskiej i królewskiej nieboszczki monarchii, albo wynikały z likwidacji kuriozalnych stosunków jak w stołecznym Krakowie – choć Podgórze było częścią Krakowa od 1915 r. to odrębny powiat polityczny istniał jeszcze przez następne 9 lat... Zmianom tym towarzyszyły również zdecydowanie liczne modyfikacje granic gmin czy ich przenosiny między powiatami – miało to doprowadzić do ujednoczenia granic jednostek administracji rządowej i samorządowej. W dawnym zaborze rosyjskim zmiany również były nieliczne i dotyczyły pojedynczych jednostek w województwie białostockim i lubelskim. Z kolei w województwach wschodnich decydowano się raczej na tworzenie nowych jednostek, co jednak *per saldo* i tak w niewielkim stopniu zmniejszało rozległość tamtejszych powiatów.

Kompleksowa reforma sieci powiatów obejmująca byłaby zabór pruski i austriacki, bo to na ich obszarach istniały najmniejsze jednostki, została przeprowadzona w 1932 r. Dopiero kryzys gospodarczy i pokusa uzyskania drogą redukcji aparatu administracyjnego oszczędności doprowadziły do likwidacji 20 powiatów. Redukcje w największym stopniu dotyczyły tych województw, w których powiaty były najmniejsze, czyli zachodnich i południowych; pojedyncze przypadki dotyczyły białostockiego, lubelskiego czy łódzkiego. Choć do kontynuacji wspomnianego trendu przymierzano się także w latach następnych, to jednak poprawiająca się sytuacja ekonomiczna państwa spowodowała zawieszenie planów zmierzających do likwidacji kolejnych powiatów. Przeprowadzane wówczas zmiany związane były przede wszystkim z dostosowaniem nowych siedzib władz powiatowych do zmian wynikających z rozwoju społeczno-gospodarczego (np. ustanowienie powiatu dębickiego w miejsce powiatu ropczyckiego, czy przygotowania do zastąpienia powiatu niżańskiego przez stalowowolski) lub organizacji powiatów miejskich (grodzkich). Zmiany te, dotyczące w pierwszej kolejności administracji ogólnej, pociągały za sobą adekwatne konsekwencje dla organów samorządu powiatowego. Przy tej okazji zwrócić jednak należy uwagę, że wszelkie działania zmierzające do likwidowania powiatów spotykały się z energiczną kontrakcją lokalnych społeczności, również na szczeblu powiatowym. Jest rzeczą charakterystyczną, że protestowały społeczności i działacze lokalni, także członkowie wydziału i sejmiku powiatowego (rady powiatowej), ale starosta musiał w tym względzie reprezentować punkt widzenia władz centralnych.

Powiaty w Drugiej Rzeczypospolitej

(stan na 1 stycznia 1939 r.) – zestawienie

Janusz Mierzwa

Poniżej zestawiono powiaty w II RP wg stanu na 1 stycznia 1939 r. W spisie tym zaznaczono istnienie powiatów grodzkich, odrębnych od powiatów ziemskich.

- Aleksandrów Kujawski¹¹ (województwo pomorskie)
- Augustów (województwo białostockie)
- Baranowicze (województwo nowogródzkie)
- Będzin (województwo kieleckie)
- Biała [Małopolska] (województwo krakowskie)
- Biała Podlaska (województwo lubelskie)
- Białystok (województwo białostockie)
- Białystok [grodzki] (województwo białostockie)
- Bielsk Podlaski (województwo białostockie)
- Bielsko (województwo śląskie)
- Bielsko [grodzki] (województwo śląskie)
- Biłgoraj (województwo lubelskie)
- Bochnia (województwo krakowskie)
- Borszczów (województwo tarnopolskie)
- Bóbrka (województwo lwowskie)
- Braśław (województwo wileńskie)
- Brodnica (województwo pomorskie)
- (województwo tarnopolskie)
- (województwo krakowskie)
- nad Bugiem (województwo poleskie)
- Brzeziny (województwo łódzkie)
- Brzeżany (województwo tarnopolskie)
- Brzozów (województwo lwowskie)
- Buczacz (województwo tarnopolskie)

---

11. Powiat nieszawski z siedzibą w Aleksandrowie Kujawskim.

- Busko¹² (województwo kieleckie)
- Bydgoszcz (województwo pomorskie)
- Bydgoszcz [grodzki] (województwo pomorskie)
- Chełm (województwo lubelskie)
- Chełmno (województwo pomorskie)
- Chodzież (województwo poznańskie)
- Chojnice (województwo pomorskie)
- Chorzów [grodzki] (województwo śląskie)
- Chrzanów (województwo krakowskie)
- Ciechanów (województwo warszawskie)
- Cieszyn (województwo śląskie)
- Czarnków (województwo poznańskie)
- Częstochowa (województwo kieleckie)
- Częstochowa [grodzki] (województwo kieleckie)
- Czortków (województwo tarnopolskie)
- Dąbrowa [Tarnowska] (województwo krakowskie)
- Dębica (województwo krakowskie)
- Dobromil (województwo lwowskie)
- Dolina (województwo stanisławowskie)
- Drohiczyn Poleski (województwo poleskie)
- Drohobycz (województwo lwowskie)
- Dubno (województwo wołyńskie)
- Działdowo (województwo pomorskie)
- Frysztat (województwo śląskie)
- Garwolin (województwo lubelskie)
- Gdynia (województwo pomorskie)
- Głębokie¹³ (województwo wileńskie)
- Gniezno (województwo poznańskie)
- Gniezno [grodzki] (województwo poznańskie)
- Gorlice (województwo krakowskie)
- Gostynin (województwo warszawskie)
- Gostyń (województwo poznańskie)
- Grajewo¹⁴ (województwo białostockie)
- Grodno (województwo białostockie)
- Grodzisk Mazowiecki¹⁵ (województwo warszawskie)
- Gródek Jagielloński (województwo lwowskie)
- Grójec (województwo warszawskie)
- Grudziądz (województwo pomorskie)
- Grudziądz [grodzki] (województwo pomorskie)

12. Powiat stopnicki z siedzibą w Busku.

13. Powiat dziśnieński z siedzibą w Głębokim.

14. Powiat szczuczyński z siedzibą w Grajewie.

15. Powiat błoński z siedzibą w Grodzisku Mazowieckim.

-
- Horochów (województwo wołyńskie)
  - Horodenka (województwo stanisławowskie)
  - Hrubieszów (województwo lubelskie)
  - Inowrocław (województwo pomorskie)
  - Inowrocław [grodzki] (województwo pomorskie)
  - Janów Lubelski (województwo lubelskie)
  - Jarocin (województwo poznańskie)
  - Jarosław (województwo lwowskie)
  - Jasło (województwo krakowskie)
  - Jaworów (województwo lwowskie)
  - Jędrzejów (województwo kieleckie)
  - Kalisz (województwo poznańskie)
  - Kałusz (województwo stanisławowskie)
  - Kamień Koszyrski (województwo poleskie)
  - Kamionka Strumiłowa (województwo tarnopolskie)
  - Kartuzy (województwo pomorskie)
  - Katowice (województwo śląskie)
  - Katowice [grodzki] (województwo śląskie)
  - Kępno (województwo poznańskie)
  - Kielce (województwo kieleckie)
  - Kobryń (województwo poleskie)
  - Kolbuszowa (województwo lwowskie)
  - Koło (województwo poznańskie)
  - Kołomyja (województwo stanisławowskie)
  - Konin (województwo poznańskie)
  - Końskie (województwo kieleckie)
  - Kopyczyńce (województwo tarnopolskie)
  - Kosów Pokucki (województwo stanisławowskie)
  - Kosów Poleski (województwo poleskie)
  - Kostopol (województwo wołyńskie)
  - Kościan (województwo poznańskie)
  - Kościerzyna (województwo pomorskie)
  - Kowel (województwo wołyńskie)
  - Kozienice (województwo kieleckie)
  - Kraków (województwo krakowskie)
  - Kraków [grodzki] (województwo krakowskie)
  - Krasnystaw (województwo lubelskie)
  - Krosno (województwo lwowskie)
  - Krotoszyn (województwo poznańskie)
  - Krzemieniec (województwo wołyńskie)
  - Kutno (województwo warszawskie)
  - Lesko (województwo lwowskie)

- Leszno (województwo poznańskie)
- Lida (województwo nowogrodzkie)
- Limanowa (województwo krakowskie)
- Lipno (województwo pomorskie)
- Lubaczów (województwo lwowskie)
- Lubartów (województwo lubelskie)
- Lublin (województwo lubelskie)
- Lublin [grodzki] (województwo lubelskie)
- Lubliniec (województwo śląskie)
- Lubomla (województwo wołyńskie)
- Lwów (województwo lwowskie)
- Lwów [grodzki] (województwo lwowskie)
- Łańcut (województwo lwowskie)
- Łask (województwo łódzkie)
- Łęczyca (województwo łódzkie)
- Łomża (województwo białostockie)
- Łowicz (województwo warszawskie)
- Łódź (województwo łódzkie)
- Łódź [grodzki] (województwo łódzkie)
- Łuck (województwo wołyńskie)
- Łuków (województwo lubelskie)
- Łuniniec (województwo poleskie)
- Maków Mazowiecki (województwo warszawskie)
- Miechów (województwo kieleckie)
- Mielec (województwo krakowskie)
- Międzychód (województwo poznańskie)
- Mińsk Mazowiecki (województwo warszawskie)
- Mława (województwo warszawskie)
- Mogilno (województwo poznańskie)
- Mołodeczno (województwo wileńskie)
- Mościska (województwo lwowskie)
- Myślenice (województwo krakowskie)
- Nadwórna (województwo stanisławowskie)
- Nieśwież (województwo nowogrodzkie)
- Nisko (województwo lwowskie)
- Nowogródek (województwo nowogrodzkie)
- Nowy Sącz (województwo krakowskie)
- Nowy Targ (województwo krakowskie)
- Nowy Tomyśl (województwo poznańskie)
- Oborniki (województwo poznańskie)
- Olkusz (województwo kieleckie)
- Opatów (województwo kieleckie)

-
- Opoczno (województwo kieleckie)
  - Ostrołęka (województwo białostockie)
  - Ostrów Mazowiecka (województwo białostockie)
  - Ostrów Wielkopolski (województwo poznańskie)
  - Oszmiana (województwo wileńskie)
  - Pińczów (województwo kieleckie)
  - Pińsk (województwo poleskie)
  - Piotrków Trybunalski (województwo łódzkie)
  - Płońsk (województwo warszawskie)
  - Podhajce (województwo tarnopolskie)
  - Postawy (województwo wileńskie)
  - Poznań (województwo poznańskie)
  - Poznań [grodzki] (województwo poznańskie)
  - Prużany (województwo poleskie)
  - Przasnysz (województwo warszawskie)
  - Przemyśl (województwo lwowskie)
  - Przemyślany (województwo tarnopolskie)
  - Przeworsk (województwo lwowskie)
  - Pszczyna (województwo śląskie)
  - Puławy (województwo lubelskie)
  - Pułtusk (województwo warszawskie)
  - Radom (województwo kieleckie)
  - Radom [grodzki] (województwo kieleckie)
  - Radomsko (województwo łódzkie)
  - Radziechów (województwo tarnopolskie)
  - Radzymin (województwo warszawskie)
  - Radzyń Podlaski (województwo lubelskie)
  - Rawa Mazowiecka (województwo warszawskie)
  - Rawa Ruska (województwo lwowskie)
  - Rawicz (województwo poznańskie)
  - Rohatyn (województwo stanisławowski)
  - Równe (województwo wołyńskie)
  - Rudki (województwo lwowskie)
  - Rybnik (województwo śląskie)
  - Rypin (województwo pomorskie)
  - Rzeszów (województwo lwowskie)
  - Sambor (województwo lwowskie)
  - Sandomierz (województwo kieleckie)
  - Sanok (województwo lwowskie)
  - Sarny (województwo wołyńskie)
  - Sępólno Krajeńskie (województwo pomorskie)
  - Siedlce (województwo lubelskie)

-
- Sieradz (województwo łódzkie)
  - Sierpc (województwo warszawskie)
  - Skala (województwo tarnopolskie)
  - Skierniewice (województwo warszawskie)
  - Słonim (województwo nowogródzkie)
  - Sochaczew (województwo warszawskie)
  - Sokal (województwo lwowskie)
  - Sokołów (województwo lubelskie)
  - Sokółka (województwo białostockie)
  - Sosnowiec [grodzki] (województwo kieleckie)
  - Stanisławów (województwo stanisławowskie)
  - Starogard (województwo pomorskie)
  - Stolin (województwo poleskie)
  - Stołpce (województwo nowogródzkie)
  - Stryj (województwo stanisławowskie)
  - Suwałki (województwo białostockie)
  - Szamotuły (województwo poznańskie)
  - Szczuczyn Nowogródzki (województwo nowogródzkie)
  - Szubin (województwo pomorskie)
  - Śniatyn (województwo stanisławowskie)
  - Śrem (województwo poznańskie)
  - Środa (województwo poznańskie)
  - Świecie (województwo pomorskie)
  - Świąciany (województwo wileńskie)
  - Świętochłowice (województwo śląskie)
  - Tarnobrzeg (województwo lwowskie)
  - Tarnopol (województwo tarnopolskie)
  - Tarnowskie Góry (województwo śląskie)
  - Tarnów (województwo krakowskie)
  - Tczew (województwo pomorskie)
  - Tłumacz (województwo stanisławowskie)
  - Tomaszów Lubelski (województwo lubelskie)
  - Toruń (województwo pomorskie)
  - Toruń [grodzki] (województwo pomorskie)
  - Trembowla (województwo tarnopolskie)
  - Tuchola (województwo pomorskie)
  - Turek (województwo poznańskie)
  - Turka (województwo lwowskie)
  - Wadowice (województwo krakowskie)
  - Warszawa (województwo warszawskie)
  - Warszawa-Południe [grodzki] (Komisariat na miasto stołeczne Warszawę)

-
- Warszawa-Północ [grodzki] (Komisariat na miasto stołeczne Warszawę)
  - Warszawa-Praga [grodzki] (Komisariat na miasto stołeczne Warszawę)
  - Warszawa-Śródmieście [grodzki] (Komisariat na miasto stołeczne Warszawę)
  - Wąbrzeźno (województwo pomorskie)
  - Wągrowiec (województwo poznańskie)
  - Wejherowo¹⁶ (województwo pomorskie)
  - Węgrów (województwo lubelskie)
  - Wieluń (województwo łódzkie)
  - Wierzbnik¹⁷ (województwo kieleckie)
  - Wilejka (województwo wileńskie)
  - Wilno¹⁸ (województwo wileńskie)
  - Wilno [grodzkie] (województwo wileńskie)
  - Włocławek (województwo pomorskie)
  - Włodawa (województwo lubelskie)
  - Włodzimierz (województwo wołyńskie)
  - Włoszczowa (województwo kieleckie)
  - Wolsztyn (województwo poznańskie)
  - Wołkowysk (województwo białostockie)
  - Wołożyn (województwo nowogródzkie)
  - Września (województwo poznańskie)
  - Wyrzysk (województwo pomorskie)
  - Wysokie Mazowieckie (województwo białostockie)
  - Zaleszczyki (województwo tarnopolskie)
  - Zamość (województwo lubelskie)
  - Zawiercie (województwo kieleckie)
  - Zbaraż (województwo tarnopolskie)
  - Zborów (województwo tarnopolskie)
  - Zdołbunów (województwo wołyńskie)
  - Złoczów (województwo tarnopolskie)
  - Żnin (województwo poznańskie)
  - Żółkiew (województwo lwowskie)
  - Żydaczów (województwo stanisławowskie)
  - Żywiec (województwo krakowskie)

---

16. Powiat morski z siedzibą w Wejherowie.

17. Powiat iłżecki z siedzibą w Wierzbniku.

18. Powiat wileńsko-trocki z siedzibą w Wilnie.

Związek Powiatów RP

Janusz Mierzwa

Początki

Niezależnie od wspomnianych wcześniej trudnych okoliczności istniała jednak potrzeba dla organizowania się środowiska samorządowego. Panowało przekonanie, że będzie to najlepsza płaszczyzna wymiany doświadczeń i poglądów, wypracowywania rozwiązań, które będą mogły się stać zaczynem dla konkretnych rozwiązań prawnych, ale także promowania rozwiązań najbardziej korzystnych z punktu widzenia korporacji. Potrzeby te były osadzone w doświadczeniach jeszcze sprzed 1918 r., albowiem w Galicji odbywały się zjazdy marszałków sejmików powiatowych, podobnie jak na obszarach Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego i Lubelskiego również doszło do zjazdów sejmików (odpowiednio w 1917 i 1918 r.). Uzyskały one strukturalne ramy w postaci Biura Pracy Społecznej (okupacja niemiecka) oraz Biura Zjazdów Samorządowych (okupacja austriacka). Główną rolę w animowaniu wówczas tej działalności odegrali Zygmunt Chrzanowski, Konstanty Sienkiewicz, Włodzimierz Wakar (okupacja niemiecka), a także Juliusz Zdanowski i Józef Bek (okupacja austriacka). Z czasem oba środowiska nawiązały bliższe relacje.

Już po odzyskaniu niepodległości i pierwszych wyborach samorządowych w 1919 r. rozpoczęto konsolidację reprezentantów samorządów powiatowych. Ich pierwszy zjazd sejmików powiatowych miał miejsce 16 września 1919 r. w Warszawie. Powołano wówczas Związek Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej, jak również dokonano wyboru jego Zarządu. Jego prezesem został Włodzimierz Wakar, a wiceprezesami Emil Weydel oraz Aleksander Bogusławski. Podjęto wówczas próbę rejestracji Związku, jednak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odmówiło powołując się na brak rozwiązań prawnych pozwalających na zrzeszanie osób publiczno-prawnych. Pewne znaczenie mogły tu odegrać także inne czynniki. W pierwszych latach niepodległości, inicjatywa zrzeszenia powiatowych związków komunalnych nie

spotkała się z ciepłym przyjęciem ze strony władz państwowych. Prawdopodobnie obawiały się one, że struktury te mogą konkurować z czynnikami oficjalnymi.

Niezależnie od tego, co było przyczyną a co powodem odmowy rejestracji, brak osobowości prawnej utrudniał wybitnie prowadzoną działalność (szkoleniową, wydawniczą, doradczą, także w zakresie przygotowywania wzorów dokumentów wykorzystywanych w samorządzie). W związku z tym zdecydowano się obejść zakaz MSW i stworzyć właściwą strukturę w oparciu o prawo spółdzielcze. W ten sposób powstało w 1921 r. Zrzeszenie Spółdzielcze Gospodarczo-Inwestycyjne Samorządów Powiatowych. Jak się okazało, nie spełniało ono do końca pokładanych w nich nadziei – formuła podmiotu skupiającego samorządy powiatowe i jednocześnie prowadzącego działalność gospodarczą nie budziła zaufania. Stąd też w 1923 r. ponownie podjęto, tym razem zakończoną sukcesem, próbę rejestracji Rady i Biura Zjazdów Samorządu Ziemi. Stały się one oficjalną reprezentacją powiatowych związków komunalnych. Jednocześnie podjęto decyzję, by utrzymać wspomniane Zrzeszenie Spółdzielcze, które koncentrowało się przede wszystkim na działalności gospodarczej (głównie zaopatrzenie samorządów w materiały i druki). Jak się wydaje nowa formuła bardziej odpowiadała potrzebom samorządów powiatowych, albowiem liczba członków Biura Zjazdów zaczęła gwałtownie rosnąć. Podstawowym forum wymiany myśli w ramach Biura Zjazdów były zgromadzenia (generalnie coroczne), z których każdy miał zagadnienia przewodnie będące przedmiotem obrad. Był to też czas, gdy reprezentacja samorządów powiatowych zaczęła spotykać się z większym zrozumieniem ze strony władz państwowych. Był on konsultowany w sprawach aktów prawnych (inna rzecz czy zdanie to było ostatecznie brane pod uwagę), jak również doprowadził do powstania w 1927 r. Państwowej Rady Samorządowej. Przyczyn dowartościowania środowisk samorządowych, także reprezentantów powiatowych związków komunalnych, upatrywałbym w rosnącym znaczeniu jednego z czołowych działaczy tego środowiska, Maurycego Jaroszyńskiego, który po przewrocie majowym objął stanowisko podsekretarza stanu w MSW, o czym jeszcze będzie mowa.

W 1930 r. Biuro Zjazdów uległo przekształceniu w Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej i pod tą nazwą organizacja funkcjonowała do wybuchu wojny¹⁹. Zgodnie ze statutem Związek był organizacją rzeczniczą, lobbującą za rozwiązaniami korzystnymi z punktu widzenia samorządu powiatowego czy konsultowaną jako repre-

19. Dalej dla ułatwienia postępujemy się będziemy pojęciem Związku Powiatów RP.

---

zentant środowiska przy okazji planowanych zmian legislacyjnych. Organami Związku Powiatów były Zjazd Główny, Rada oraz Zarząd Związku. Funkcje prezesa Zarządu piastowali kolejno Józef Bek (do 1931 r.), Maurycy Z. Jaroszyński (1931-1938) oraz Jan Siwiec (jako p.o. prezesa w latach 1938-1939). Dodać należy, że statutowym organem Związku były także zjazdy wojewódzkie, w praktyce organizowane dość nieregularnie.

Formy działalności

Płaszczyzn aktywności Związku Powiatów było oczywiście wiele. Stałym obszarem aktywności był udział przedstawicieli Związku w instytucjach i komisjach pracujących nad rozstrzygnięciami interesującymi środowisko samorządowców. Faktycznie służyło ono radami i uwagami jako reprezentant samorządów powiatowych, przy pracach legislacyjnych ich dotyczących. Przykładem w tym względzie mogą być konsultacje poprzedzające przyjęcie ustawy scaleniowej z 1933 r. Związek Powiatów RP był czynnym uczestnikiem debaty publicznej dotyczącej kształtu reformy ustroju samorządu terytorialnego. Oficjalnie zabrał głos w tej sprawie w formie uchwały Rady dotyczącej projektu ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego z 13 lutego 1932 r., w której za pomocą 17 tez odniesiono się do recenzowanego dokumentu w obszarze funkcjonowania samorządu terytorialnego. Rada Związku stała na stanowisku, by planowana reforma nie miała charakteru kompleksowego a ograniczała się przede wszystkim do ujednoczenia ustroju samorządu gminnego, przywrócenia samorządu w województwach południowych czy uregulowania kwestii zarządów komisarycznych. Dalej idące zamiany traktowano jako przedwczesne. W odniesieniu do samorządu powiatowego postulowano usunięcie zapisów dotyczących niepołączalności mandatu członka wydziału powiatowego z mandatem członka zarządu gminnego (z wyjątkiem członków zawodowych zarządu). Stanowisko Związku uzasadniano tym, że przygotowana ustawa ma charakter tymczasowy, a na rozstrzygnięcie tej kwestii właściwym miejscem będzie ustawa rozwiązująca problem kompleksowo. Rada Związku stała także na stanowisku, że planowana reforma stanowi okazję do kompleksowego uregulowania statusu pracowników samorządowych (łącznie z określeniem wymogów wykształcenia). Zgodnie bowiem z obowiązującymi zasadami był on zróżnicowany w poszczególnych częściach kraju. Ze względów praktycznych, i uwagi na złożoność przeprowadzonych zmian, domagano się wydania jednolitego tekstów ustaw samorządowych. Generalnie krytycznie od-

niesiono się do zawartego w projekcie ustawy upoważnienia dla członków rządu w zakresie uregulowania (w formie rozporządzenia) statusu pracowników komunalnych oraz określenia zasad funkcjonowania przedsiębiorstw komunalnych. Pomimo tych uwag należy podkreślić, że Związek generalnie akceptował rozwiązania zawarte w ustawie scaleniowej, a w latach następnych jego uwaga skupiała się na kwestii zmian w prawie dotyczących finansów komunalnych.

Jednym z obszarów aktywności Związku Powiatów była działalność wydawnicza. Już w październiku 1918 r. lubelskie Biuro Zjazdów podjęło decyzję o wydawaniu pisma poświęconego sprawom samorządowym – „Samorządu”. Inicjatywa ta była kontynuowana przez środowisko skupione wokół Związku Powiatów (w jego różnych formach organizacyjnych: do 1934 r. wydawcą był Spółdzielczy Instytut Wydawniczy, a następnie Związek Powiatów), w efekcie czego pismo ukazywało się aż do wybuchu II wojny światowej. W okresie międzywojennym funkcje redaktorów naczelnych piastowali kolejno: J. Bek, M.Z. Jaroszyński, w latach 1934-1937 Franciszek Branny, a następnie Franciszek Grela.

Pismo było pomyślane jako platforma wymiany informacji i doświadczeń między samorządowcami. Stąd istotną jego częścią był dział „Życie Samorządowe”. Ponadto zawierało informacje dotyczące działalności Związku Sejmików, najistotniejszych z punktu widzenia życia samorządowego aktów prawnych czy nowości wydawniczych. W dziale „Zapytania i Odpowiedzi” („Poradnik Samorządowy”) udzielano porad, przede wszystkim o charakterze prawno-organizacyjnym. Z czasem zaczęły pojawiać się także inne dodatki (np. „Nasza Gmina”). W pierwszych latach na działalność redakcji istotny negatywny wpływ miała fatalna kondycja finansowa pisma. Pewna stabilizacja w tym względzie pojawiła się dopiero po 1925 r. Także jednolita linia rozwoju (głównie poszerzenie obszarów zainteresowania pismem) nadana pismu przez Jaroszyńskiego przysłużyła się jego rozwojowi. Wspomnieć należy, że spora część artykułów wychodziła spod piór czołowych działaczy Związku Powiatów, o których będzie jeszcze niżej mowa.

Od 1929 r. Związek wydawał również kwartalnik „Samorząd Terytorialny”. Miał on charakter bardziej teoretyczno-naukowy, a jego redaktorami byli kolejno M.Z. Jaroszyński, a następnie F. Branny. Przedmiotem analizy na łamach „Samorządu Terytorialnego” były przede wszystkim kwestie związane z ustrojem samorządu oraz jego skarbowością, a także problem organizacji i działania przedsiębiorstw komunalnych. Mniej miejsca zajmowały zagadnienia administracji publicznej, polityki mieszkaniowej czy urbanistycznej.

Naturalnym rozwinięciem powyższej działalności była także nieperiodyczna aktywność wydawnicza. Od 1923 r. Związek angażował się

---

także w publikacje o charakterze naukowym, a nade wszystko podręcznikowym. Stworzono serię pn. „Biblioteka Komunalna Wendego”, a pierwszą wydaną w ramach niej publikacją była praca Melchiora Nestorowicza „Sprawa drogowa w Polsce. Zagadnienie gospodarcze”. W 1927 r. Biuro Zjazdów oraz Zrzeszenie Spółdzielcze powołały spółkę wydawniczą „Samorząd”, publikującą w ramach serii „Biblioteka Samorządowa”, także bibliografię samorządową oraz „Pamiętniki Zjazdów” (dokumentujące przebieg prac i obrad wspomnianych zgromadzeń Biura Zjazdów). W 1930 r. została ona przekształcona w Samorządowy Instytut Wydawniczy, który prowadził działalność komercyjną do wybuchu II wojny światowej.

Od samego początku działacze Związku Powiatów kładli nacisk na organizację działalności szkoleniowo-eksperyckiej. Prowadzono kursy dla drogowców, pracowników opieki społecznej i zdrowotnej czy edukacji. Niezależnie od przekształceń organizacyjnych Związku ten element odgrywał bardzo istotną rolę w funkcjonowaniu organizacji. W latach 30. funkcjonował w Biurze Związku Dział Specjalny, który odpowiadał za prowadzenie działalności doradczej czy instruktazowej, ale także organizację letnich kolonii. Związek starał się także upowszechniać w administracji powiatowej dobre praktyki. Działacze Związku Powiatów częstokroć podejmowali się również interwencji u władz centralnych na rzecz zrzeszonych jednostek.

Działacze

Przez okres ponad dwudziestu lat funkcjonowania Związku Powiatów przez jego władze przewinęły się dziesiątki, jeżeli nie setki działaczy samorządowych. Ich proveniencja jest zróżnicowana. Część z nich to starostowie, którym kwestie rozwoju samorządności i gospodarki podległych małych ojczyzn szczególnie leżały na sercu. Byli oni urzędnikami państwowymi, ale często, można rzec, starego typu, wyrastającego z doświadczeń pracy społecznej i niepodległościowej przed 1918 r. i kontynuującej te aktywności w warunkach Polski niepodległej. Drugą grupę stanowili, wprost, naukowcy, ekonomiści, publicyści, politycy, także urzędnicy państwowi, a zatem osoby nie bezpośrednio z samorządem związane.

W pierwszym, chyba najtrudniejszym, bo związanym z wyzwaniem organizacyjnym okresie czołowe znaczenie mieli Józef Bek oraz Włodzimierz Wakar. Ten pierwszy, prawnik i ojciec późniejszego ministra spraw zagranicznych, był działaczem socjalistycznym i niepodległościowym, za co osadzono go w Pawilonie X Cytadeli Warszawskiej. Po

odbyciu kary wyemigrował najpierw do Lwowa a następnie Limanowej, gdzie pracował w miejscowym samorządzie w charakterze sekretarza rady powiatowej. W 1918 r. przeniósł się do Lublina włączając się w prace miejscowego Biura zjazdów samorządowych i doprowadzając do powstania pisma „Samorząd”. W pierwszych latach Polski niepodległej pracował w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych na stanowisku podsekretarza stanu (1919-1922, z przerwą w 1920 r.), po czym poświęcił się pracy w związkach samorządowych. Z kolei Włodzimierz Wakar, również prawnik, w 1918 r. współorganizował z Bekiem lubelskie Biuro, a następnie Związek Sejmików i Biuro Zjazdów, którymi *nota bene* do 1925 r. kierował. Był bliskim współpracownikiem Stanisława Wojciechowskiego, wieloletnim wykładowcą Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, zajmował się zagadnieniami demograficzno-ekonomicznymi. Należał także do grona czołowych inicjatorów ruchu prometejskiego.

W gronie kierowniczym znajdziemy także Juliusza Zdanowskiego. Był on ziemianinem z Miechowskiego, członkiem Ligi Narodowej oraz działaczem Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego. W związku z działalnością narodową represjonowany przez Rosjan, od 1910 r. był działaczem kółek rolniczych. W czasie I wojny światowej Zdanowski pozostał w Królestwie, działał w strukturach opiekuńczych a także został reprezentantem rządu Rady Regencyjnej w Lublinie. W Polsce niepodległej był senatorem I kadencji oraz i wiceprezesem Związku Ludowo-Narodowego; był wpływowym uczestnikiem politycznych gier prowadzonych przez endecję. W tym czasie działał także na niwie społecznej, jako wieloletni prezes Biura Zjazdów Samorządu Ziemińskiego czy naczelny dyrektor Polskiego Banku Komunalnego. Działaczem społecznym choć związanym z innym nurtem politycznym był także Aleksander Bogusławski. I on miał za sobą represje carskie za udział w strajku szkolnym 1905 r. W następnych latach pracował jako nauczyciel i jednocześnie zajmował się działalnością niepodległościową. W czasie I wojny światowej był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej i agitował za wstępowaniem w szeregi Legionów; brał także udział w organizacji PSL Wyzwolenie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości na stałe związany z ruchem ludowym, redagował kilka gazet, w latach 1922-1935 poseł na Sejm, był także czynnym działaczem spółdzielczym. Działaczem społecznym w omawianym okresie był również Stefan Boguszewski. Przed I wojną światową działał on w ruchu socjalistycznym, za co był represjonowany. Od 1914 r. Boguszewski służył w Legionach Polskich m.in. jako komendant placu w Jędrzejowie czy komisarz w Pińczowie, a w latach 1919-1920 pracował jako starosta powiatowy garwoliński. W późniejszych latach pracował w Ministerstwie Rolnictwa, Centralnym Związku Kółek Rolniczych czy Głównej Komisji Ziemińskiej, a od

---

1928 r. był senatorem. Na początku lat i 30. odszedł od Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem i nawiązał kontakty z ruchem komunistycznym, w związku z czym był więziony. Po 1936 r. odciął się od poglądów wywrotowych.

Nieco inny był charakter dwóch pozostałych wybitnych działaczy tego okresu: Władysława Korsaka oraz Konstantego Sienkiewicza, obaj bowiem byli urzędnikami. Korsak przed wybuchem I wojny światowej działał w Polskiej Partii Socjalistycznej, za co został zesłany. W 1917 r. przybył do Kijowa gdzie włączył się w działalność polskiej diaspory. Rok później znalazł się w Polsce i od stycznia 1919 r. pracował w administracji ogólnej. W latach 1919-1921 był starostą powiatowym w Radzyminie, a w latach 1923-1926 naczelnikiem Wydziału Samorządowego Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego. W następnych latach pracował jako wojewoda stanisławowski i kielecki, dyrektor Departamentu Samorządowego, wreszcie podsekretarz stanu w MSW. O Konstantym Sienkiewiczu wiemy nieco mniej. Od września 1918 r. był szefem Sekcji MSW odpowiedzialnej za sprawy samorządowe.

W drugim okresie, w połowie lat 20. do wymienionych dołączyli kolejni. Wacław Gajewski jeszcze przed I wojną światową związał się z Zetem, Organizacją Młodzieży Narodowej, a następnie Związkiem Walki Czynnej. Wybuch I wojny światowej zastał go w Rosji, skąd powrócił do kraju, do Lublina, w październiku 1918 r. Włączył się wówczas w prace związane z organizacją polskich struktur państwowych (był sekretarzem Juliusza Zdanowskiego), a w marcu 1919 r. objął stanowisko zastępcy komisarza powiatowego w Łodzi. W latach 1919-1927 był starostą powiatowym w Skierniewicach, a w latach 1927-1930 starostą powiatowym w Warszawie. Po odejściu z administracji ogólnej pracował jako inspektor komunalnych kas oszczędności w Banku Gospodarstwa Krajowego oraz w Ministerstwie Skarbu (ostatnio jako dyrektor Izby Skarbowej w Wilnie). W czasie II wojny światowej Gajewski włączył się w działalność konspiracji – był kierownikiem Wydziału Skarbowego Okręgowej Delegatury Rządu w Wilnie. Po wkroczeniu Sowietów został aresztowany i zesłany, skąd wrócił do kraju w 1955 r. Z kolei Bolesław Lipski był działaczem narodowym na terenie Pomorza, brał udział w przejmowaniu Kaszub z rąk niemieckich w 1920 r., a następnie podjął pracę w polskiej administracji. W latach 1920-1927 był starostą powiatowym w Pucku, a w latach 1927-1930 starostą morskim w Wejherowie. W latach 30., po odejściu z administracji państwowej był zatrudniony w pomorskich instytucjach ubezpieczeniowych. W czasie II wojny światowej włączył się w prace konspiracji – zorganizował i kierował Wydziałem Bezpieczeństwa Publicznego Okręgowej Delegatury Rządu na Pomorzu. Po wkroczeniu Sowietów został aresztowany; ponownie za-

trzymany w maju 1945 r., osadzony w Bydgoszczy, a następnie Warszawie, gdzie został zamordowany.

Województwa zachodnie reprezentował w Związku Powiatów RP również dr Władysław Dalbor. Pochodził on z Galicji i po ukończeniu studiów prawniczych we Lwowie pracował jako urzędnik pocztowy. W latach 1920-1922 był starostą powiatowym w Inowrocławiu, a w latach 1922-1927 starostą powiatowym w Krotoszynie. Już wówczas działał w Związku Powiatów Województwa Poznańskiego i był członkiem wydziału Komunalnego Banku Kredytowego, a następnie dyrektorem Biura Samorządowego dla Wielkopolski i Pomorza w Poznaniu. Bardzo często występował jako głos ekspercki środowiska samorządowego, także jako autor artykułów.

Szczególnie duże znaczenie dla Związku Powiatów RP miał Maurycy Z. Jaroszyński. W latach 20. był on starostą powiatowym rawsko-mazowieckim a następnie mławskim. Jednocześnie piastował funkcję wiceprezesa Biura Zjazdów, a w latach 1925-1926 dyrektora Biura. Po przewrocie majowym pozycja Maurycego Jaroszyńskiego wzrosła: objął on stanowisko najpierw dyrektora Departamentu, a następnie podsekretarza stanu w MSW (do 1929). On to był głównym promotorem idei samorządowych w środowisku piłsudczykowskim, w związku z czym odegrał także istotną rolę w opracowaniu założeń do ustawy scaleniowej z 1933 r. (zwłaszcza, że był nie tylko praktykiem, ale także teoretykiem samorządu, wykładającym w Wolnej Wszechnicy Polskiej czy Wyższej Szkole Handlowej). W latach 30. do kierownictwa Związku Powiatów dołączyli Kazimierz Kühn (w latach 1920-1932 starosta powiatowy w Częstochowie, a w latach 1932-1936 naczelnik Wydziału Samorządowego Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego, w późniejszych latach przewodniczący Rady Naukowej Instytutu Samorządu Terytorialnego) oraz Stefan Czarnocki (w latach 1930-1936 starosta powiatowy w Krzemieńcu, a następnie kurator Liceum Krzemienieckiego²⁰).

Dla porządku zaznaczyć należy, że Związek Powiatów RP nie był jedyną organizacją skupiającą powiatowe związki komunalne. W okresie międzywojennym istniały bowiem również organizacje o charakterze regionalnym. Jesienią 1919 r. powołano bowiem Związek Powiatów Poznańskich (od 1924 r. pod nazwą Związek Powiatów Województwa Poznańskiego). W 1925 r. powołano do życia również Związek Powiatów Pomorskich. Podobnie jak Związek Powiatów miały one na celu obronę interesów samorządów powiatowych, przygotowywanie i forsowanie projektów rozwiązań prawnych, a z czasem także zajmował się pomocą prawną dla samorządów. Ostatecznie w 1932 r. doszło do

20. Noty biograficzne większości wymienionych tu starostów zawarte są w *Słowniku biograficznego starostów Drugiej Rzeczypospolitej*, t. I, Łomianki 2018 lub w przygotowywanym do wydania tomie II.

---

połączenia Związku Powiatów Poznańskich i Pomorskich i powołania do życia Zjednoczonych Związków Powiatów Województw Poznańskich i Pomorskich, które utrzymywały bliską współpracę także ze Związkiem Powiatów RP. Ponadto od 1927 r. funkcjonowało w Poznaniu Biuro Samorządowe dla Wielkopolski i Pomorza. Na jego czele stał dr Władysław Dalbor, a jednym z przejawów działalności tej instytucji były wydawane przez nią „Wiadomości Samorządowe”.

W 1924 r. powołano Zrzeszenie Małopolskich Rad Powiatowych, które było kierowane przez przedstawicieli wszystkich województw południowych, a miało na celu reprezentację małopolskiego samorządu powiatowego przede wszystkim wobec władz państwowych. Jak to już zarysowano powyżej, jego sytuacja generalnie była bardzo trudno, przede wszystkim ze względu na rozwiązanie szeregu rad powiatowych i zastąpienie ich pochodzącymi z nominacji komisarzami (starostami), którym przydano tymczasowe rady przyboczne.

Z ciekawym rozwiązaniem mieliśmy do czynienia na terenie województwa śląskiego. Tamtejsze samorządy powiatowe należały do Rady Zjazdów Samorządów Ziemijskich, jednak ze względu na odrębności prawno-ustrojowe zdecydowano o powołaniu odrębnej Sekcji Śląskiej.

Samorząd powiatowy po 1998 r.

Rafał Rudka

Reforma samorządowa w opinii jej twórcy

Wystąpienie Prezesa Rady Ministrów prof. Jerzego Buzka z 5 lutego 1998 roku – zawarte w Biuletynie Tygodniowym nr 6/98 (wywiad w I programie TVP)

„Od kilku tygodni za sprawą licznych wypowiedzi polityków, publicystów i dziennikarzy docierają do Państwa różne informacje na temat przygotowywanej przez rząd reformy ustrojowej. Jutro przedstawimy parlamentowi pierwszy pakiet ustaw, których celem jest realizacja nowej polityki naszego państwa, zadeklarowanej w moim *exposé*.

Dlatego chcę dziś osobiście zaprezentować powody, dla których podejmujemy to wielkie zadanie.

Szliśmy do wyborów po to, by oddawać władzę ludziom, tak, aby mogli decydować o działaniu szkół, szpitali czy policji. Wielka reforma ustrojowa jest spełnieniem naszych deklaracji i obietnic.

Przyjęta w chrześcijańskim kręgu kulturowym zasada pomocniczości nakazuje nie tylko szanować dobro rodziny i wspólnot lokalnych, ale przyznaje im prawo do samodzielnego kształtowania najbliższego otoczenia, tak jak jest to z powodzeniem realizowane w gminach, które pozostaną filarem samorządności obywatelskiej.

Nadszedł czas na kolejny etap reformy samorządowej, ponieważ jest ona podstawą i fundamentem pozostałych reform społecznych i gospodarczych, jest niezbędnym krokiem ze względu na palącą konieczność lepszego wykorzystania pieniędzy publicznych.

Chcemy, aby tymi pieniędzmi zarządzały wspólnoty lokalne. Konkretny przykład: na to, na co administracja rządowa potrzebuje 1 zł 20 gr., samorząd wydaje tylko złotówkę. Stosunkowo niewielkie koszty organizacyjne przeprowadzenia reformy samorządowej zwrócą się, więc bardzo szybko. Zdecydowanie więcej pieniędzy niż to jest obecnie pozostanie na poziomie samorządowym.

Istotą tej reformy jest, więc decentralizacja finansów państwa. Pieniądze wypracowane w danym miejscu w pierwszej kolejności mają służyć realizacji tych zadań, których oczekują lokalne społeczności. Są to zadania tak zaniedbane jak: ochrona zdrowia, pomoc społeczna, edukacja, rozwój kultury czy wreszcie ochrona środowiska.

Jak chcemy to zorganizować?

Sprawa pierwsza to powiaty

Wprowadzenie samorządowego powiatu to powrót do tradycyjnych istniejących wspólnot, to przekazanie tym wspólnotom tych wszystkich zadań lokalnych, których nie przejęły dotychczas gminy.

Podział kraju na powiaty to mapa rzeczywistych więzi lokalnych, które przecież wszyscy doskonale znamy i odczuwamy, szczególnie w małych miejscowościach i wsiach.

To one w naturalny sposób skupiały się wokół ośrodków, które od setek lat stanowiły dla nich centra życia społecznego, kulturalnego i gospodarczego. W tych właśnie miejscowościach zasiądą przyszłe samorządowe władze powiatowe. Tam decydować się będzie o działaniu szkół czy szpitali.

Sprawa druga to województwa

O ile wprowadzenie samorządu powiatowego umożliwi przede wszystkim realizację interesów lokalnych społeczności, to ustanowienie samorządu wojewódzkiego i reforma regionalna będą służyły przede wszystkim rozwojowi gospodarczemu państwa.

Poprzez stworzenie tych struktur Polska jako państwo będzie w stanie lepiej wykorzystywać swoje zasoby ludzkie, gospodarcze i organizacyjne.

Nowe województwa będą mogły skutecznie realizować te zadania, którymi dotychczas zajmowała się niewydolna administracja centralna, działająca bezpośrednio z Warszawy.

Chcemy, aby nowe województwa były silne, dysponowały znaczącymi środkami finansowymi, tak aby mogły podejmować poważne decyzje w sprawach regionalnej infrastruktury, gospodarki i rozwoju cywilizacyjnego. Trzeba jednak wiedzieć, że siła województw będzie od ich wielkości. Musimy więc stworzyć niewielką liczbę dużych województw, które będą zdolne do realizowania naszych strategicznych narodowych interesów. To zrównoważy szanse na trwały rozwój gospodarczy całego naszego kraju. Pomoże tym do tej pory słabiej rozwiniętym terenom.

Trzecim elementem, po powiatach i województwach, będzie reforma centrum administracyjnego kraju.

Odbiurokratyzowany rząd będzie mógł skuteczniej zająć się priorytetowymi sprawami, takimi jak chociażby poprawa bezpieczeństwa obywateli. Odpowiedzialność rządu za całość spraw państwowych nie zostanie jednak uszczuplona. W województwie działać będzie bowiem nie tylko samorząd wybierany przez obywateli, ale także wojewoda.

Wojewoda jako silny reprezentant rządu w terenie będzie dbał o przestrzeganie prawa i skutecznie przeciwdziałał sytuacjom kryzysowym.

Jak dobrze pamiętamy, scentralizowana administracja nie mogła szybko i skutecznie reagować w sytuacji klęski żywiołowej. Z Warszawy nie można było zorganizować skutecznie ewakuacji zalewanych przez powódź terenów. Doświadczenie to jest dla nas wystarczającą przestrogą.

Przystępujemy do zmian, które będą miały długotrwałe, perspektywiczne konsekwencje dla naszego kraju. Zrozumiałe zatem są istniejące wątpliwości związane z reformą.

Nie bagatelizujemy tych głosów. Jesteśmy otwarci na merytoryczne argumenty.

Reforma powiatowa będzie wprowadzona po kilkuletnich doświadczeniach samorządu gminnego – instytucji, które ustanowiono w 1990 roku.

Bardzo szybko okazało się, że samorząd lepiej niż scentralizowany aparat państwa gospodaruje pieniędzmi publicznymi, lepiej je inwestuje i podejmuje właściwe decyzje służące rozwojowi lokalnemu.

Dziś już nie pamiętamy, że kiedy przywracano w Polsce samorząd gminny wielu było oponentów i sceptyków. Wskazywali oni na groźbę załamania się naszej administracji i sektora publicznego. Dziś tamta reforma oceniana jest powszechnie jako jedno z ważniejszych osiągnięć III Rzeczypospolitej.

Podsumujmy: co będzie skutkiem wprowadzenia reformy ustrojowej?

Po pierwsze: lepsze zużytkowanie naszych pieniędzy, które będą oddane w większości do dyspozycji mieszkańców gmin, powiatów i województw. To pozwoli na lepsze ich zagospodarowanie i skuteczniejszą pomoc najbardziej potrzebującym.

Po drugie: zwiększy się wpływ mieszkańców na warunki życia w ich miejscowościach, gminach i powiatach, będzie można w większym stopniu kontrolować prace wybieranych przez ludzi urzędników.

Po trzecie: usprawnione zostaną działania administracji na wszystkich szczeblach, poprzez jasny podział zadań i odpowiedzialności.

Są to rozwiązania korzystne dla obywateli i dla funkcjonowania państwa w przyszłości.

Nasz rząd rozpoczyna dzieło naprawy państwa właśnie od reformy ustrojowej, ponieważ ma świadomość wysokich kosztów, słabości istniejących obecnie struktur oświaty, służby zdrowia, bezpieczeństwa obywateli czy administracji państwowej.

Jestem przekonany, że gdyby te reformy zostały wprowadzone wcześniej, skutki przemian gospodarczych nie byłyby tak bolesne, a wzrost gospodarczy zostałby lepiej wykorzystany (...).”

Ustrojowe przesłanki podziału terytorialnego na powiaty podział terytorialny państwa²¹

Dzisiejsza administracja publiczna realizuje bardzo szeroki zakres zadań wymagający istnienia administracji nie tylko na poziomie centralnym, lecz również w strukturze terytorialnej. Podział terytorium państwa dokonany w celu wykonywania na określonym obszarze podstawowych zadań publicznych nosi nazwę terytorialnego podziału zasadniczego.

Jednostki tworzone w ramach terytorialnego podziału zasadniczego mogą mieć dwojaki charakter. Ich istnienie może się bowiem opierać na istniejącej tradycji historycznej, a mogą również mieć charakter racjonalistyczny wynikający z przyjętych założeń odnośnie koniecznych do spełnienia kryteriów np. społecznych czy gospodarczych. Trudno przesądzić z góry o wyższości którejś z tych metod, jednakże każde państwo, dla ochrony tożsamości swoich obywateli, wspólnot lokalnych powinno utrzymywać choćby jeden poziom instytucjonalny, oparty na trwałym czynniku tradycyjnym – historycznym. W Polsce takim trwałym poziomem jest, paradoksalnie, właśnie powiat²².

Nie jest to przypadek. Co prawda niekiedy historyczne umocowanie podziału terytorialnego jest konsekwencją długiego trwania podziału racjonalistycznego (najlepszym tego przykładem może być podział Francji na departamenty, który programowo powstał po rewolucji francuskiej w celu zerwania tradycji z wcześniejszymi prowincjami, a dzisiaj – po ponad 200 latach funkcjonowania – jest częścią tradycji), to jednak zwykle jest on odzwierciedleniem naturalnej roli odgrywanej w życiu jednostki.

Nasze życie toczy się przede wszystkim w dwóch skalach:

- Skali naszego najbliższego otoczenia. Grupy sąsiedzkiej, miejsca, w którym na co dzień korzystamy z usług – zarówno komunalnych,

21. M. Wójcik, G. Kubalski, R. Rudka, B. Skóbel, *Samorząd powiatowy w Polsce - raport ZPP*, Wyd. ZPP, Warszawa 2013, s. 9.

22. M. Kulesza, *Podstawowe kryteria podziału terytorialnego na powiaty i województwa*, Warszawa 1998.

jak i tych komercyjnych (choćby codzienne zakupy). Jest to skala odpowiadająca brytyjskiej parafii (cywilnej). W naszych realiach jest to poziom jednostek pomocniczych gminy, przede wszystkim sołectw;

- Skali, w której zaspokajane są nasze wszystkie podstawowe potrzeby lokalne. Na tym poziomie kształcimy się do czasu uzyskania dojrzałości, korzystamy ze specjalistycznej opieki medycznej, dokonujemy większych zakupów, korzystamy z instytucji kultury takich jak kina czy muzea. Jest to poziom miasta i obsługiwanego przez nie obszaru wiejskiego, poziom starogreckiego polis, czy współczesnego polskiego powiatu.

Podział racjonalistyczny może być dokonany z pogwałceniem owych naturalnych wymiarów życia ludzkiego – tyle że będzie on nieefektywny. Dobitnie dowodzi tego historia polskiej administracji. Choć w ramach reformy terytorialnej 1975 roku zniesiono powiaty tworząc 49 województw, to już rok później konieczne okazało się tworzenie na poziomie dawnych powiatów jednostek podziałów specjalnych – rejonów, w których funkcjonowały np. sądy, milicja, zawodowa straż pożarna czy wiele organów administracji specjalnych. Wraz z reformą gminną roku 1990 utworzono sieć 268 rejonów administracji ogólnej – o zadaniach pomocniczych w stosunku do rządowej administracji wojewódzkiej.

Tak jak stwierdził Michał Kulesza²³ w Polsce właśnie powiaty trwają, zarówno w rzeczywistym *in situ* potencjale użyteczności publicznej i instytucji administracyjnych różnego rodzaju, jak i w sferze świadomości społecznej.

Trwają, gdyż odpowiadają jednej z naturalnych skal naszego życia.

Kryteria instytucjonalne wyodrębnienia powiatów²⁴

W ramach reformy samorządowej 1998 roku powiat został pomyślany jako miejsce, w którym domyka się całokształt spraw o lokalnym charakterze. Społeczność żyjąca w granicach danego powiatu miała być samowystarczalna z punktu widzenia zaspokojenia jej potrzeb przez administrację i to zarówno administrację porządkowo-reglamentacyjną, stojącą na straży szeroko pojętego ładu publicznego, jak i administrację świadczącą, mającą na celu dostarczanie określonych usług technicznych czy społecznych. Dobrze pokazuje to kategoryza-

23. Ibidem.

24. M. Wójcik, G. Kubalski, R. Rudka, B. Skóbel, *op. cit.*, s.10.

cja zadań przypisanych powiatowi dokonana przez Zygmunta Niewiadomskiego. Wyróżnił on następujące grupy zadań:

- ponadpodstawowa infrastruktura społeczna, w tym edukacja publiczna wychodząca poza obowiązek szkolny oraz ponadstandardowa opieka zdrowotna i pomoc społeczna (prowadzenie szpitali i domów pomocy społecznej),
- ponadpodstawowa infrastruktura techniczna, w tym m.in. ponadgminny transport lokalny oraz drogi publiczne o zasięgu ponadgminnym,
- porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli w wymiarze ponadgminnym, w tym ochrona przeciwpożarowa i przeciwpowodziowa oraz nadzór budowlany,
- ochrona środowiska i zagospodarowanie przestrzenne w wymiarze lokalnym ponadgminnym, w tym gospodarka wodna i nadzór budowlany,
- działalność organizatorska zmierzająca do rozwiązania lokalnych problemów w tym przeciwdziałanie bezrobociu, aktywizacja lokalnego rynku pracy, ochrona konsumenta, wspieranie osób niepełnosprawnych oraz promocja powiatu na zewnątrz²⁵.

Powiat miał ułatwić również odbudowę mechanizmów życia zbiorowego, w tym działalność organizacji pozarządowych, tworząc w ten sposób podstawy dla odbudowy tożsamości lokalnej, pozytywnych wartości organizacji życia zbiorowego oraz więzi instytucjonalnych – gospodarczych i społecznych na danym terenie.

Z tego względu za miarę ponadgminnej roli ośrodka miejskiego – potencjalnej siedziby powiatu – uznano na etapie reformy liczbę instytucji infrastruktury administracyjnej usytuowanych w danym mieście lub jego pobliżu.

Za podstawowe instytucje tego typu przyjęto:

- sądy rejonowe,
- prokuratury rejonowe,
- urzędy skarbowe,
- rejonowe komendy policji,
- rejonowe komendy straży pożarnej,
- terenowe państwowe inspektoraty sanitarne,
- oddziały Zakładu Ubezpieczeń Społecznych,
- szpitale rejonowe,
- placówki szkolnictwa ponadpodstawowego,
- placówki terenowe Kas Rolniczych Ubezpieczeń Społecznych.

25. Z. Niewiadomski, *Ustrój samorządu terytorialnego i administracji rządowej po reformie*, Warszawa 1998; za: „Wspólnota” 1999, nr 6, s.16

Posługując się dzisiejszą terminologią nauki administracji są to:

- zakłady administracyjne zaspokajające ponadgminne potrzeby lokalne: szpital, szkoły ponadgimnazjalne,
- urzędy pracy,
- organy policji administracyjnej: Policji, Państwowej Straży Pożarnej, inspekcji nadzoru budowlanego, inspekcji sanitarnej, inspekcji weterynaryjnej,
- instytucje wymiaru sprawiedliwości: sąd, prokuratura,
- instytucje administracji niezespólonej zaspokajające potrzeby lokalne: urząd skarbowy, oddziały administracji ubezpieczeń społecznych (ZUS i KRUS)²⁶.

Warunki te co do zasady zostały spełnione i z niewielkimi zmianami obowiązują do dnia dzisiejszego.

Kryteria wielkościowe wyodrębnienia powiatów²⁷

Wymóg zaspokajania na danym obszarze wszystkich potrzeb społecznych jest ściśle powiązany z wielkością i liczbą ludności tego obszaru. Odwołując się do przykładu usług komercyjnych – jeśli populacja obsługiwana przez dane przedsiębiorstwo (np. sklep specjalistyczny, kino) jest zbyt mała, to będzie ono musiało ulec likwidacji ze względu na regularne przynoszenia strat. W administracji publicznej nie jest to tak wyraźnie widoczne ze względu na brak konieczności samofinansowania się poszczególnych instytucji. Względy racjonalne przeważały jednak przyjęcie na etapie reformy 1998 założeń, że jednostka powiatowa powinna:

- obejmować co najmniej 5 gmin,
- mieć co najmniej 50 tysięcy mieszkańców,
- mieć co najmniej 10 tysięcy mieszkańców w mieście będącym siedzibą władz.

Przyjęto przy tym, że miasta liczące ponad 100 tysięcy mieszkańców są zbyt duże, aby z powodzeniem włączyć je w sieć powiatową. Miasta takie zostały uznane za miasta na prawach powiatu (zwane dziś nieprawidłowo powiatami grodzkimi).

26. Wg Raportu „Ocena zasadniczego podziału terytorialnego” przygotowanego na potrzeby Sejmu RP i Senatu RP przez MSWiA, Warszawa 2001.

27. M. Wójcik, G. Kubalski, R. Rudka, B. Skóbel, *op. cit.*, s.12.

Warunków tych nie udało się zrealizować. W odniesieniu do powiatów kluczową rolę odegrało geograficzne zróżnicowanie sieci osadniczej uniemożliwiająca utworzenie jednostek odpowiedniej wielkości. W przypadku miast na prawach powiatu czynnik geograficzny również odegrał pewną rolę (najlepszym przykładem mogą tu służyć: Świnoujście i Sopot), lecz najistotniejsze konsekwencje pociągnęło za sobą przyjęcie założenia, że status ten otrzymują wszystkie miasta tracące status siedziby województwa (z dobrodziejstwa tego nie skorzystały na własny wniosek: Ciechanów, Piła i Sieradz). Była to decyzja o charakterze czysto politycznym, niezwiązana z obiektywną oceną potrzeb zarządzania publicznego.

Kolejne lata przyniosły następne zmiany, w 2002 roku utworzono 7 nowych powiatów; w miejsce powiatu warszawskiego utworzono miasto na prawach powiatu Warszawa; w kolejnym roku Wałbrzych zrezygnował ze statusu miasta na prawach powiatu (lecz w 2013 r. ponownie nadano mu ten status). Coraz większego znaczenia zaczęły nabierać zjawiska demograficzne.

Podział terytorialny

Obecny, zakorzeniony już przez upływające kolejne dekady funkcjonowania, podział terytorialny Polski na powiaty w poszczególnych regionach Polski zobrazowany został na zamieszczonej mapie.

Utworzenie samorządu na poziomie powiatu wynika nie tylko z samej potrzeby zapewnienia obsługi administracyjnej mieszkańcom powiatu. Jest ono konsekwencją przyjęcia słusznego założenia, że w realiach współczesnej administracji obywatele powinni mieć istotny wpływ na podejmowanie dotyczących ich decyzji. Dotyczy to w szczególności zaspokajania potrzeb danej wspólnoty.

Współczesne powiaty i starostowie polskich powiatów (po 1999 roku)

Rafał Rudka

Siła każdej jednostki samorządu terytorialnego tkwi w potencjale liderów samorządowych stojących na czele każdej z tych jednostek. Chcąc zachować w trwałej pamięci osoby, które przez ostatnie 20 lat były aktywnymi liderami samorządów powiatowych poniżej zamieszczono tabelę prezentującą wszystkich starostów i prezydentów miast, którzy w ostatnich ponad pięciu kadencjach pełnili swoje funkcje (wg stanu na 1 grudnia 2019 r.).

Województwo dolnośląskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bolesławiecki	Piotr Roman	Krzysztof Konopka	Cezary Przybylski	Cezary Przybylski	Karol Stasik/ Dariusz Kwaśniewski	Tomasz Gabrysiak
Dzierżoniowski	Piotr Wiśniowski	Zbigniew Skowroński/ Zbigniew Rak	Janusz Guzdek	Janusz Guzdek	Janusz Guzdek	Grzegorz Kosowski
Głogowski	Krzysztof Rusiecki	Elżbieta Urbanowicz- Przysiężna	Anna Brok	Rafał Rokaszewicz	Jarosław Dudkowiak	Jarosław Dudkowiak
Górowski	Sławomir Rutecki	Sławomir Rutecki	Jan Kalinowski/ Beata Pona	Piotr Wołowicz	Piotr Wołowicz	Piotr Wołowicz/ Kazimierz Bogucki
Jaworski	Jan Jaroński	Jan Jaroński	Stanisław Laskowski	Stanisław Laskowski	Stanisław Laskowski	Aneta Kucharzyk
Jeleniogórski	Ryszard Broł	Jacek Włodyga	Jacek Włodyga	Jacek Włodyga	Anna Konieczńska	Krzysztof Wiśniewski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Kamiennogórski	Marian Kachniarz	Marian Kachniarz	Leszek Jaśnikowski	Ewa Kocemba	Jarosław Gęborys	Jarosław Gęborys
Kłodzki	Dariusz Mikosa	Adam Łącki	Monika Wielichowska/ Krzysztof Baldy	Maciej Awizeń	Maciej Awizeń	Maciej Awizeń
Legnicki	Mieczysław Kasprzak	Mieczysław Kasprzak	Jarosław Humenny	Jarosław Humenny	Janina Mazur	Adam Babuška
Lubański	Walery Czarnecki	Lucjan Żelabowski	Walery Czarnecki	Walery Czarnecki	Walery Czarnecki	Walery Czarnecki
Lubiński	Józef Bober	Marcin Sutkowski/ Piotr Jan Anacki	Małgorzata Drygas-Majka	Tadeusz Kielan	Adam Myrda	Adam Myrda
Lwówecki	Bogusław Szeffs	Henryk Kulesza	Artur Zych	Stanisław Mrówka	Marcin Fluder	Daniel Koko
Milicki	Jan Kwiecień	Aleksander Magusiak	Piotr Lech	Piotr Lech	Krzysztof Osmelak	Grzegorz Duda / Sławomir Strzelecki
Oleśnicki	Zbigniew Potyrała	Zbigniew Potyrała	Zbigniew Potyrała	Zbigniew Potyrała	Wojciech Kociński	Jan Dzugaj
Oławski	Stanisław Kałuża	Maria Bożena Polakowska	Marek Szponar	Zdzisław Brezdeń	Zdzisław Brezdeń	Zdzisław Brezdeń
Polkowicki	Marek Tramś	Marek Tramś	Marek Tramś	Marek Tramś	Marek Tramś	Kamil Ciupak
Strzeliński	Zbigniew Woroniecki	Aleksander Bek	Artur Gulczyński/ Norbert Raba	Jerzy Krochmalny	Marek Warcholiński	Marek Czerwiński
Średzki	Czesław Osiecki	Stanisław Wicha	Sebastian Burdzy	Sebastian Burdzy	Sebastian Burdzy	Krzysztof Szałankiewicz
Świdnicki	Wojciech Murdzek	Jacek Wajs	Zygmunt Worsa	Zygmunt Worsa	Piotr Fedorowicz	Piotr Fedorowicz
Trzebnicki	Marek Koliński	Marek Koliński	Robert Adach	Robert Adach	Waldemar Wysocki	Małgorzata Matusiak
Wałbrzyski	Leszek Orpel	Marek Śpiewak/ Bogusław Dyszkiewicz	Augustyn Skrętkowicz	Robert Ławski	Jacek Cichura	Krzysztof Kwiatkowski
Wołowski	Jerzy Więclawski	Jerzy Więclawski	Maciej Nejman	Marek Gajos	Maciej Nejman	Janusz Tadeusz Dziarski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Wrocławski	Andrzej Wąsik	Andrzej Wąsik	Andrzej Wąsik	Andrzej Szawan	Roman Potocki	Roman Potocki
Ząbkowicki	Tadeusz Bielecki	Zygmunt Kazimierczak	Ryszard Nowak	Roman Fester	Roman Fester	Roman Fester
Zgorzelecki	Szymon Pacyniak	Andrzej Tyc	Mariusz Tureniec/ Piotr Woroniak	Artur Bieliński	Urszula Ciupak/ Artur Bieliński	Artur Bieliński
Złotoryjski	Ryszard Raszkiewicz	Ryszard Raszkiewicz	Ryszard Raszkiewicz	Józef Sudot	Ryszard Raszkiewicz	Wiesław Świerczyński

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Jelenia Góra	Józef Kusiak	Józef Kusiak	Marek Obrębalski	Marcin Zawila	Marcin Zawila	Jerzy Łuźniak
Legnica	Ryszard Kurek	Tadeusz Krzakowski	Tadeusz Krzakowski	Tadeusz Krzakowski	Tadeusz Krzakowski	Tadeusz Krzakowski
Wrocław	Stanisław Huskowski/ Bogdan Zdrojewski	Rafał Dutkiewicz	Rafał Dutkiewicz	Rafał Dutkiewicz	Rafał Dutkiewicz	Jacek Zbigniew Sutryk
Wałbrzych	Ryszard Tur	Stanisław Wschodziński	Andrzej Płonka	Andrzej Płonka	Roman Szelemej	Roman Szelemej

Województwo kujawsko-pomorskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Aleksandrowski	Zbigniew Żbikowski	Zbigniew Żbikowski	Zbigniew Żbikowski	Wioletta Anna Wiśniewska	Dariusz Wochna	Lidia Zwierzchowska
Brodnicki	Leonard Kowalski	Waldemar Gęsicki	Waldemar Gęsicki	Piotr Boiński	Piotr Boiński	Piotr Boiński
Bydgoski	Jan Graczkowski	Jan Graczkowski	Kazimierz Krasowski	Wojciech Porzych	Wojciech Porzych	Wojciech Porzych
Chełmiński	Zbigniew Bukowski/ Janusz Wojtaszewski	Wojciech Bińczyk	Zdzisław Gamański	Wojciech Bińczyk	Zdzisław Gamański	Zdzisław Gamański
Golubsko-Dobrzyński	Ryszard Szymczak	Henryka Zawadzka	Wojciech Kwiatkowski	Wojciech Kwiatkowski	Andrzej Okrucieński	Franciszek Gutowski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Grudziądzki	Zdzisław Żuchowski	Halina Kowalkowska	Wiesław Drożdża/ Marek Szczepanowski	Marek Szczepanowski	Edmund Korgol	Adam Olejnik
Inowrocławski	Leonard Maciejewski	Leonard Maciejewski	Tadeusz Majewski	Tadeusz Majewski	Tadeusz Majewski	Wiesława Pawłowska
Lipnowski	Kazimierz Tułodziecki/ Wojciech Obernikowicz	Przemysław Gęsicki	Krzysztof Baranowski	Krzysztof Baranowski	Krzysztof Baranowski	Krzysztof Baranowski
Mogileński	Tadeusz Szymański	Tomasz Barczak	Tomasz Barczak	Tomasz Barczak	Tomasz Barczak	Bartosz Nowacki
Nakielski	Piotr Hemmerling	Piotr Hemmerling	Andrzej Kinderman/ Tomasz Miłowski	Tadeusz Sobol	Tomasz Miłowski	Tadeusz Sobol
Radziejowski	Roman Szczerbiak	Lucjan Walczak	Marian Zieliński	Marian Zieliński	Jarosław Kołtuniak	Jarosław Kołtuniak
Rypiński	Benedykt Kozłowski	Adam Łapkiewicz	Marek Tyburski	Marek Tyburski	Zbigniew Zgórzyński	Jarosław Sochacki
Sępoleński	Henryk Pawlina	Stanisław Drozdowski	Stanisław Drozdowski/ Henryk Pawlina	Tomasz Cyganek	Jarosław Tadych	Jarosław Tadych
Świecki	Marzena Kempieńska	Marzena Kempieńska	Marzena Kempieńska	Marzena Kempieńska	Franciszek Koszowski	Barbara Studzińska
Toruński	Eugeniusz Lewandowski	Eugeniusz Lewandowski	Mirosław Graczyk	Mirosław Graczyk	Mirosław Graczyk	Marek Olszewski
Tucholski	Andrzej Wegner	Andrzej Wegner	Piotr Mówiński	Dorota Gromowska	Michał Mróz	Michał Mróz
Wąbrzeski	Krzysztof Maćkiewicz	Krzysztof Maćkiewicz	Krzysztof Maćkiewicz	Krzysztof Maćkiewicz	Krzysztof Maćkiewicz	Krzysztof Maćkiewicz
Włocławski	Stefan Czajkowski	Piotr Stanny	Jan Ambrożewicz	Kazimierz Kaca	Kazimierz Kaca	Roman Gołębiowski
Żniński	Zbigniew Jaszczuk	Zbigniew Jaszczuk	Zbigniew Jaszczuk	Zbigniew Jaszczuk	Zbigniew Jaszczuk	Zbigniew Jaszczuk
Bydgoszcz	Roman Jasiakiewicz	Konstanty Dombrowicz	Konstanty Dombrowicz	Rafał Bruski	Rafał Bruski	Rafał Bruski
Grudziądz	Bożesław Tafelski	Andrzej Wiśniewski	Robert Malinowski	Robert Malinowski	Robert Malinowski	Maciej Glamowski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Toruń	Wojciech Grochowski	Michał Zaleski	Michał Zaleski	Michał Zaleski	Michał Zaleski	Michał Zaleski
Włocławek	Stanisław Wawrzonkoski	Władysław Skrzypek	Andrzej Pałucki	Andrzej Pałucki	Marek Wojtkowski	Marek Wojtkowski

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bydgoszcz	Roman Jasiakiewicz	Konstanty Dombrowicz	Konstanty Dombrowicz	Rafał Bruski	Rafał Bruski	Rafał Bruski
Grudziądz	Bożesław Tafelski	Andrzej Wiśniewski	Robert Malinowski	Robert Malinowski	Robert Malinowski	Maciej Glamowski
Toruń	Wojciech Grochowski	Michał Zaleski	Michał Zaleski	Michał Zaleski	Michał Zaleski	Michał Zaleski
Włocławek	Stanisław Wawrzonkoski	Władysław Skrzypek	Andrzej Pałucki	Andrzej Pałucki	Marek Wojtkowski	Marek Wojtkowski

Województwo lubelskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bialski	Bogusław Żądło	Tadeusz Łazowski	Tadeusz Łazowski	Tadeusz Łazowski	Mariusz Filipiuk	Mariusz Filipiuk
Biłgorajski	Czesław Małyszek	Stanisław Schodziński	Marek Onyszkiewicz	Marian Tokarski	Marian Tokarski/ Kazimierz Paterak	Andrzej Szarlip
Chełmski	Kazimierz Stocki	Kazimierz Stocki	Kazimierz Stocki	Paweł Ciechan	Piotr Deniszczuk	Piotr Deniszczuk
Hrubieszowski	Zdzisław Kosakowski	Marian Grabik/ Józef Kuropatwa	Józef Kuropatwa	Józef Kuropatwa	Józef Kuropatwa	Maryla Symczuk

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Janowski	Ryszard Karwatowski	Bolesław Gzik	Zenon Sydor	Jerzy Bielecki	Grzegorz Pyrzyna	Artur Pizoń
Krasnostawski	Piotr Jelonek	Janusz Szpak	Janusz Szpak	Janusz Szpak	Janusz Szpak	Andrzej Leńczuk
Kraśnicki	Tadeusz Wojtak	Jarosław Stawiarski/ Tadeusz Wojtak	Tadeusz Wojtak	Tadeusz Wojtak	Andrzej Maj	Krzysztof Staruch/ Andrzej Rolla
Lubartowski	Marian Starownik	Marian Starownik	Marian Starownik	Fryderyk Puła	Fryderyk Puła	Ewa Zybala
Lubelski	Jan Łopata	Paweł Pikula	Paweł Pikula	Paweł Pikula	Paweł Pikula	Zdzisław Antoń
Łęczyński	Henryk Gański	Piotr Winiarski	Adam Niwiński	Adam Niwiński	Roman Cholewa	Krzysztof Niewiadomski
Łukowski	Jan Szczygielski	Janusz Kozioł	Janusz Kozioł/ Longin Kajka	Janusz Kozioł	Janusz Kozioł	Dariusz Jan Szustek
Opolski	Zenon Rodzik	Zenon Rodzik	Zenon Rodzik	Zenon Rodzik	Zenon Rodzik	Dariusz Piotrowski
Parczewski	Adam Czarnacki	Adam Czarnacki Waldemar Wezgraj	Waldemar Wezgraj	Waldemar Wezgraj	Jerzy Maśluch	Jerzy Maśluch
Puławski	Henryk Wieczorek	Marian Żaba	Sławomir Kamiński	Witold Popiołek	Witold Popiołek	Danuta Smaga
Radzyński	Jerzy Kułak	Jerzy Kułak	Jerzy Kułak/ Lucjan Kotwica	Lucjan Kotwica	Lucjan Kotwica	Szczepan Niebrzegowski
Rycki	Tadeusz Prządka	Stanisław Jagiełło/ Leszek Filipek	Leszek Filipek	Stanisław Jagiełło	Stanisław Jagiełło	Dariusz Szczygielski
Świdnicki	Wiesław Jaworski/ Ignacy Jędrzyzek	Mirosław Król	Mirosław Król	Mirosław Król	Dariusz Kołodziejczyk	Łukasz Reszka
Tomaszowski	Edward Żuk	Edward Żuk	Jan Kowalczyk	Jan Kowalczyk	Jan Kowalczyk	Henryk Karwan
Włodawski	Marek Pawłowski	Edward Łągwa	Janusz Adam Kloc	Wiesław Holaczuk	Andrzej Romańczuk	Andrzej Romańczuk
Zamojski	Henryk Matej	Henryk Matej	Henryk Matej	Henryk Matej	Henryk Matej	Stanisław Grzeško

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Biała Podlaska	Andrzej Czapski	Andrzej Czapski	Andrzej Czapski	Andrzej Czapski	Dariusz Stefaniuk	Michał Litwiniuk
Chełm	Henryk Dżaman	Krzysztof Grabczuk	Agata Fisz	Agata Fisz	Agata Fisz	Jakub Banaszek
Lublin	Andrzej Pruszkowski	Andrzej Pruszkowski	Adam Wasilewski	Krzysztof Żuk	Krzysztof Żuk	Krzysztof Żuk
Zamość	Marek Grzelaczyk	Marcin Zamoyski	Marcin Zamoyski	Marcin Zamoyski	Andrzej Wnuk	Andrzej Wnuk

Województwo lubuskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Gorzowski	Marian Firszt	Józef Żarski	Józef Kruczkowski	Józef Kruczkowski	Małgorzata Domagała	Michał Wasilewski
Krośnieński	Wiesław Mackowicz	Wiesław Mackowicz	Jacek Hoffmann	Jacek Hoffmann/ Robert Pawłowski	Mirosław Glaz	Grzegorz Garczyński
Międzyrzeczki	Kazimierz Puchan	Kazimierz Puchan	Grzegorz Gabryelski	Grzegorz Gabryelski	Grzegorz Gabryelski	Agnieszka Olender
Nowosolski	Andrzej Gabryszewski	Tadeusz Gabryelczyk	Małgorzata Lachowicz- -Murawska	Józef Suszyński	Waldemar Wrześniak	Iwona Brzozowska
Stubiński	Edward Chiliński	Edward Chiliński	Aleksander Kozłowski/ Marcin Jabłoński/ Andrzej Bycka	Andrzej Bycka	Marcin Jabłoński	Leszek Bajon
Strzelecko- -Drezdenecki	Lech Cabel	Wiesław Makowski	Edward Tyranowicz	Andrzej Bajko	Edward Tyranowicz	Bogusław Kierus
Sulęciński	Bożena Sławiak	Adam Basiński	Stanisław Kubiak	Stanisław Kubiak/ Dariusz Ejchart	Adam Basiński	Tomasz Jaskuła
Świebodziński	Grzegorz Tomys	Ryszard Szafiński	Zbigniew Szumski	Zbigniew Szumski	Zbigniew Szumski	Zbigniew Szumski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Wschowski		Marek Kozaczek	Marek Kozaczek	Marek Kozaczek/ Marek Boryczka	Marek Boryczka	Andrzej Bielawski
Zielonogórski	Krzysztof Romankiewicz	Krzysztof Romankiewicz	Edwin Łazicki	Ireneusz Plechan	Dariusz Wróblewski	Krzysztof Romankiewicz
Żagański	Janusz Bujak	Zenon Rzycki	Krzysztof Jarosz/ Jerzy Bielawski	Anna Michalczuk/ Marek Ślusarski	Henryk Janowicz	Henryk Janowicz
Żarski	Marek Cieślak	Edward Skobelski	Marek Cieślak	Marek Cieślak	Janusz Dudojć	Józef Radzion

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Gorzów Wielkopolski	Tadeusz Jędrzejczak	Tadeusz Jędrzejczak	Tadeusz Jędrzejczak	Tadeusz Jędrzejczak	Jacek Piotr Wójcicki	Jacek Piotr Wójcicki
Zielona Góra	Zygmunt Listowski	Bożena Ronowicz	Janusz Kubicki	Janusz Kubicki	Janusz Kubicki	Janusz Kubicki

Województwo łódzkie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bełchatowski	Mariusz Kaczmarek	Jacek Zatorski	Jarosław Brózda	Szczepan Chrząst	Waldemar Wyczachowski	Dorota Pędziwiatr
Brzeziński		Edmund Kotecki	Edmund Kotecki	Edmund Kotecki	Edmund Kotecki	Renata Kobiera
Kutnowski	Wiesław Garstka	Grzegorz Wojtasiak/ Andrzej Dąbrowicz	Konrad Kłopotowski/ Dorota Dąbrowska	Mirosława Gal- Grabowska	Krzysztof Mariusz Debich	Daniel Kowalik
Łaski	Mirosław Szafrąński	Mirosław Szafrąński	Cezary Gabryjczyk	Cezary Gabryjczyk	Teresa Wesołowska	Piotr Wołosz
Łęczycki	Wojciech Zdziarski	Zbigniew Wojtera	Wojciech Zdziarski	Wojciech Zdziarski	Wojciech Zdziarski	Janusz Mielczarek

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Łowicki	Cezary Dzierżek	Cezary Dzierżek	Janusz Michalak	Janusz Michalak/ Krzysztof Figat	Krzysztof Figat	Marcin Kosiorek
Łódzki wschodni	Mirosław Jan Owczarek	Andrzej Opala	Piotr Busiakiewicz	Piotr Busiakiewicz	Andrzej Opala	Andrzej Opala
Opoczyński	Stanisław Oleksik	Tadeusz Głogowski/ Andrzej Nasulewicz	Józef Róg	Jan Wieruszewski	Józef Róg	Marcin Baranowski
Pabianicki	Grzegorz Janczak	Grzegorz Janczak	Krzysztof Habura	Krzysztof Habura	Krzysztof Habura	Krzysztof Habura
Pajęczański	Eugeniusz Kubera	Stanisław Danielewski	Beata Mateusiak- -Pielucha	Jan Ryś	Jan Ryś	Zbigniew Gajęcki
Piotrkowski	Stanisław Cubała	Stanisław Cubała	Stanisław Cubała	Stanisław Cubała	Stanisław Cubała	Piotr Wojtysiak
Poddębicki	Alfred Szałyga	Ryszard Rytter	Piotr Polak/ Stanisław Olas	Ryszard Rytter	Ryszard Rytter	Małgorzata Komajda
Radomszczański	Zdzisław Dawid	Michał Deszcz	Mieczysław Zyskowski/ Jerzy Kaczmarek	Robert Zakrzewski	Andrzej Plutecki/ Beata Pokora	Beata Pokora
Rawski	Józef Matysiak	Józef Matysiak	Józef Matysiak	Józef Matysiak	Józef Matysiak	Józef Matysiak
Sieradzki	Kazimierz Kościelny	Kazimierz Kościelny	Dariusz Olejnik	Dariusz Olejnik	Mariusz Bądzior	Mariusz Bądzior
Skierniewicki	Jerzy Stankiewicz	Jerzy Stankiewicz/ Marian Stasik	Józef Dzierżbiński	Mirosław Belina	Mirosław Belina	Mirosław Belina
Tomaszowski	Jerzy Kowalczyk	Andrzej Barański	Piotr Kagankiewicz	Piotr Kagankiewicz	Mirosław Kukliński	Mariusz Tomasz Węgrzynowski
Wieluński	Mieczysław Łuczak	Mieczysław Łuczak/ Andrzej Stępień	Andrzej Stępień	Andrzej Stępień	Andrzej Stępień	Marek Kieler
Wieruszowski	Józef Wróbel	Andrzej Szymanek	Andrzej Szymanek	Andrzej Szymanek	Andrzej Szymanek	Andrzej Szymanek
Zduńskowolski	Janusz Parada	Kazimierz Kaczmarek	Wojciech Rychlik	Wojciech Rychlik	Wojciech Rychlik	Hanna Iwaniuk
Zgierski	Grzegorz Leśniewicz	Lesław Jarzębowski/ Grzegorz Leśniewicz	Jacek Socha	Krzysztof Kozanecki	Bogdan Jarota	Bogdan Jarota

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003- 2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Łódź	Krzysztof Panas	Jerzy Kropiwnicki	Jerzy Kropiwnicki/ Tomasz Sadzyński	Hanna Zdanowska	Hanna Zdanowska	Hanna Zdanowska
Piotrków Trybunalski	Andrzej Pol	Waldemar Matuszewicz	Krzysztof Chojniak	Krzysztof Chojniak	Krzysztof Chojniak	Krzysztof Chojniak
Skierniewice	Ryszard Bogusz	Ryszard Bogusz	Leszek Trębski	Leszek Trębski	Krzysztof Jażdżyk	Krzysztof Jażdżyk

Województwo małopolskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bocheński	Ludwik Węgrzyn	Ludwik Węgrzyn	Jacek Pająk	Jacek Pająk	Ludwik Węgrzyn	Adam Korta
Brzeski	Grzegorz Wawryka	Grzegorz Wawryka	Ryszard Ożóg	Andrzej Potępa	Andrzej Potępa	Andrzej Potępa
Chrzanowski	Ryszard Kosowski	Wiktor Cypsar/ Kazimierz Boroń	Janusz Szczeńniak	Adam Potocki	Janusz Szczeńniak	Andrzej Uryga
Dąbrowski	Kazimierz Tęczar	Krzysztof Kaczmarek	Wiesław Krajewski	Tedeusz Kwiatkowski	Tedeusz Kwiatkowski	Lesław Wieczorek
Gorlicki	Andrzej Welc	Witold Kochan/ Miroslaw Wędrychowicz	Miroslaw Wędrychowicz	Miroslaw Wędrychowicz	Karol Górski	Maria Gubała
Krakowski	Renata Godyń- Swędziół	Jacek Krupa/ Elżbieta Burtan	Józef Krzyworzeka	Józef Krzyworzeka	Józef Krzyworzeka/ Wojciech Pałka	Wojciech Pałka
Limanowski	Władysław Bieda	Roman Duchnik	Jan Puchała	Jan Puchała	Jan Puchała	Mieczysław Uryga
Miechowski	Zygmunt Szopa	Mieczysław Bertek	Mieczysław Bertek	Marian Gamrat	Marian Gamrat	Jacek Kobyłka
Myślenicki	Ignacy Paniak	Adam Gumularz	Stanisław Chorobik/ Józef Tomal	Józef Tomal	Józef Tomal	Józef Tomal
Nowosądecki	Jan Golonka	Jan Golonka	Jan Golonka	Jan Golonka	Marek Pławiak	Marek Kwiatkowski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Nowotarski	Jan Lasyk	Jan Hamerski	Krzysztof Faber	Krzysztof Faber	Krzysztof Faber	Krzysztof Faber
Olkuski	Marek Trzcionkowski	Leszek Konarski	Leszek Konarski	Jerzy Kwaśniewski	Paweł Piasny	Paweł Piasny/ Bogumił Sobczyk
Oświęcimski	Adam Bilski	Józef Kała	Józef Kała	Józef Krawczyk	Zbigniew Starzec	Marcin Niedziela
Proszowicki	Krzysztof Wilk	Bogusław Nowak	Zbigniew Wójcik	Zbigniew Wójcik	Grzegorz Pióro	Grzegorz Pióro
Suski	Andrzej Pająk	Andrzej Pająk	Andrzej Pająk	Andrzej Pająk/ Tadeusz Gancarz	Józef Bałos	Józef Bałos
Tarnowski	Michał Wojtkiewicz	Michał Wojtkiewicz/ Zbigniew Karciński	Mieczysław Kras	Mieczysław Kras/ Roman Łucarz	Roman Łucarz	Roman Łucarz
Tatrzański	Andrzej Gąsienica Makowski	Andrzej Gąsienica Makowski	Andrzej Gąsienica Makowski	Andrzej Gąsienica Makowski	Piotr Bąk	Piotr Bąk
Wadowicki	Józef Kozioł	Józef Kozioł	Teresa Kramarczyk	Jacek Jończyk	Bartosz Kaliński	Eugeniusz Kurdas
Wielicki	Adam Kociotek	Adam Kociotek	Jacek Juskiewicz	Jacek Juskiewicz	Jacek Juskiewicz	Adam Kociotek

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Kraków	Andrzej Gołaś	Jacek Majchrowski	Jacek Majchrowski	Jacek Majchrowski	Jacek Majchrowski	Jacek Majchrowski
Nowy Sącz	Andrzej Czerwiński/ Ludomir Krawiński	Józef Antoni Wiktor	Ryszard Nowak	Ryszard Nowak	Ryszard Nowak	Ludomir Handzel
Tarnów	Józef Rojek	Mieczysław Bień	Ryszard Ścigała	Ryszard Ścigała	Roman Ciepiela	Roman Ciepiela

Województwo mazowieckie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Białobrzegi	Andrzej Wiśniewski	Andrzej Wiśniewski	Andrzej Oziębło	Andrzej Oziębło	Andrzej Oziębło	Sylwester Korgul
Ciechanowski	Zbigniew Bartoszek	Sławomir Morawski	Sławomir Morawski	Sławomir Morawski	Sławomir Morawski	Joanna Potocka-Rak
Garwoliński	Stefan Gora	Stefan Gora	Grzegorz Woźniak	Marek Chciałowski	Marek Chciałowski	Mirosław Walicki
Gostyniński	Ryszard Górniak	Jan Baranowski	Marian Pagórek/ Jan Baranowski	Jan Baranowski	Tomasz Matuszewski	Arkadiusz Boruszewski
Grodzki	Krzysztof Markowski	Wiesław Kamiński/ Marek Wieźbicki	Marek Wieźbicki	Marek Wieźbicki	Marek Wieźbicki	Marek Wieźbicki
Grójecki	Władysław Piątkowski	Władysław Piątkowski	Jerzy Kaźmierczak/ Janusz Różycki	Marian Górski	Marek Ścisłowski	Krzysztof Ambroziak
Kozienicki	Roman Wysocki	Roman Wysocki	Janusz Stąpór	Janusz Stąpór	Andrzej Jung	Andrzej Jung
Legionowski	Roman Smogorzewski	Rafał Kwiatkowski/ Doroła Sowińska- Kobelak	Jan Grabiec	Jan Grabiec	Robert Wróbel	Robert Wróbel
Lipski	Kazimierz Zajac	Roman Ochyński	Roman Ochyński	Roman Ochyński	Roman Ochyński	Sławomir Śmieciuch
Łosicki	Stefan Szańkowski	Ryszard Chomiuk	Ryszard Chomiuk/ Czesław Giziński	Czesław Giziński	Czesław Giziński/ Bożena Niedzielak	Katarzyna Klimiuk
Makowski	Kazimierz Białobrzegi	Kazimierz Białobrzegi	Zbigniew Deptuła	Zbigniew Deptuła	Zbigniew Deptuła	Zbigniew Deptuła
Miński	Czesław Mroczek	Czesław Mroczek/ Antoni Jan Tarczyński	Antoni Jan Tarczyński	Antoni Jan Tarczyński	Antoni Jan Tarczyński	Antoni Jan Tarczyński
Mławski	Andrzej Grzymkowski	Włodzimierz Wojnarowski	Włodzimierz Wojnarowski	Włodzimierz Wojnarowski	Włodzimierz Wojnarowski	Jerzy Rakowski
Nowodworski	Adam Janas	Maria Kowalska	Maria Sochocka/ Krzysztof Kapusta	Krzysztof Kapusta	Magdalena Biernacka	Krzysztof Kapusta
Ostrołęcki	Stanisław Kubel	Stanisław Kubel	Stanisław Kubel	Stanisław Kubel	Stanisław Kubel	Stanisław Kubel
Ostrowski	Bogumił Brzózka	Tadeusz Legacki	Zbigniew Kamiński	Zbigniew Kamiński	Zbigniew Kamiński	Zbigniew Chrupek

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Otwocki	Jarosław Kozłowski	Mirosław Pszonka	Krzysztof Boczarski	Bogumiła Więckowska	Mirosław Pszonka	Cezary Łukaszewski
Piaseczyński	Jerzy Kongiel	Jerzy Kongiel	Jan Dąbek	Jan Dąbek	Wojciech Ołdakowski	Ksawery Gut
Płocki	Michał Boszko	Michał Boszko	Michał Boszko	Piotr Zgorzelski/ Michał Boszko	Mariusz Bieniek	Mariusz Bieniek
Płoński	Kazimierz Dąbkowski	Kazimierz Dąbkowski	Jan Mączewski	Jan Mączewski	Andrzej Stolpa	Elżbieta Wiśniewska
Pruszkowski	Zdzisław Szipiera	Elżbieta Smolińska	Elżbieta Smolińska	Elżbieta Smolińska	Maksym Gołoś	Krzysztof Rymuza
Przasnyski	Zenon Szczepankowski	Zenon Szczepankowski	Zenon Szczepankowski	Zenon Szczepankowski	Zenon Szczepankowski	Krzysztof Bieńkowski
Przysuski	Mirosław Pilipczuk	Marek Modrzecki	Marian Niemirski	Marian Niemirski	Marian Niemirski	Marian Niemirski
Pułtuski	Tadeusz Nalewajk	Tadeusz Nalewajk	Tadeusz Nalewajk/ Andrzej Dolecki	Edward Wroniewski	Jan Zalewski	Jan Zalewski
Radomski	Zdzisław Kieszkowski	Zdzisław Kieszkowski	Tadeusz Osiński	Mirosław Ślifirczyk	Mirosław Ślifirczyk	Waldemar Trelka
Siedlecki	Adam Okliński	Henryk Brodowski	Zygmunt Wielogórski	Zygmunt Wielogórski	Dariusz Stopa	Karol Tchórzewski
Sierpecki	Paweł Ambor	Paweł Ambor	Sławomir Fulek/ Paweł Kaźmierczak/ Marek Gąsiorowski	Jan Laskowski	Jan Laskowski	Mariusz Turalski
Sochaczewski	Marcin Kubiak	Józef Gołębiowski	Tadeusz Koryś	Tadeusz Koryś	Jolanta Gonta	Jolanta Gonta
Sokołowski	Wincenty Trębicki	Antoni Czarnocki	Antoni Czarnocki	Leszek Iwaniuk	Leszek Iwaniuk	Elżbieta Sadowska
Szydłowiecki	Roman Woźniak	Andrzej Woda/ Józef Figarski	Włodzimierz Górlicki	Włodzimierz Górlicki	Włodzimierz Górlicki	Włodzimierz Górlicki
Warszawski zachodni	Adam Bartosik	Jan Żychliński	Jan Żychliński	Jan Żychliński	Jan Żychliński	Jan Żychliński
Węgrowski	Henryk Zyśk	Bogdan Doliński	Krzysztof Fedorczyk	Krzysztof Fedorczyk	Krzysztof Fedorczyk	Ewa Besztak
Wołomiński	Konrad Rytel	Konrad Rytel	Maciej Urmanowski	Piotr Uściński	Kazimierz Rakowski	Adam Lubiak
Wyszkowski	Stanisław Jastrzębski	Justyna Garbarczyk	Bogdan Pagowski	Bogdan Pagowski	Bogdan Pagowski	Jerzy Żukowski
Zwoleński	Jerzy Koziański	Jerzy Koziański	Jerzy Koziański	Waldemar Urbański	Waldemar Urbański	Stefan Bernaciak

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Żuromiński	Janusz Welenc	Janusz Welenc	Janusz Welenc	Janusz Welenc	Jerzy Rzymowski	Jerzy Rzymowski
Żyrardowski	Mieczysław Gabrylewicz	Stanisław Niewiadomski	Wojciech Szustakiewicz	Wojciech Szustakiewicz	Wojciech Szustakiewicz	Beata Sznajder

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Ostrołęka	Arkadiusz Czartoryski	Ryszard Załuska	Janusz Kotowski	Janusz Kotowski	Janusz Kotowski	Łukasz Kulik
Płock	Stanisław Jakubowski	Mirosław Milewski	Mirosław Milewski	Andrzej Nowakowski	Andrzej Nowakowski	Andrzej Nowakowski
Radom	Adam Włodarczyk	Zdzisław Marcinkowski	Andrzej Kosztowniak	Andrzej Kosztowniak	Radosław Witkowski	Radosław Witkowski
Siedlce	Mirosław Symanowicz	Mirosław Symanowicz	Wojciech Kudelski	Wojciech Kudelski	Wojciech Kudelski	Andrzej Sitnik
Warszawa	Edmund Ambroziak	Lech Kaczyński/ Kazimierz Marcinkiewicz	Hanna Gronkiewicz- -Waltz	Hanna Gronkiewicz- -Waltz	Hanna Gronkiewicz- -Waltz	Rafał Trzaskowski

Województwo opolskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Brzeski	Kazimierz Bączek	Stanisław Szypuła	Maciej Stefański	Maciej Stefański	Maciej Stefański	Jacek Monkiewicz
Głubczycki	Lesław Kinal/ Dariusz Kašków	Dariusz Kašków	Józef Kozina	Józef Kozina	Józef Kozina	Piotr Soczyński
Kędzierzyńsko- Kozieński	Józef Gisman	Józef Gisman	Józef Gisman	Józef Gisman/ Artur Widłak	Małgorzata Tudaj	Małgorzata Tudaj
Kluczborski	Stanisław Rakoczy	Stanisław Rakoczy	Piotr Pośpiech	Piotr Pośpiech	Piotr Pośpiech	Mirosław Birecki

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Krapkowicki	Joachim Czernek	Albert Macha	Albert Macha	Maciej Sonik	Maciej Sonik	Maciej Sonik
Namysłowski	Adam Maciąg	Andrzej Spór	Michał Ilnicki	Julian Kruszyński	Andrzej Michta	Konrad Gęsiarz
Nyski	Stanisław Pawlaczyk	Zbigniew Majka	Adam Fajarczuk	Adam Fajarczuk	Czesław Bitobran	Andrzej Kruczkiewicz
Oleski	Jan Kus	Jan Kus	Jan Kus	Jan Kus	Stanisław Belka	Roland Fabianek
Opolski	Henryk Lakwa	Henryk Lakwa	Henryk Lakwa	Henryk Lakwa	Henryk Lakwa	Henryk Lakwa
Prudnicki	Edward Cybulka	Romuald Felcenloben	Radosław Roszkowski	Radosław Roszkowski	Radosław Roszkowski	Radosław Roszkowski
Strzelecki	Gerhard Matheja	Gerhard Matheja/ Józef Swaczyna	Józef Swaczyna	Józef Swaczyna	Józef Swaczyna	Józef Swaczyna

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Opole	Piotr Synowiec	Ryszard Zembaczyński	Ryszard Zembaczyński	Ryszard Zembaczyński	Arkadiusz Wiśniewski	Arkadiusz Wiśniewski

Województwo podkarpackie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bieszczadzki	Ewa Sudół	Ewa Sudół	Krzysztof Gąsior	Krzysztof Gąsior	Marek Andruch	Marek Andruch
Brzozowski	Józef Rzepka	Zygmunt Błaż	Zygmunt Błaż	Zygmunt Błaż	Zygmunt Błaż	Zdzisław Szmyd
Dębicki	Tadeusz Kamiński	Czesław Kubek	Stanisław Chmura	Władysław Bielawa	Andrzej Reguła	Piotr Chęciek
Jarosławski	Mieczysław Kasprzak/ Franciszek Strzępek	Tomasz Oronowicz	Tadeusz Chrzan	Jerzy Batycki	Tadeusz Chrzan	Tadeusz Chrzan/ Stanisław Kłopot
Jasielski	Marian Gancarz	Marian Gancarz	Adam Kmiecik	Mariusz Sepioł	Adam Pawluś	Adam Pawluś

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Kolbuszowski	Zbigniew Lenart	Bogdan Romaniuk	Józef Kardyś	Józef Kardyś	Józef Kardyś	Józef Kardyś
Krośnieński	Jan Juszcak	Zbigniew Braja	Jan Juszcak	Jan Juszcak	Jan Juszcak	Jan Pelczar
Leski		Mariusz Wermiński/ Marek Scelina	Marek Scelina	Marek Scelina	Andrzej Olesiuk	Andrzej Olesiuk
Leżajski	Stanisław Chmura	Zbigniew Rynasiewicz/ Władysław Kozikowski	Robert Żołynia	Jan Kida	Marek Śliż	Marek Śliż
Lubaczowski	Józef Michalik	Józef Michalik	Józef Michalik	Józef Michalik	Józef Michalik	Zenon Swatek
Łańcucki	Adam Krzysztóż	Adam Krzysztóż	Adam Krzysztóż	Adam Krzysztóż	Adam Krzysztóż	Adam Krzysztóż
Mielecki	Józef Smaczny	Józef Smaczny	Andrzej Chrabąszcz	Andrzej Chrabąszcz	Zbigniew Tymuła	Stanisław Lonczak
Niżański	Julian Ozimek	Janusz Nawrocki	Władysław Pracoń	Gabriel Waliiko	Robert Bednarz	Robert Bednarz
Przemyski	Mariusz Grzęda	Stanisław Bajda	Jan Pączek	Jan Pączek	Jan Pączek	Jan Pączek
Przeworski	Wiesław Rosół	Zbigniew Mierzwa	Zbigniew Kiszka	Zbigniew Kiszka	Zbigniew Kiszka	Bogusław Urban
Ropczycko-Sędziszowski	Marek Bujak	Wiesław Rygiel	Józef Rojek	Stanisław Ziemiński	Witold Darlak	Witold Darlak
Rzeszowski	Stanisław Ożóg	Stanisław Ożóg / Józef Jodłowski	Józef Jodłowski	Józef Jodłowski	Józef Jodłowski	Józef Jodłowski
Sanocki	Edward Olejko	Bogdan Struś	Wacław Krawczyk	Sebastian Niżnik	Roman Konieczny	Stanisław Chęć
Stalowowolski	Roman Ryznar	Bronisław Tofil	Antoni Błądek/ Wiesław Siembida	Robert Fila	Janusz Zarzeczny	Janusz Zarzeczny
Strzyżowski	Robert Godek	Robert Godek/ Jan Stodolak	Robert Godek	Robert Godek	Robert Godek	Bogdan Żybura
Tarnobrzeski	Zbigniew Rękas	Zbigniew Rękas	Wacław Wróbel	Miroslaw Pluta/ Krzysztof Pitra	Paweł Bartoszek	Jerzy Zbigniew Sudół

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Krosno	Roman Zimka	Piotr Przytocki	Piotr Przytocki	Piotr Przytocki	Piotr Przytocki	Piotr Przytocki
Przemysł	Tadeusz Sawicki/ Robert Choma	Robert Choma	Robert Choma	Robert Choma	Robert Choma	Wojciech Bakun
Rzeszów	Andrzej Szlachta	Tadeusz Ferenc	Tadeusz Ferenc	Tadeusz Ferenc	Tadeusz Ferenc	Tadeusz Ferenc
Tarnobrzeg	Jan Dziubiński	Jan Dziubiński	Jan Dziubiński	Norbert Mastalerz	Grzegorz Kiełb	Dariusz Bozek

Województwo podlaskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Augustowski	Czesław Karpiński/ Franciszek Wiśniewski	Franciszek Wiśniewski	Franciszek Wiśniewski	Franciszek Wiśniewski	Jarosław Szlaszyński	Jarosław Szlaszyński
Białostocki	Wiesław Pusz	Wiesław Pusz	Wiesław Pusz	Wiesław Pusz	Antoni Pełkowski	Jan Perkowski
Bielski	Marek Antoni Łukaszewicz	Sławomir Jerzy Snarski	Sławomir Jerzy Snarski	Sławomir Jerzy Snarski	Sławomir Jerzy Snarski	Sławomir Jerzy Snarski
Grajewski	Henryk Pośrednik	Jarosław Augustowski	Jarosław Augustowski	Jarosław Augustowski	Zygmunt Kruszyński	Waldemar Remfeld
Hajnowski	Włodzimierz Pietroczyk	Włodzimierz Pietroczyk	Włodzimierz Pietroczyk	Włodzimierz Pietroczyk	Mirosław Romaniuk	Andrzej Skiepmo
Kolneński	Andrzej Duda	Stanisław Wiszowaty	Henryk Duda	Henryk Duda	Stanisław Wiszowaty	Tadeusz Klama
Łomżyński	Wojciech Kubrak	Wojciech Kubrak	Krzysztof Kozicki	Lech Marek Szablowski	Elżbieta Parzych	Lech Szablowski
Moniecki	Mirosław Paniczo	Mirosław Paniczo	Zbigniew Męczkowski	Joanna Kulikowska	Andrzej Franciszek Daniszewski	Błażej Buńkowski
Sejneński	Marian Luto	Marian Luto	Ryszard Grzybowski	Ryszard Grzybowski/ Andrzej Szturgulewski	Piotr Alszko	Maciej Tomasz Plesiewicz

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Siemiatycki	Zenon Siewonowski/ Jan Zalewski	Jan Zalewski	Jan Zalewski	Mikołaj Mantur	Jan Zalewski	Jan Zalewski
Sokólski	Franciszek Budrowski	Franciszek Budrowski	Franciszek Budrowski	Franciszek Budrowski	Piotr Rećko	Piotr Rećko
Suwalski	Beata Henryka Ordonowska	Szczepan Ołdakowski	Szczepan Ołdakowski	Szczepan Ołdakowski	Szczepan Ołdakowski	Witold Kowalewski
Wysokomazowiecki	Jacek Bogucki	Jacek Bogucki/ Bogdan Zieliński	Bogdan Zieliński	Bogdan Zieliński	Bogdan Zieliński	Bogdan Zieliński
Zambrowski	Marek Adam Komorowski	Stanisław Krajewski	Stanisław Rykaczewski	Stanisław Krajewski	Robert Maciej Rosiak	Stanisław Władysław Oźlański

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Białystok	Ryszard Tur	Ryszard Tur	Tadeusz Truskolaski	Tadeusz Truskolaski	Tadeusz Truskolaski	Tadeusz Truskolaski
Łomża	Jan Turkowski	Jerzy Brzeziński	Jerzy Brzeziński	Mieczysław Czerniawski	Mariusz Chrzanowski	Mariusz Chrzanowski
Suwałki	Grzegorz Wolągiewicz	Józef Gajewski	Józef Gajewski/ Wiesław Stelmach	Czesław Renkiewicz	Czesław Renkiewicz	Czesław Renkiewicz

Województwo pomorskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bytowski	Leszek Pałasz	Michał Świontek Brzeziński	Roman Zaborowski/ Jacek Żmuda- Trzebiatowski	Jacek Żmuda- Trzebiatowski	Leszek Waszkiewicz	Leszek Waszkiewicz

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Chojnicki	Janusz Palmowski	Marek Buza	Stanisław Skaja	Stanisław Skaja	Stanisław Skaja	Marek Szczepański
Człuchowski	Aleksander Gappa	Aleksander Gappa	Aleksander Gappa	Aleksander Gappa	Aleksander Gappa	Aleksander Gappa
Gdański	Bogdan Dombrowski	Bogdan Dombrowski	Cezary Bieniasz-Krzywiec	Cezary Bieniasz-Krzywiec	Cezary Bieniasz-Krzywiec	Stefan Skonieczny
Kartuski	Janina Kwiecień	Janina Kwiecień	Janina Kwiecień	Janina Kwiecień	Janina Kwiecień	Bogdan Łapa
Kościerski	Zbigniew Stencel	Grzegorz Cyrzan	Wiesław Baryła	Piotr Lizakowski	Alicja Żurawska	Alicja Żurawska
Kwidzyński	Leszek Czarnobaj	Leszek Czarnobaj	Jerzy Godzik	Jerzy Godzik	Jerzy Godzik	Jerzy Godzik
Lęborski	Witold Piórkowski	Witold Piórkowski	Ryszard Wenta	Wiktor Tyburski	Teresa Ossowska-Szara	Alicja Zajączkowska
Malborski	Julian Grzanko	Czesław Kownacki/ Waldemar Konopka	Mirosław Czapla	Mirosław Czapla	Mirosław Czapla	Mirosław Czapla
Nowodworski	Romuald Drynko	Mirosław Molski	Zbigniew Piórkowski	Zbigniew Piórkowski/ Ewa Dąbska	Zbigniew Ptak	Jacek Gross
Pucki	Artur Jabłoński	Artur Jabłoński	Artur Jabłoński/ Wojciech Dettlaff	Wojciech Dettlaff	Jarosław Białk	Jarosław Białk
Słupski	Stanisław Kądziała	Zdzisław Kołodziejski	Sławomir Ziemianowicz	Sławomir Ziemianowicz	Zdzisław Kołodziejski	Paweł Lisowski
Starogardzki	Andrzej Grzyb	Sławomir Neumann	Sławomir Neumann / Leszek Burczyk	Leszek Burczyk	Leszek Burczyk	Kazimierz Chyła
Sztumski		Ryszard Zdziebłowski/ Zbigniew Zwolenkiewicz	Piotr Stec	Wojciech Cymerys	Wojciech Cymerys	Sylwia Celmer
Tczewski	Marek Modrzejewski	Marek Modrzejewski	Witold Sosnowski	Józef Puczyński	Tadeusz Dzwonkowski	Mirosław Augustyn
Wejherowski	Grzegorz Szalewski	Józef Reszke	Józef Reszke	Józef Reszke	Gabriela Lisius	Gabriela Lisius

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Gdańsk	Paweł Adamowicz	Paweł Adamowicz	Paweł Adamowicz	Paweł Adamowicz	Paweł Adamowicz	Paweł Adamowicz/ Aleksandra Dulkiwicz
Gdynia	Wojciech Szczurek	Wojciech Szczurek	Wojciech Szczurek	Wojciech Szczurek	Wojciech Szczurek	Wojciech Szczurek
Słupsk	Jerzy Wandzel	Maciej Kobyliński	Maciej Kobyliński	Maciej Kobyliński	Robert Biedroń	Krystyna Danilecka- Wojewódzka
Sopot	Jacek Karnowski	Jacek Karnowski	Jacek Karnowski	Jacek Karnowski	Jacek Karnowski	Jacek Karnowski

Województwo śląskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Będziński	Bożena Respondek	Bożena Respondek	Adam Lazar	Krzysztof Malczewski	Arkadiusz Watoła	Sebastian Szaleniec
Bielski	Jacek Falfus	Zygmunt Mizera	Andrzej Płonka	Andrzej Płonka	Andrzej Płonka	Andrzej Płonka
Bieruńsko- -Lędziński	Piotr Czarnynoga	Piotr Czarnynoga	Piotr Czarnynoga	Bernard Bednorz	Bernard Bednorz	Bernard Bednorz
Cieszyński	Witold Dzierżawski	Witold Dzierżawski	Mirosław Koźdoń/ Czesław Gluza	Czesław Gluza/ Jerzy Nogowczyk	Janusz Król	Mieczysław Szczurek
Częstochowski	Wiesław Bąk	Ireneusz Skubis/ Mieczysław Chudzik	Andrzej Kwapisz	Andrzej Kwapisz	Krzysztof Smela	Krzysztof Smela
Gliwicki	Zbigniew Pańczyk	Michał Nieszporek	Adam Szczypka/ Michał Nieszporek	Michał Nieszporek	Waldemar Dombek	Waldemar Dombek
Kłobucki	Jan Perz	Dariusz Desperak/ Krzysztof Nowak	Stanisław Garncarek/ Maciej Biernacki	Roman Minkina	Henryk Kiepusa	Henryk Kiepusa
Lubliniecki	Wojciech Graca	Jan Demarczyk/ Joachim Smyła	Joachim Smyła	Joachim Smyła	Joachim Smyła	Joachim Smyła

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Mikołowski	Henryk Jaroszek	Henryk Jaroszek	Henryk Jaroszek	Henryk Jaroszek	Henryk Jaroszek	Mirosław Duży
Myszkowski	Ryszard Chachulski	Ryszard Chachulski	Marian Wróbel/ Łukasz Stachera	Leon Okraska/ Wojciech Picheta	Dariusz Lasecki	Piotr Kołodziejczyk
Pszczyński	Henryk Kolarczyk	Józef Tetla	Józef Tetla	Paweł Sadza	Paweł Sadza	Barbara Bandała
Raciborski	Marek Bugdół	Henryk Siedlaczek/ Jerzy Wziontek	Adam Hajduk	Adam Hajduk	Ryszard Winiarski	Grzegorz Swoboda
Rybnicki	Damian Mrowiec	Damian Mrowiec	Damian Mrowiec	Damian Mrowiec	Damian Mrowiec	Damian Mrowiec
Tarnogórski	Antoni Jankowski	Józef Burdziak/ Józef Korpak	Józef Korpak	Lucyna Ekkert	Krystyna Kosmala	Krystyna Kosmala
Wodzisławski	Jerzy Rosół	Jan Materzok	Jerzy Rosół	Tadeusz Skatuła	Ireneusz Serwotka	Leszek Bizoń
Zawierciański	Leszek Wojdas	Leszek Wojdas	Ryszard Mach	Rafał Krupa	Krzysztof Wrona	Gabriel Dors
Żywiecki	Andrzej Zieliński	Andrzej Zieliński	Andrzej Zieliński	Andrzej Kalata	Andrzej Kalata	Andrzej Kalata

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bielsko-Biała	Bogdan Traczyk	Jacek Krywult	Jacek Krywult	Jacek Krywult	Jacek Krywult	Jarosław Klimaszewski
Bytom	Krzysztof Wójcik	Krzysztof Wójcik	Piotr Koj	Piotr Koj/ Damian Bartyła	Damian Bartyła	Mariusz Wołosz
Chorzów	Marek Kopel	Marek Kopel	Marek Kopel	Andrzej Kotala	Andrzej Kotala	Andrzej Kotala
Częstochowa	Wiesław Maras	Tadeusz Wrona	Tadeusz Wrona/ Piotr Kurpios	Krzysztof Matyjaszczyk	Krzysztof Matyjaszczyk	Krzysztof Matyjaszczyk
Dąbrowa Górnicza	Marek Lipczyk	Jerzy Janusz Talkowski	Zbigniew Podraza	Zbigniew Podraza	Zbigniew Podraza	Marcin Bazylak
Gliwice	Zygmunt Frankiewicz	Zygmunt Frankiewicz	Zygmunt Frankiewicz	Zygmunt Frankiewicz	Zygmunt Frankiewicz	Zygmunt Frankiewicz
Jastrzębie-Zdrój	Janusz Ogiegto	Marian Janecki	Marian Janecki	Marian Janecki	Anna Hetman	Anna Hetman
Jaworzno	Marian Tarabuła	Paweł Silbert	Paweł Silbert	Paweł Silbert	Paweł Silbert	Paweł Silbert
Katowice	Piotr Uszok	Piotr Uszok	Piotr Uszok	Piotr Uszok	Marcin Krupa	Marcin Krupa

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Mysłowice	Zbigniew Augustyn	Grzegorz Osyra	Grzegorz Osyra	Edward Lasok	Edward Lasok	Dariusz Wójtowicz
Piekary Śląskie	Andrzej Żydek	Stanisław Korfanty	Stanisław Korfanty	Stanisław Korfanty	Sława Umińska-Duraj	Sława Umińska-Duraj
Ruda Śląska	Edmund Sroka	Edmund Sroka	Edmund Sroka	Grażyna Dziedzic	Grażyna Dziedzic	Grażyna Dziedzic
Rybnik	Adam Fudali	Adam Fudali	Adam Fudali	Adam Fudali	Piotr Kuczera	Piotr Kuczera
Siemianowice Śląskie	Henryk Mrozek	Zbigniew Paweł Szandar/ Danuta Sobczyk	Jacek Guzy	Jacek Guzy	Rafał Piech	Rafał Piech
Sosnowiec	Michał Czarski	Kazimierz Górski	Kazimierz Górski	Kazimierz Górski	Arkadiusz Chęciński	Arkadiusz Chęciński
Świętochłowice	Ludwik Kożuch	Eugeniusz Moś	Eugeniusz Moś	Dawid Kostempski	Dawid Kostempski	Daniel Beger
Tychy	Aleksander Gądek	Andrzej Józef Dziuba	Andrzej Józef Dziuba	Andrzej Józef Dziuba	Andrzej Józef Dziuba	Andrzej Józef Dziuba
Zabrze	Roman Urbańczyk	Jerzy Gołubowicz	Małgorzata Mańka-Szulik	Małgorzata Mańka-Szulik	Małgorzata Mańka-Szulik	Małgorzata Mańka-Szulik
Żory	Waldemar Andrzej Socha	Waldemar Andrzej Socha	Waldemar Andrzej Socha	Waldemar Andrzej Socha	Waldemar Andrzej Socha	Waldemar Andrzej Socha

Województwo świętokrzyskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Buski	Jerzy Kolarz	Jerzy Kolarz	Jerzy Kolarz	Jerzy Kolarz	Jerzy Kolarz	Jerzy Kolarz
Jędrzejowski	Tadeusz Świerczyński	Edmund Kaczmarek	Edmund Kaczmarek	Edmund Kaczmarek	Edmund Kaczmarek	Paweł Faryna
Kazimierski	Władysław Migórski	Jan Nowak	Jan Nowak	Jan Nowak	Jan Nowak	Jan Nowak
Kielecki	Wiesław Gałka	Zbigniew Banaśkiewicz	Zenon Janus	Zdzisław Wrzałka	Michał Godowski	Miroslaw Gębski
Konecki	Antoni Szkurlat	Antoni Szkurlat	Andrzej Lenart	Bogdan Soboń	Bogdan Soboń	Andrzej Lenart/ Grzegorz Piec

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Opatowski	Kazimierz Kotowski	Kazimierz Kotowski	Kazimierz Kotowski	Bogusław Włodarczyk	Bogusław Włodarczyk	Tomasz Staniek
Ostrowiecki	Maciej Giermasiński/ Waldemar Marek Paluch	Waldemar Marek Paluch	Waldemar Marek Paluch	Zdzisław Kałamaga	Zbigniew Duda	Marzena Dębniak
Pińczowski	Andrzej Kozera	Andrzej Kozera	Andrzej Kozera	Jan Moskwa	Zbigniew Kierkowski	Zbigniew Kierkowski
Sandomierski	Mieczysław Sawa	Mieczysław Sawa	Stanisław Masternak	Stanisław Masternak	Stanisław Masternak	Marcin Piwnik
Skarżyski	Andrzej Bętkowski	Łukasz Wojciechowski	Jerzy Żmijewski	Michał Jędrys	Jerzy Żmijewski	Artur Radosław Berus
Starachowicki	Mieczysław Sławek	Andrzej Maciąg	Andrzej Matynia	Andrzej Matynia	Danuta Krępa	Piotr Babicki
Staszowski	Czesław Pargieła	Czesław Pargieła	Romuald Garczewski	Andrzej Kruzel	Michał Skotnicki	Józef Żółciak
Włoszczowski	Wiktor Krotla	Zbigniew Krzysiek	Ryszard Maciejczyk	Zbigniew Matyśkiewicz	Jerzy Suliga	Dariusz Czechowski

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Kielce	Włodzimierz Stępień	Wojciech Lubawski	Wojciech Lubawski	Wojciech Lubawski	Wojciech Lubawski	Bogdan Wenta

Województwo warmińsko-mazurskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Bartoszycki	Janusz Dąbrowski	Jerzy Frątczak	Jan Zbigniew Nadolny	Wojciech Prokocki	Wojciech Prokocki	Jan Zbigniew Nadolny
Braniewski	Tadeusz Bejnarowicz	Włodzimierz Kunc	Leszek Dziąg	Krzysztof Kowalski	Leszek Dziąg	Karol Motyka
Działdowski	Henryk Przybyszewski	Marian Janicki	Marian Janicki	Marian Janicki	Marian Janicki	Paweł Cieśliński

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Elbląski	Sławomir Jezierski	Sławomir Jezierski	Sławomir Jezierski	Sławomir Jezierski	Maciej Romanowski	Maciej Romanowski
Łęcki	Janusz Nowakowski	Adam Jan Puza/ Tomasz Andrukiewicz	Krzysztof Piłat	Krzysztof Piłat	Marek Chojnowski	Marek Chojnowski
Giżycki	Wacław Strażewicz	Wacław Strażewicz	Wacław Strażewicz	Mirosław Drzażdżewski	Wacław Strażewicz	Mirosław Drzażdżewski
Gołdapski		Józef Muchalski/ Jarosław Podziewski	Jarosław Podziewski	Andrzej Ciołek	Andrzej Ciołek	Marzanna Marianna Wardziejewska
Ławski	Aleksandra Skubij	Ryszard Zablotny	Maciej Rygielski	Maciej Rygielski	Marek Polański	Bartosz Bielawski
Kętrzyński	Marek Olszewski	Ryszard Piotr Kaczmarczyk	Tadeusz Mordasiewicz	Tadeusz Mordasiewicz	Ryszard Niedziółka / Jarosław Pieniak	Michał Kochanowski
Lidzbarski	Jacek Protas	Jacek Protas	Marek Chyl	Jan Harhaj	Jan Harhaj	Jan Harhaj
Mragowski	Ryszard Soroko	Andrzej Piwoński	Dominik Tarnowski	Bogdan Kurta	Antoni Karaś	Barbara Kuźmicka-Rogala
Nidzicki	Ryszard Cytowski	Stanisław Rabczyński	Ludwik Ekiert	Ludwik Ekiert/ Grzegorz Napiwodzki	Grzegorz Napiwodzki	Marcin Paliński
Nowomiejski	Wacław Derlicki	Stanisław Czajka	Stanisław Czajka	Ewa Dembek	Andrzej Ochlak	Andrzej Ochlak
Olecki	Alojzy Jurczak	Stanisław Lucjan Ramotowski	Stanisław Lucjan Ramotowski	Andrzej Stanisław Kisiel	Marian Świerszcz	Marian Świerszcz
Olsztyński	Adam Sierzputowski	Adam Sierzputowski	Adam Sierzputowski/ Mirosław Pampuch	Mirosław Pampuch	Małgorzata Chyziak	Andrzej Abako
Ostródzki	Aleksander Gawryluk	Cezary Pec/ Janusz Lipski/ Aleksander Gawryluk	Włodzimierz Brodiuk	Włodzimierz Brodiuk	Andrzej Wiczkowski	Andrzej Wiczkowski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Piski	Marek Konopka	Zbigniew Włodkowski/ Jacek Zarzecki	Andrzej Nowicki	Andrzej Nowicki	Andrzej Nowicki	Andrzej Nowicki
Szczygieński	Kacper Zimny	Andrzej Kijewski	Jarosław Matlach	Jarosław Matlach	Jarosław Matlach	Jarosław Matlach
Węgorzewski		Jerzy Litwinienko	Jerzy Litwinienko/ Halina Faj	Halina Faj	Halina Faj	Marzenna Supranowicz

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Elbląg	Henryk Stonina	Henryk Stonina	Henryk Stonina	Grzegorz Nowaczyk	Witold Wróblewski	Witold Wróblewski
Olsztyn	Janusz Cichoń/ Czesław Jerzy Małkowski	Czesław Jerzy Małkowski	Czesław Jerzy Małkowski/ Piotr Grzymowicz	Piotr Grzymowicz	Piotr Grzymowicz	Piotr Grzymowicz

Województwo wielkopolskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Chodzieski	Władysław Krawiec	Władysław Krawiec	Mirosław Juraszek	Julian Hermaszczuk	Julian Hermaszczuk	Mirosław Juraszek
Czarnkowsko-Trzcianecki	Feliks Łaszcz	Wiesław Maszewski	Wiesław Maszewski	Wiesław Maszewski	Tadeusz Teterus	Feliks Łaszcz
Gnieźnieński	Krzysztof Ostrowski	Jacek Kowalski	Krzysztof Ostrowski	Dariusz Pilak	Beata Tarczyńska	Piotr Gruszczyński
Gostyński	Andrzej Pospieszynski	Elżbieta Palka	Andrzej Pospieszynski	Andrzej Pospieszynski/ Robert Marcinkowski	Robert Marcinkowski	Robert Marcinkowski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Grodzki	Władysław Chwalisz	Władysław Chwalisz	Stanisław Chadka	Mariusz Zgaiński	Mariusz Zgaiński	Mariusz Zgaiński
Jarociński	Adam Kołodziej	Sławomir Wąsiewski	Stanisław Martuzalski	Mikołaj Szymczak	Teodor Józef Grobelny	Lidia Czechak
Kaliski	Leszek Aleksandrak	Leszek Aleksandrak	Krzysztof Nosal	Krzysztof Nosal	Krzysztof Nosal	Krzysztof Nosal
Kępiński	Jerzy Trzmiel	Jerzy Trzmiel	Jerzy Trzmiel	Włodzimierz Mazurkiewicz	Witold Jankowski	Robert Kieruzal
Kolski	Wieńczysław Oblizajek	Wieńczysław Oblizajek	Wieńczysław Oblizajek	Wieńczysław Oblizajek	Wieńczysław Oblizajek	Robert Kropidłowski
Koniński	Elżbieta Streker-Dembińska	Elżbieta Streker-Dembińska/ Stefan Mieczysław Działamara	Stanisław Bielik	Stanisław Bielik/ Małgorzata Waszak	Stanisław Bielik	Stanisław Bielik
Kościański	Jerzy Skoracki	Andrzej Jęcz	Andrzej Jęcz	Andrzej Jęcz	Bernard Turski	Henryk Bartoszewski
Krotoszyński	Stanisław Ratajski	Leszek Kulka	Leszek Kulka	Leszek Kulka	Stanisław Szczotka	Stanisław Szczotka
Leszczyński	Zbigniew Haupt	Zbigniew Haupt	Krzysztof Benedykt Piwoński	Krzysztof Benedykt Piwoński	Jarosław Wawrzyniak	Jarosław Wawrzyniak
Międzychodzki	Julian Mazurek	Julian Mazurek	Julian Mazurek	Julian Mazurek	Julian Mazurek	Rafał Litke
Nowotomyski	Joel Matuszek	Joel Matuszek	Andrzej Wilkoński	Andrzej Wilkoński	Andrzej Wilkoński	Andrzej Wilkoński
Obornicki	Jacek Koralewski	Antoni Żuromski	Gustaw Wańkowicz	Adam Olejnik	Adam Olejnik	Zofia Kotecka
Ostrowski	Andrzej Dera	Włodzimierz Jędrzejak	Włodzimierz Jędrzejak	Paweł Rajski	Paweł Rajski	Paweł Rajski
Ostrzeszowski	Andrzej Grzyb	Lech Janicki	Lech Janicki	Lech Janicki	Lech Janicki	Lech Janicki
Piłski	Leszek Partyka	Leszek Partyka	Tomasz Bugajski	Mirosław Mantaj	Eligiusz Komarowski	Eligiusz Komarowski
Pleszewski	Edward Kubisz	Michał Karalus	Michał Karalus	Michał Karalus	Maciej Wasielewski	Maciej Wasielewski
Poznański	Ryszard Pomin	Jan Grabkowski	Jan Grabkowski	Jan Grabkowski	Jan Grabkowski	Jan Grabkowski

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Rawicki	Marcin Szargan	Janusz Maruwka	Zdzisław Maćkowiak	Zygmunt Wolny	Adam Sperzyński	Adam Sperzyński
Stupecki	Kazimierz Kazimierczak	Eugeniusz Grzeszczak/ Michał Pyrzyk	Mariusz Roga	Mariusz Roga	Mariusz Roga	Jacek Bartkowiak
Szamotulski	Paweł Kowzan	Paweł Kowzan	Paweł Kowzan	Paweł Kowzan	Józef Kwaśniewicz	Beata Hanyżak
Średzki	Ryszard Węglowski	Paweł Łukaszewski	Piotr Piekarski	Tomasz Pawlicki	Marcin Bednarz	Ernest Iwańczuk
Śremski	Zbigniew Zabor	Teodor Stępa	Tadeusz Waczyński	Piotr Ruta	Zenon Jahns	Zenon Jahns
Turecki	Mirosław Broniszewski	Marek Naglewski/ Piotr Schulz	Ryszard Bartosik	Dariusz Młynarczyk/ Zbigniew Bartosik	Mariusz Seńko	Dariusz Kałużny
Wągrowiecki	Józef Sulikowski	Józef Sulikowski	Michał Piechocki	Michał Piechocki	Tomasz Kranc	Tomasz Kranc
Wolsztyński	Ryszard Kurp	Ryszard Kurp	Ryszard Kurp	Ryszard Kurp	Janusz Frąckowiak	Jacek Skrobisz
Wrzesiński	Krzysztof Wojciechowski	Dionizy Jaśniewicz	Dionizy Jaśniewicz	Dionizy Jaśniewicz	Dionizy Jaśniewicz	Dionizy Jaśniewicz
Złotowski	Janusz Szczerbiak	Janusz Szczerbiak	Janusz Szczerbiak	Ryszard Goławski	Ryszard Goławski	Ryszard Goławski

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003- 2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Kalisz	Zbigniew Włodarek	Janusz Pęcherz	Janusz Pęcherz	Janusz Pęcherz	Grzegorz Sapiński	Krzysztof Kinastowski
Konin	Kazimierz Pałasz	Kazimierz Pałasz	Kazimierz Pałasz	Józef Nowicki	Józef Nowicki	Piotr Korytkowski
Leszno	Tomasz Malepszy	Tomasz Malepszy	Tomasz Malepszy	Tomasz Malepszy	Łukasz Borowiak	Łukasz Borowiak
Poznań	Ryszard Grobelny	Ryszard Grobelny	Ryszard Grobelny	Ryszard Grobelny	Jacek Jaškowiak	Jacek Jaškowiak

Województwo zachodniopomorskie

Starosta	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003-2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Białogardzki	Stefan Strzałkowski	Krzysztof Bagiński	Krzysztof Bagiński	Tomasz Hynda	Tomasz Hynda	Piotr Pakuszto
Choszczeński	Tadeusz Puczyński	Tadeusz Puczyński	Roman Lubiniecki	Lesław Śliżewski	Adam Andriaszkiewicz	Wioletta Kaszak
Drawski	Wiktor Woś	Stanisław Cybula	Stanisław Cybula	Stanisław Cybula	Stanisław Kuczyński	Stanisław Cybula
Goleniowski	Andrzej Wojciechowski	Jerzy Jabłoński	Tomasz Stanisławski	Tomasz Stanisławski	Tomasz Kulinicz	Tomasz Stanisławski
Gryficki	Zbigniew Chabowski	Kazimierz Sać	Kazimierz Sać	Kazimierz Sać	Kazimierz Sać	Ryszard Chmielowicz
Gryfiński	Lech Szymanowicz	Ewa De La Torre	Wojciech Konarski	Wojciech Konarski	Wojciech Konarski	Wojciech Konarski
Kamieński	Stefan Oleszczuk	Anatol Kołoszuk	Paweł Czapkin	Anatol Kołoszuk/ Beata Kiryluk	Józef Malec	Józef Malec
Kołobrzeski	Ryszard Ławrynowicz	Ryszard Ławrynowicz	Artur Mackiewicz	Tomasz Tamborski	Tomasz Tamborski	Tomasz Tamborski
Koszaliński	Zdzisław Pawłowski	Ryszard Osiowy	Roman Szewczyk	Roman Szewczyk	Marian Hermanowicz	Marian Hermanowicz
Łobeski		Halina Szymańska	Antoni Gutkowski	Ryszard Brodziński	Paweł Marek	Renata Kulik
Myśliborski	Jan Baranowicz	Janusz Winiarczyk	Andrzej Potyra	Arkadiusz Mazepa	Danuta Patkowska	Andrzej Potyra
Policki	Lech Bartnik	Henryk Ćwiacz/ Leszek Guździół	Leszek Guździół	Leszek Guździół	Andrzej Bednarek	Andrzej Bednarek
Pyrzycki	Stanisław Stępień	Władysław Dusza	Wiktor Tołoczko	Wiktor Tołoczko	Stanisław Stępień	Stanisław Stępień
Sławieński	Henryk Lompert	Grzegorz Januszewski	Andrzej Lewandowski	Wojciech Wiśniowski	Wojciech Wiśniowski	Wojciech Wiśniowski
Stargardzki	Krzysztof Ciach	Krzysztof Ciach	Waldemar Gil	Waldemar Gil	Iwona Wiśniewska	Iwona Wiśniewska
Szczecinecki	Krzysztof Lis	Krzysztof Lis	Krzysztof Lis	Krzysztof Lis	Krzysztof Lis	Krzysztof Lis
Świdwiński	Zdzisław Chojnacki	Zdzisław Chojnacki	Mirosław Majka	Mirosław Majka	Mirosław Majka	Mirosław Majka
Wałecki	Janusz Różański	Janusz Różański	Bogdan Wankiewicz	Bogdan Wankiewicz	Bogdan Wankiewicz	Bogdan Wankiewicz

Prezydent Miasta na prawach powiatu	Kadencja					
	I (1999-2003)	II (2003- 2007)	III (2007-2011)	IV (2011-2015)	V (2015-2019)	VI (2019-2024)
Koszalin	Henryk Sobolewski	Mirosław Mikietyński	Mirosław Mikietyński	Piotr Jedliński	Piotr Jedliński	Piotr Jedliński
Szczecin	Marek Koćmiel	Marian Jurczyk	Piotr Krzystek	Piotr Krzystek	Piotr Krzystek	Piotr Krzystek
Świnoujście	Janusz Dziekoński	Janusz Żmurkiewicz	Janusz Żmurkiewicz	Janusz Żmurkiewicz	Janusz Żmurkiewicz	Janusz Żmurkiewicz

Związek Powiatów Polskich w służbie powiatom

Rafał Rudka

Tak się zaczęło...

Równocześnie z wprowadzeniem w życie (w ramach reformy ustrojowej państwa) samorządu powiatowego (w 1998 r.), środowisko samorządowe rozpoczęło działania na rzecz utworzenia ogólnopolskiej reprezentacji powiatów i miast na prawach powiatu. Realia, z jakimi przyszło się mierzyć nowo powstałym jednostkom samorządu terytorialnego, związane ze sposobem przekazanych zadań, stanem otrzymanej infrastruktury technicznej poszczególnych instytucji oraz systemem finansowania, potwierdziły obawy, że powiaty czeka bardzo trudna i długotrwała potyczka o obronę zarówno swojej tożsamości, jak i interesów społeczności lokalnych w nich zamieszkujących.

W środowisku samorządowym powszechnym stało się przeświadczenie o konieczności powołania takiej organizacji, która swym zasięgiem objęłaby terytorium całego kraju, a jednocześnie stała się reprezentatywnym „ciałem” dla wszystkich nowo powstałych samorządów powiatowych.

Odradzająca się, współczesna administracja i jej ogólnopolskie zrzeszenia nie funkcjonują w oderwaniu od przeszłości. Chcąc lepiej zrozumieć ich działanie warto pamiętać o pewnych uwarunkowaniach historycznych. Warto więc wspomnieć, że już starostowie Polski międzywojennej działali w organizacjach samorządowych. Reprezentując interesy samorządu powiatowego zasiadali np. w Radzie i Zarządzie Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego (Związek Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej, a od 1932 r. Związek Powiatów RP). Instytucja ta powstała w grudniu 1923 r. i z założenia jej celami były: reprezentacja samorządu i obrona jego interesów, wymiana doświadczeń oraz upowszechnianie idei samorządu. Cele te starano się osiągać poprzez opiniodawstwo, konferencje, doradztwo a także działalność wydawniczą. Na podobnych zasadach tworzył się obecny Związek Powiatów Polskich.

Ideę utworzenia współczesnego Związku Powiatów Polskich rozpoczęto realizować powołując Grupę Organizacyjną ZPP. Powołanie to na-

stąpiło podczas uroczystości przekazania przez ówczesnego Premiera RP prof. Jerzego Buzka zadań i kompetencji wszystkim starostom powiatów i prezydentom miast na prawach powiatu (23 listopada 1998 r.). Kolejnymi etapami powstawania tej organizacji było Zebranie Założycielskie, które miało miejsce 26 i 27 lutego 1999 r. W efekcie decyzji podjętych na tym spotkaniu, 17 marca 1999 r. dokonano wpisu do rejestru Sądu Okręgowego w Warszawie stowarzyszenia o nazwie Związek Powiatów Polskich z siedzibą w Warszawie.

W składzie Komitetu Założycielskiego znaleźli się: Jacek Bogucki, Maria Ciesielska, Andrzej Czerwiński, Janusz Dąbrowski, Cezary Dzierżek, Andrzej Grzyb, Adam Janas, Antoni Jankowski, Wiesław Jędrusik, Mieczysław Kasprzak, Elżbieta Lanc, Jan Łopata, Jerzy Mazurek, Stanisław Ożóg, Ryszard Pomin, Adam Sierzputowski, Marek Tramś, Andrzej Wegner, Zbigniew Zabor oraz Grzegorz Zawistowski.

Następnie 28 maja 1999 r. odbyło się I Zgromadzenie Ogólne ZPP, które dokonało wyboru pierwszych władz statutowych Związku.

Wyznaczone cele i zadania

Uchwalając Statut ZPP określono cele i zadania stawiane przed na nowo tworzoną organizacją.

Określono, że Związek Powiatów Polskich będzie ogólnopolskim stowarzyszeniem zrzeszającym powiaty i miasta na prawach powiatu, którego celem ma być wspieranie idei samorządu terytorialnego, integrowanie i obrona wspólnych interesów powiatów, kształtowanie wspólnej polityki, wspieranie inicjatyw na rzecz rozwoju i promocji powiatów, wymiana doświadczeń oraz upowszechnianie modelowych rozwiązań w zakresie rozwoju i zarządzania w powiatach.

Celem Związku Powiatów Polskich miało być również prowadzenie oraz wspieranie prowadzonej przez swych członków działalności naukowej, naukowo-technicznej, oświatowej, kulturalnej, w zakresie kultury fizycznej i sportu, ochrony środowiska, a także wspieranie inicjatyw społecznych na rzecz ochrony zdrowia i pomocy społecznej oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej inwalidów.

Osiągnięcie wyżej wymienionych celów realizowane ma być poprzez:

- reprezentowanie powiatów na forum ogólnopolskim i międzynarodowym,
- inicjowanie i opiniowanie projektów aktów prawnych,
- propagowanie wymiany doświadczeń w zakresie wykonywanych zadań przez jednostki samorządu terytorialnego,

- inspirowanie i podejmowanie wspólnych inicjatyw, mających wpływ na rozwój społeczności powiatowych,
- inspirowanie i podejmowanie wspólnych inicjatyw służących społeczno-gospodarczemu rozwojowi powiatów, nawiązywanie kontaktów zagranicznych oraz wymianę naukową i kulturalną,
- prowadzenie pracy informacyjnej, konsultacyjnej i programowej, mającej na celu wspólne rozwiązywanie problemów w zakresie poszczególnych dziedzin działalności samorządu terytorialnego,
- prowadzenie działalności wydawniczej, szkoleniowej i promocyjnej,
- współdziałanie z organami administracji publicznej, stowarzyszeniami, innymi organizacjami społecznymi oraz środowiskiem naukowym,
- delegowanie swoich przedstawicieli do innych organizacji i instytucji,
- inicjowanie i organizowanie imprez kulturalnych i sportowych,
- prowadzenie działalności analityczno-naukowej w zakresie związanym z funkcjonowaniem samorządu powiatowego.

Realizację założeń Związek Powiatów Polskich prowadzi przy wykorzystaniu swoich statutowych organów (tj.: Zgromadzenia Ogólnego ZPP, Zarządu ZPP, Komisji Rewizyjnej ZPP i Konwentów Powiatów poszczególnych województw) oraz biura.

Dzisiaj obserwując 20-letni czas działalności Związku Powiatów Polskich wyraźnie widoczny jest proces jego stałego przeobrażania się a prowadzący do obecnego stanu – najbardziej powszechnej i jednej z najprężniej działających korporacji samorządowych w Polsce.

Obecnie, według stanu na 1 listopada 2019 r., do Związku należy 308 samorządów powiatowych (powiatów i miast na prawach powiatu). Warto dodać, że ta liczba członków (powyżej 300) przez cały okres funkcjonowania Związku jest stała. Obrazuje to zarówno powszechność, istotność, jak i uznanie członkowskich jednostek samorządu terytorialnego dla wykonywanej przez ZPP pracy.

Nie byłoby to możliwe gdyby nie zaangażowanie osób pracujących w statutowych organach oraz w biurze Związku.

Praca statutowych organów Związku

Zgromadzenie Ogólne

Najwyższą władzą w Związku jest Zgromadzenie Ogólne, do którego wyłącznych kompetencji należy:

- kształtowanie programu działalności Związku,
- uchwalanie Statutu Związku,
- regulaminu obrad Zgromadzenia Ogólnego oraz ordynacji wyborczej,
- ustalanie składu liczbowego Zarządu i Komisji Rewizyjnej,
- wybór i odwoływanie Prezesa Zarządu, Zarządu oraz Komisji Rewizyjnej,
- uchwalanie budżetu Związku,
- uchwalanie wysokości i terminów płatności składek członkowskich,
- przyjmowanie rocznych sprawozdań z działalności Zarządu,
- zatwierdzenia rocznych sprawozdań finansowych,
- ustalanie maksymalnej wysokości zobowiązań zaciąganych przez Zarząd Związku,
- rozpatrywanie odwołań w sprawie pozbawienia członkostwa w Związku,
- uchwalenie rozwiązania Związku, wybór likwidatora Związku oraz podjęcie uchwały o przeznaczeniu majątku Związku po przeprowadzonej likwidacji.

Zgromadzenie Ogólne może podejmować stanowiska, apele, rezolucje lub inne akty o podobnym charakterze, w sprawach istotnych dla wspólnot samorządowych.

Organ ten, przez wszystkie lata działalności Związku, zbierał się corocznie. Zdarzały się także takie momenty, w których – z racji ważkości pojawiających się problemów dotyczących polski samorząd terytorialny – zjazdy odbywały się częściej. W sumie w okresie od powstania Związku do chwili obecnej odbyło się 25 Zgromadzeń Ogólnych ZPP.

Podczas tych zjazdów starostowie a zarazem delegaci wypracowywali i podejmowali stanowiska w najbardziej kluczowych – z punktu widzenia samorządu powiatowego – sprawach. W sumie przez te 20 lat podjęto ponad 250 stanowisk.

Konwenty Powiatów

Aktywność Związku, poza płaszczyzną corocznego zjazdu, przejawia się także w jego regionalnych strukturach, tj. funkcjonujących w każdym województwie – Konwencie Powiatów. To te ciała, niejednokrotnie stanowią *spiritus movens* decyzji podejmowanych przez Zarząd, a w konsekwencji działań wykonywanych przez biuro Związku.

Zadaniem Konwentu jest reprezentowanie interesów członków Związku w danym regionie. Konwent pełni rolę doradczą względem organów ZPP i może w szczególności przyjmować własne stanowiska lub opinie oraz kierować do Zarządu ZPP pisma o podjęcie interwencji – w sprawach związanych z celami statutowymi Związku. Ponadto Konwent Powiatów może współpracować z organami administracji rządowej i samorządowej w danym województwie.

Konwent Powiatów tworzą starostowie i prezydenci miast na prawach powiatu będący członkami Związku lub upoważnione przez nich osoby.

Konwenty Powiatów samodzielnie organizują swoje spotkania. Rokrocznie odbywa się kilkadziesiąt zjazdów regionalnych na których to podejmowane są stanowiska oraz omawiane bieżące problemy o charakterze zarówno ogólnokrajowym jak i regionalnym. Bardzo często w spotkaniach tych uczestniczą zaproszeni goście reprezentujący głównie organy państwowe oraz ich jednostki.

Starostowie wybierają spośród siebie Przewodniczącego Konwentu Powiatów.

W poszczególnych kadencjach szefami Konwentów były/są poniżej wymienione osoby.

Skład osobowy Przewodniczących Konwentów Powiatów I kadencji (1999-2003), z poszczególnych województw:

- Dolnośląskie: Walery Czarnecki – Starosta Lubański,
- Kujawsko-Pomorskie: Eugeniusz Lewandowski – Starosta Toruński,
- Lubelskie: Zenon Rodzik – Starosta Opolski,
- Lubuskie: Marian Kazimierz Firszt – Starosta Gorzowski,
- Łódzkie: Mirosław Jan Owczarek – Starosta Łódzki,
- Małopolskie: Renata Godyń-Swędzioł – Starosta Krakowski,
- Mazowieckie: Jerzy Koziański – Starosta Zwoleński (do 2001 roku), Elżbieta Lanc – Starosta Węgrowski (2001-2002), Adam Janas – Starosta Nowodworski (od 2002 roku),
- Opolskie: Joachim Czernek – Starosta Krapkowicki,
- Podkarpackie: Janusz Smulski – Wiceprezydent Rzeszowa,
- Podlaskie: Franciszek Wiśniewski – Starosta Augustowski (do 2001 roku), Jacek Bogucki – Starosta Wysokomazowiecki (od 2001 roku),
- Pomorskie: Julian Grzanko – Starosta Malborski (do 2001 roku), Bogdan Dombrowski – Starosta Gdański (od 2001 roku),
- Śląskie: Eugeniusz Wyciśło – Starosta Mikołowski (do 2002 roku), Damian Mrowiec – Starosta Rybnicki (od 2002 roku),
- Świętokrzyskie: Maciej Giermasiński – Starosta Ostrowiecki (do 2001 roku), Adam Sosnowski – Starosta Konecki (2001-2002), Waldemar Paluch – Starosta Ostrowiecki (od 2002 roku),
- Warmińsko-Mazurskie: Janusz Dąbrowski – Starosta Bartoszycki (do 2001 roku), Adam Sierzputowski – Starosta Olsztyński (od 2001 roku),
- Wielkopolskie: Elżbieta Streker-Dembińska – Starosta Koniński,
- Zachodniopomorskie: Wiktor Woś – Starosta Drawski (do 2001 roku), Edward Wojtalik – Starosta Koszaliński (od 2001 roku).

Skład osobowy Przewodniczących Konwentów Powiatów II kadencji (2003-2007), z poszczególnych województw:

- Dolnośląskie: Jerzy Więclawski – Starosta Wołowski,
- Kujawsko-Pomorskie: Marzena Kempieńska – Starosta Świecki,
- Lubelskie: Marian Starownik – Starosta Lubartowski,

- Lubuskie: Wiesław Mackowicz – Starosta Krośnieński,
- Łódzkie: Mieczysław Łuczak – Starosta Wieluński,
- Małopolskie: Jacek Krupa – Starosta Krakowski,
- Mazowieckie: Tadeusz Nalewajk – Starosta Pułtuski,
- Opolskie: Stanisław Rakoczy – Starosta Kluczborski,
- Podkarpackie: Adam Krzysztoń – Starosta Łańcucki,
- Podlaskie: Franciszek Wiśniewski – Starosta Augustowski,
- Pomorskie: Bogdan Dombrowski – Starosta Gdański,
- Śląskie: Bożena Respondek – Starosta Będziński,
- Świętokrzyskie: Zbigniew Banaśkiewicz – Starosta Kielecki,
- Warmińsko-Mazurskie: Adam Sierzputowski – Starosta Olsztyński,
- Wielkopolskie: Elżbieta Streker-Dembińska – Starosta Koniński (do 2005 roku), Eugeniusz Grzeszczak – Starosta Koniński (od 2005 roku),
- Zachodniopomorskie: Krzysztof Ciach – Starosta Stargardzki.

**Skład osobowy Przewodniczących Konwentów Powiatów
III kadencji (2007-2011), z poszczególnych województw:**

- Dolnośląskie: Cezary Przybylski – Starosta Bolesławiecki,
- Kujawsko-Pomorskie: Marzena Kempieńska – Starosta Świecki,
- Lubelskie: Paweł Pikula – Starosta Lubelski,
- Lubuskie: Marek Cieślak – Starosta Żarski,
- Łódzkie: Andrzej Szymanek – Starosta Wieruszowski,
- Małopolskie: Jan Golonka – Starosta Nowosądecki,
- Mazowieckie: Tadeusz Nalewajk – Starosta Pułtuski (do 2008 roku), Zenon Szczepankowski – Starosta Przasnyski (od 2008 roku),
- Opolskie: Henryk Lakwa – Starosta Opolski,
- Podkarpackie: Adam Krzysztoń – Starosta Łańcucki,
- Podlaskie: Franciszek Wiśniewski – Starosta Augustowski,
- Pomorskie: Janina Kwiecień – Starosta Kartuski,
- Śląskie: Andrzej Płonka – Starosta Bielski,
- Świętokrzyskie: Edmund Kaczmarek – Starosta Jędrzejowski,
- Warmińsko-Mazurskie: Adam Sierzputowski – Starosta Olsztyński (do 2008 roku), Mirosław Pampuch – Starosta Olsztyński (od 2008 roku),
- Wielkopolskie: Jan Grabkowski – Starosta Poznański, Wiesław Maszewski – Starosta Czarnkowsko-Trzcianecki, Lech Janicki – Starosta Ostrzeszowski, Dionizy Jaśniewicz – Starosta Wrzesiński, Krzysztof Piwoński – Starosta Leszczyński (zmiana rotacyjna),
- Zachodniopomorskie: Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki.

**Skład osobowy Przewodniczących Konwentów Powiatów
IV kadencji (2011-2015), z poszczególnych województw:**

- Dolnośląskie: Cezary Przybylski – Starosta Bolesławiecki (do 2013 roku), Piotr Lech – Starosta Milicki (od 2013 roku),
- Kujawsko-Pomorskie: Marzena Kempieńska – Starosta Świecki,
- Lubelskie: Paweł Pikula – Starosta Lubelski,
- Lubuskie: Marek Cieślak – Starosta Żarski,
- Łódzkie: Andrzej Szymanek – Starosta Wieruszowski,
- Małopolskie: Jacek Pająk – Starosta Bocheński,
- Mazowieckie: Piotr Zgorzelski – Starosta Płocki (do 2013 roku), Bogdan Pągowski – Starosta Wyszowski (od 2013 roku),
- Opolskie: Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki,
- Podkarpackie: Józef Michalik – Starosta Lubaczowski,
- Podlaskie: Franciszek Wiśniewski – Starosta Augustowski,
- Pomorskie: Janina Kwiecień – Starosta Kartuski,
- Śląskie: Andrzej Płonka – Starosta Bielski,
- Świętokrzyskie: Edmund Kaczmarek – Starosta Jędrzejowski,
- Warmińsko-Mazurskie: Tadeusz Mordasiewicz – Starosta Kętrzyński,
- Wielkopolskie: Lech Janicki – Starosta Ostrzeszowski,
- Zachodniopomorskie: Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki,

**Skład osobowy Przewodniczących Konwentów Powiatów
V kadencji (2015-2019), z poszczególnych województw:**

- Dolnośląskie: Roman Potocki – Starosta Wrocławski,
- Kujawsko-Pomorskie: Franciszek Koszowski – Starosta Świecki,
- Lubelskie: Paweł Pikula – Starosta Lubelski,
- Lubuskie: Mirosław Glaz – Starosta Krośnieński,
- Łódzkie: Stanisław Cabała – Starosta Piotrkowski,
- Małopolskie: Józef Krzyworzeka – Starosta Krakowski (do 19 października 2017 r.), Józef Tomal – Starosta Myślenicki (od 19 października 2017 r. p.o. Przewodniczącego Konwentu),
- Mazowieckie: Krzysztof Fedorczyk – Starosta Węgrowski,
- Opolskie: Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki,
- Podkarpackie: Józef Jodłowski – Starosta Rzeszowski,
- Podlaskie: Jan Zalewski – Starosta Siemiatycki,
- Pomorskie: Mirosław Czapla – Starosta Malborski,
- Śląskie: Andrzej Płonka – Starosta Bielski,
- Świętokrzyskie: Edmund Kaczmarek – Starosta Jędrzejowski,

- Warmińsko-Mazurskie: Wacław Strażewicz – Starosta Giżycki,
- Wielkopolskie: Lech Janicki – Starosta Ostrzeszowski,
- Zachodniopomorskie: Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki.

**Skład osobowy Przewodniczących Konwentów Powiatów
VI kadencji (2019-2024, stan na 1 listopada 2019 r.),
z poszczególnych województw:**

- Dolnośląskie: Roman Potocki – Starosta Wrocławski,
- Kujawsko-Pomorskie: Krzysztof Maćkiewicz – Starosta Wąbrzeski,
- Lubelskie: Zdzisław Antoń – Starosta Lubelski,
- Lubuskie: Henryk Janowicz – Starosta Żagański,
- Łódzkie: Marcin Baranowski – Starosta Opoczyński,
- Małopolskie: Wojciech Pałka – Starosta Krakowski,
- Mazowieckie: Marian Niemirski – Starosta Przysuski,
- Opolskie: Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki,
- Podkarpackie: Józef Jodłowski – Starosta Rzeszowski,
- Podlaskie: Bogdan Zieliński – Starosta Wysokomazowiecki,
- Pomorskie: Mirosław Czapla – Starosta Malborski,
- Śląskie: Andrzej Płonka – Starosta Bielski,
- Świętokrzyskie: Jerzy Kolarz – Starosta Buski,
- Warmińsko-Mazurskie: Jan Harhaj – Starosta Lidzbarski,
- Wielkopolskie: Lech Janicki – Starosta Ostrzeszowski,
- Zachodniopomorskie: Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki.

Zarząd

Głównym organem analizującym i podejmującym decyzje w Związku jest jego Zarząd. Członkowie Zarządu do 2019 roku byli wybierani przez Zgromadzenie Ogólne ZPP na czteroletnie kadencje, natomiast od 2019 roku są to już pięcioletnie kadencje. Niepisaną zasadą jest to, że Zarząd składa się z osób reprezentujących różne części geograficzne Polski oraz wszystkie rządzące opcje polityczne. Pozwala ona na właściwe reprezentowanie problemów lokalnych oraz daje gwarancję ucierania się różnych światopoglądów, a w konsekwencji przyjmowania konsensualnych stanowisk.

Do głównych kompetencji Zarządu należy:

- prowadzenie spraw związanych z bieżącą działalnością Związku, zgodnie z celami statutowymi i przepisami prawa,

- wykonywanie uchwał Zgromadzenia Ogólnego ZPP,
- przygotowanie projektów dokumentów programowych,
- przygotowanie projektu budżetu Związku,
- ustalanie terminu, miejsca i projektu obrad Zgromadzenia Ogólnego,
- opracowywanie projektu regulaminu obrad Zgromadzenia Ogólnego i projektu ordynacji wyborczej,
- występowanie z inicjatywą uchwałodawczą oraz opracowywanie projektów uchwał i stanowisk na posiedzenia Zgromadzenia Ogólnego,
- delegowanie i odwoływanie przedstawicieli Związku w innych organizacjach i instytucjach oraz podpisywanie umów i porozumień o współpracy,
- nawiązanie i rozwiązanie stosunku pracy z Dyrektorem Biura,
- realizacja rocznego budżetu Związku,
- gospodarowanie majątkiem Związku w ramach uchwalonego rocznego budżetu oraz ogólnych zasad gospodarowania majątkiem Związku, w tym do:
  - zaciągania zobowiązań do wysokości określonej przez Zgromadzenie Ogólne,
  - przyjmowanie darowizn, spadków i zapisów,
- nabywanie i zbywanie nieruchomości,
- ustalanie liczby i wyborów Wiceprezesów Zarządu spośród Członków Zarządu,
- przyjęcie regulaminu pracy Zarządu,
- przyjęcie regulaminu organizacyjnego Biura Związku,
- zapewnienie sporządzenia rocznego sprawozdania finansowego i przedłożenie go Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia,
- składanie sprawozdań ze swojej działalności na Zgromadzeniu Ogólnym,
- powoływanie Komisji merytorycznych Związku i określenie zakresu ich działania,
- powoływanie doraźnych zespołów i grup oraz określanie ich zadań,
- podejmowanie pomiędzy posiedzeniami Zgromadzenia Ogólnego stanowisk, apeli, rezolucji lub innych aktów o podobnym charakterze w sprawach istotnych dla wspólnot lokalnych.

Zarząd spotyka się adekwatnie do potrzeb ale nie rzadziej niż raz na kwartał. Podczas posiedzeń członkowie Zarządu podejmują stanowiska oraz omawiają bieżące problemy dotyczące samorząd powiatowy. Na spotkania te często zapraszani są przedstawiciele władz centralnych.

Również przewodniczący Konwentów Powiatów z poszczególnych województw czynnie uczestniczą w spotkaniach Zarządu Związku.

Na przestrzeni niemal 20 lat Zarząd podjął ponad 350 stanowisk oraz ponad 600 uchwał.

Przedstawicielami powiatów w pracach Zarządu poszczególnych kadencji były/są poniżej wymienione osoby.

Skład osobowy Zarządu Związku Powiatów Polskich I kadencji (1999-2003):

- Antoni Jankowski – Starosta Tarnogórski, Prezes Zarządu ZPP
- Andrzej Grzyb – Starosta Ostrzeszowski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Adam Janas – Starosta Nowodworski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Jan Łopata – Starosta Lubelski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Grzegorz Zawistowski – Starosta Warszawski, Wiceprezes Zarządu ZPP (do 2000 roku)
- Stanisław Ożóg – Starosta Rzeszowski, Członek Zarządu ZPP (do 2001 roku), Wiceprezes Zarządu ZPP (od 2001 roku)
- Jacek Bogucki – Starosta Wysokomazowiecki, Członek Zarządu ZPP
- Maria Ciesielska – Starosta Włocławski, Członek Zarządu ZPP (do 2002 roku)
- Andrzej Czerwiński – Prezydent Nowego Sącza, Członek Zarządu ZPP (od 2002 roku)
- Cezary Dzierżek – Starosta Łowicki, Członek Zarządu ZPP
- Wiesław Garstka – Starosta Kutnowski, Członek Zarządu ZPP
- Jan Jarosiński – Starosta Jaworski, Członek Zarządu ZPP (od 2002 roku)
- Stanisław Jastrzębski – Starosta Wyszowski, Członek Zarządu ZPP (od 2002 roku)
- Wiesław Jędrusik – Starosta Będziński, Członek Zarządu ZPP (do 2002 roku)
- Mieczysław Kasprzak – Starosta Jarosławski, Członek Zarządu ZPP
- Andrzej Kropiwnicki – Wiceprzewodniczący Rady m. st. Warszawy (od 2000 roku)
- Elżbieta Lanc – Starosta Węgrowski, Członek Zarządu ZPP (do 2002 roku)
- Eugeniusz Lewandowski – Starosta Toruński, Członek Zarządu ZPP (od 2002 roku)
- Ryszard Pomin – Starosta Poznański, Członek Zarządu ZPP
- Bożena Respondek – Starosta Będziński, Członek Zarządu ZPP (od 2002 roku)
- Stefan Strzałkowski – Starosta Białogardzki, Członek Zarządu ZPP
- Zbigniew Zabor – Starosta Śremski, Członek Zarządu ZPP (do 2002 roku)

**Skład osobowy Zarządu Związku Powiatów Polskich
II kadencji (2003-2007):**

- Ludwik Węgrzyn – Starosta Bocheński, Prezes Zarządu ZPP
- Jacek Bogucki – Starosta Wysokomazowiecki, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Krzysztof Ciach – Starosta Stargardzki, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Adam Janas – Radny Rady Powiatu Nowodworskiego, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Stanisław Ozóg – Starosta Rzeszowski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Zbigniew Banaśkiewicz – Starosta Kielecki, Członek Zarządu ZPP
- Cezary Dzierżek – Starosta Łowicki, Członek Zarządu ZPP
- Jan Jarosiński – Starosta Jaworski, Członek Zarządu ZPP
- Sławomir Jezierski – Starosta Elbląski, Członek Zarządu ZPP
- Andrzej Jęcz – Starosta Kościański, Członek Zarządu ZPP
- Karol Karski – Wiceprzewodniczący Rady m.st. Warszawy, Członek Zarządu ZPP
- Jacek Krupa – Starosta Krakowski, Członek Zarządu ZPP
- Janina Kwiecień – Starosta Kartuski, Członek Zarządu ZPP
- Eugeniusz Lewandowski – Starosta Toruński, Członek Zarządu ZPP
- Tadeusz Nalewajk – Starosta Pułtuski, Członek Zarządu ZPP
- Stanisław Rakoczy – Starosta Kluczborski, Członek Zarządu ZPP
- Bożena Respondek – Starosta Będziński, Członek Zarządu ZPP
- Zenon Rodzik – Starosta Opolski (woj. lubelskie), Członek Zarządu ZPP
- Krzysztof Romankiewicz – Starosta Zielonogórski, Członek Zarządu ZPP
- Andrzej Wąsik – Starosta Wrocławski, Członek Zarządu ZPP
- Andrzej Zieliński – Starosta Żywiecki, Członek Zarządu ZPP

**Skład osobowy Zarządu Związku Powiatów Polskich
III kadencji (2007-2011):**

- Tadeusz Nalewajk – Starosta Pułtuski, Prezes Zarządu ZPP (do 2008 roku)
- Kazimierz Kotowski – Starosta Opatowski, Członek Zarządu ZPP (do 2008 roku), Prezes Zarządu ZPP (od 2008 roku)
- Robert Godek – Starosta Strzyżowski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Marzena Kempieńska – Starosta Świecki, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Andrzej Płonka – Starosta Bielski (woj. śląskie), Wiceprezes Zarządu ZPP

-
- Marek Tramś – Starosta Polkowicki, Wiceprezes Zarządu ZPP
  - Zbigniew Deptuła – Starosta Makowski, Członek Zarządu ZPP (od 2008 roku)
  - Jan Golonka – Starosta Nowosądecki, Członek Zarządu ZPP (od 2008 roku)
  - Andrzej Jęcz – Starosta Kościański, Członek Zarządu ZPP
  - Aleksander Kozłowski – Starosta Słubicki, Członek Zarządu ZPP (do 2008 roku)
  - Ligia Krajewska – Wiceprzewodnicząca Rady m.st. Warszawy, Członek Zarządu ZPP
  - Józef Krzyworzeka – Starosta Krakowski, Członek Zarządu ZPP (do 2008 roku)
  - Ryszard Kurp – Starosta Wolsztyński, Członek Zarządu ZPP
  - Henryk Lakwa – Starosta Opolski, Członek Zarządu ZPP
  - Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki, Członek Zarządu ZPP
  - Krzysztof Maćkiewicz – Starosta Wąbrzeski, Członek Zarządu ZPP
  - Józef Matysiak – Starosta Rawski, Członek Zarządu ZPP
  - Sławomir Neumann – Starosta Starogardzki, Członek Zarządu ZPP (do 2008 roku)
  - Włodzimierz Pietroczyk – Starosta Hajnowski, Członek Zarządu ZPP
  - Józef Reszke – Starosta Wejherowski, Członek Zarządu ZPP (od 2008 roku)
  - Zenon Rodzik – Starosta Opolski (woj. lubelskie), Członek Zarządu ZPP
  - Sławomir Snarski – Starosta Bielski (woj. podlaskie), Członek Zarządu ZPP
  - Wacław Strażewicz – Starosta Giżycki, Członek Zarządu ZPP
  - Marek Szponar – Starosta Oławski, Członek Zarządu ZPP
  - Zbigniew Szumski – Starosta Świebodziński, Członek Zarządu ZPP

**Skład osobowy Zarządu Związku Powiatów Polskich
IV kadencji (2011-2015):**

- Marek Tramś – Starosta Polkowicki, Prezes Zarządu ZPP
- Robert Godek – Starosta Strzyżowski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Jan Grabkowski – Starosta Poznański, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Marzena Kempieńska – Starosta Świecki, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Andrzej Płonka – Starosta Bielski (woj. śląskie), Wiceprezes Zarządu ZPP
- Zenon Rodzik – Starosta Opolski (woj. lubelskie), Wiceprezes Zarządu ZPP
- Cezary Gabryjczyk – Starosta Łaski, Członek Zarządu ZPP

- Edmund Kaczmarek – Starosta Jędrzejowski, Członek Zarządu ZPP
- Józef Kozina – Starosta Głubczycki, Członek Zarządu ZPP
- Piotr Lech – Starosta Milicki, Członek Zarządu ZPP
- Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki, Członek Zarządu ZPP
- Krzysztof Maćkiewicz – Starosta Wąbrzeski, Członek Zarządu ZPP
- Ewa Masny-Askanas – Wiceprzewodnicząca Rady m.st. Warszawa, Członek Zarządu ZPP
- Mirosław Pampuch – Starosta Olsztyński, Członek Zarządu ZPP
- Józef Reszke – Starosta Wejherowski, Członek Zarządu ZPP
- Elżbieta Smolińska – Starosta Pruszkowski, Członek Zarządu ZPP
- Sławomir Snarski – Starosta Bielski (woj. podlaskie), Członek Zarządu ZPP
- Wacław Strażewicz – Starosta Giżycki, Członek Zarządu ZPP
- Zbigniew Szumski – Starosta Świebodziński, Członek Zarządu ZPP
- Zenon Szczepankowski – Starosta Przasnyski, Członek Zarządu ZPP
- Józef Tomal – Starosta Myślenicki, Członek Zarządu ZPP

**Skład osobowy Zarządu Związku Powiatów Polskich
V kadencji (2015-2019):**

- Ludwik Węgrzyn – Starosta Bocheński, Prezes Zarządu ZPP
- Robert Godek – Starosta Strzyżowski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Kwiecień – Starosta Kartuski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Ewa Masny-Askanas – Wiceprzewodnicząca Rady m.st. Warszawa, Wiceprezes Zarządu ZPP (do 2017 roku)
- Krzysztof Nosal – Starosta Kaliski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Andrzej Płonka – Starosta Bielski (woj. śląskie), Wiceprezes Zarządu ZPP
- Zenon Rodzik – Starosta Opolski (woj. lubelskie), Wiceprezes Zarządu ZPP
- Sławomir Snarski – Starosta Bielski (woj. podlaskie), Wiceprezes Zarządu ZPP
- Zbigniew Szumski – Starosta Świebodziński, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Marek Tramś – Starosta Polkowicki, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Sebastian Burdzy – Starosta Średzki (woj. dolnośląskie), Członek Zarządu ZPP
- Zbigniew Deptuła – Starosta Makowski, Członek Zarządu ZPP
- Ewa Janczar – Radna Rady m.st. Warszawa, Członek Zarządu ZPP (od 2017 roku)

-
- Edmund Kaczmarek – Starosta Jędrzejowski, Członek Zarządu ZPP
  - Franciszek Koszowski – Starosta Świecki, Członek Zarządu ZPP
  - Edmund Kotecki – Starosta Brzeziński, Członek Zarządu ZPP
  - Józef Kozina – Starosta Głubczycki, Członek Zarządu ZPP
  - Adam Krzysztoń – Starosta Łańcucki, Członek Zarządu ZPP
  - Tadeusz Kwiatkowski – Starosta Dąbrowski, Członek Zarządu ZPP
  - Krzysztof Lis – Starosta Szczecinecki, Członek Zarządu ZPP
  - Andrzej Nowicki – Starosta Piski, Członek Zarządu ZPP
  - Marek Pławiak – Starosta Nowosądecki, Członek Zarządu ZPP

**Skład osobowy Zarządu Związku Powiatów Polskich
VI kadencji (2019-2024):**

- Andrzej Płonka – Starosta Bielski (woj. śląskie), Prezes Zarządu ZPP
- Tadeusz Chrzan – Starosta Jarosławski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Jan Grabkowski – Starosta Poznański, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Jerzy Kolarz – Starosta Buski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Adam Krzysztoń – Starosta Łańcucki, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Krzysztof Maćkiewicz – Starosta Wąbrzeski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Marian Niemirski – Starosta Przysuski, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Sławomir Snarski – Starosta Bielski (woj. podlaskie), Wiceprezes Zarządu ZPP
- Zbigniew Szumski – Starosta Świebodziński, Wiceprezes Zarządu ZPP
- Mariusz Bieniek – Starosta Płocki, Członek Zarządu ZPP
- Mirosław Czapla – Starosta Malborski, Członek Zarządu ZPP
- Jarosław Dudkowiak – Starosta Głogowski, Członek Zarządu ZPP
- Ewa Janczar – Radna Rady m.st. Warszawa, Członek Zarządu ZPP
- Józef Matysiak – Starosta Rawski, Członek Zarządu ZPP
- Andrzej Nowicki – Starosta Piski, Członek Zarządu ZPP
- Wojciech Pałka – Starosta Krakowski, Członek Zarządu ZPP
- Paweł Piasny – b. Starosta Olkusi, Członek Zarządu ZPP
- Dariusz Szustek – Starosta Łukowski, Członek Zarządu ZPP
- Tomasz Tamborski – Starosta Kołobrzegi, Członek Zarządu ZPP
- Małgorzata Tudaj – Starosta Kędzierzyńsko-Kozielski, Członek Zarządu ZPP
- Mirosław Walicki – Starosta Garwoliński, Członek Zarządu ZPP

Komisja Rewizyjna

Organem z jednej strony – zgodnie ze statutem – kontrolnym, ale z drugiej wspierającym, z głosem doradczym dla Zarządu ZPP jest Komisja Rewizyjna.

Do kompetencji Komisji Rewizyjnej ZPP należy:

- kontrola zgodności działań organów Związku ze Statutem Związku i uchwałami Zgromadzenia Ogólnego,
- kontrola wykonania budżetu przez Zarząd,
- opinii do rocznego sprawozdania z działalności Zarządu oraz rocznego sprawozdania finansowego przedkładanych Zgromadzeniu Ogólnemu,
- przyjmowanie regulaminu pracy Komisji Rewizyjnej.

Komisja spotyka się dla dokonania oceny pracy Związku średnio dwa razy w roku. Członkowie Komisji biorą także aktywny udział w posiedzeniach Zarządu ZPP.

Przedstawicielami powiatów w pracach Komisji Rewizyjnej poszczególnych kadencji były/są poniżej wymienione osoby.

Skład osobowy Komisji Rewizyjnej Związku Powiatów Polskich I kadencji (1999-2003):

- Jerzy Mazurek – Prezydent Słupska, Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP (do 2002 roku),
- Marek Tramś – Starosta Polkowicki, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Wiesław Gałka – Starosta Kielecki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Marek Grzelaczyk – Prezydent Zamościa, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Piotr Jelonek – Starosta Krasnostawski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2002 roku),
- Tadeusz Kamiński – Starosta Dębicki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (do 2002 roku),
- Jan Lasyk – Starosta Nowotarski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Adam Sierzputowski – Starosta Olsztyński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2002 roku),
- Ludwik Węgrzyn – Starosta Bocheński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP.

**Skład osobowy Komisji Rewizyjnej
Związku Powiatów Polskich II kadencji (2003-2007):**

- Marek Tramś – Starosta Polkowicki, Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Tadeusz Oronowicz – Starosta Jarosławski, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Grzegorz Janczak – Starosta Pabianicki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2006 roku),
- Michał Karalus – Starosta Pleszewski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Mieczysław Kasprzak – Starosta Legnicki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Ryszard Kurp – Starosta Wolsztyński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2006 roku),
- Waldemar Paluch – Starosta Ostrowiecki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Elżbieta Streker-Dembińska – Starosta Koniński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (do 2005 roku),
- Adam Sierzputowski – Starosta Olsztyński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Wegner – Starosta Tucholski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Grzegorz Wojtasiak – Starosta Kutnowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (do 2006 roku).

**Skład osobowy Komisji Rewizyjnej
Związku Powiatów Polskich III kadencji (2007-2011):**

- Stanisław Drozdowski – Starosta Sępoleński, Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP (do 2008 roku),
- Michał Karalus – Starosta Pleszewski, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP (do 2008 roku), Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2008 roku),
- Szczepan Ołdakowski – Starosta Suwalski, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2008 roku),
- Jarosław Brózda – Starosta Bełchatowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Sławomir Jezierski – Starosta Elbląski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Józef Jodłowski – Starosta Rzeszowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Ryszard Ożóg – Starosta Brzeski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP (od 2008 roku),

- Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Zygmunt Worsa – Starosta Świdnicki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Zbigniew Żbikowski – Starosta Aleksandrowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP.

**Skład osobowy Komisji Rewizyjnej
Związku Powiatów Polskich IV kadencji (2011-2015):**

- Michał Karalus – Starosta Pleszewski, Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Włodzimierz Brodiuk – Starosta Ostródzki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Józef Jodłowski – Starosta Rzeszowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Zdzisław Kałamaga – Starosta Ostrowiecki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Ryszard Kurp – Starosta Wolsztyński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Szczepan Ołdakowski – Starosta Suwalski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Zygmunt Worsa – Starosta Świdnicki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Robert Zakrzewski – Starosta Radomszczański, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP.

**Skład osobowy Komisji Rewizyjnej
Związku Powiatów Polskich V kadencji (2015-2019):**

- Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki, Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Szymanek – Starosta Wieruszowski, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Marek Chciałowski – Starosta Garwoliński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Ciołek – Starosta Gołdapski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Janusz Guzdek – Starosta Dzierżoniowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Józef Jodłowski – Starosta Rzeszowski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,

- Krzysztof Maćkiewicz – Starosta Wąbrzeski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Szczepan Ołdakowski – Starosta Suwalski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Opala – Starosta Łódzki Wschodni, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP.

Skład osobowy Komisji Rewizyjnej Związku Powiatów Polskich VI kadencji (2019-2024):

- Józef Swaczyna – Starosta Strzelecki, Przewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Szymanek – Starosta Wieruszowski, Wiceprzewodniczący Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Zdzisław Brezdeń – Starosta Oławski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Ciotek – Wicestarosta Gołdapski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Zdzisław Gamański – Starosta Chełmiński, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Andrzej Opala – Starosta Łódzki Wschodni, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Waldemar Trelka – Starosta Radomski, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Jan Zalewski – Starosta Siemiatycki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP,
- Bogdan Zieliński – Starosta Wysokomazowiecki, Członek Komisji Rewizyjnej ZPP.

Aktywność Związku Powiatów Polskich

Działalność Związku Powiatów Polskich od lat opiera się głównie na aktywności biura ZPP. Pracownicy i eksperci zatrudnieni w Związku, w ramach swoich codziennych działań, realizują zadania wskazane przez organy ZPP i wynikające z celów i zadań stawianych przed Związkiem.

Długoletnim dyrektorem Biura ZPP (od początku powstania tej organizacji) jest Rudolf Borusiewicz, a jego zastępcą początkowo był Marek Wójcik, a obecnie od 2014 roku jest Grzegorz P. Kubalski.

Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat praca Związku polegała głównie na prowadzeniu analiz aktów prawnych poddawanych konsul-

tacjom publicznym. Rokrocznie eksperci ZPP analizowali setki aktów prawnych, do których – w dużej części – przygotowywali szczegółowe opinie prawne. Niejednokrotnie sporządzenie ich poprzedzało przeprowadzenie prac badawczych.

W sprawach najbardziej ważkich dla funkcjonowania samorządu powiatowego przygotowywane i przyjmowane były i są stanowiska zatwierdzane przez odpowiednie organy Związku, a które to następnie przedkładane są odpowiednim organom centralnym. Treści zawarte w stanowiskach są niejednokrotnie dodatkowo wygłaszane przez przedstawicieli ZPP w ramach różnych spotkań.

Głównym miejscem artykułowania stanowisk i opinii Związku jest płaszczyzna Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego (oraz jej zespołów tematycznych), komisji sejmowych i senackich, czy też innych ciał, jak np. komitetów monitorujących, sterujących, zespołów problemowych, etc.

W każdym roku przedstawiciele i eksperci biura Związku biorą udział w kilkuset różnego rodzaju spotkaniach, na których poruszana jest problematyka funkcjonowania samorządów powiatowych i na których przekazywane mogą być stanowiska i opinie środowiska samorządowego.

Działalność reprezentantów Związku od lat wykracza także poza granice naszego kraju. Delegaci ZPP pracują w ramach struktur unijnych, w tym głównie odbywa się to w: Europejskim Komitecie Regionów, Kongresie Władz Lokalnych i Regionalnych Europy, Radzie Gmin i Regionów Europy, a także Europejskiej Konfederacji Władz Lokalnych Szczębla Pośredniego. Delegaci ZPP do wyżej wymienionych organów pilnują, aby prawodawstwo unijne uwzględniło głos środowiska samorządowego, w tym ten dotyczący działalności szczębla samorządu powiatowego.

Działalność Związku od zawsze wykraczała także poza płaszczyznę legislacyjną. Związek Powiatów Polskich czynnie angażował się w organizację i współorganizację różnego rodzaju konferencji, forów, sympozjów, zjazdów, itp. Rokrocznie było i jest to kilkadziesiąt wydarzeń.

Ponadto eksperci ZPP, jeżdżąc po całym kraju, prowadzili bezpłatne warsztaty i szkolenia dedykowane pracownikom samorządowym. Na przestrzeni tych ostatnich lat, przy ich zaangażowaniu, przeszkolonych zostało kilkanaście tysięcy pracowników samorządowych. Warto dodać, że dzięki obecności ekspertów we wszystkich fazach procesu legislacyjnego mają oni pełniejszą i wcześniejszą wiedzę o danej problematyce. Sytuacja ta powoduje, że Związek Powiatów Polskich zdecydowanie wcześniej niż podmioty komercyjne może oferować szkolenia z danej tematyki, a wiedza na nich przekazywana jest aktualna, precyzyjna i pełniejsza. Podkreślić także należy, że szkolenia

---

realizowane przez ZPP są bezpłatne, co z racji niejednokrotnie ich niszowości pozwala na zaoszczędzenie przez członkowskie powiaty i miasta na prawach powiatu znacznych środków finansowych.

Eksperci Związku dzielą się również swoją wiedzą w inny sposób, tj. przygotowując publikacje książkowe poświęcone problematyce samorządowej. Na przestrzeni tych dwudziestu lat Związek Powiatów Polskich wydał kilkadziesiąt bezpłatnych publikacji, których tematyka dotyczyła niemal wszystkich sfer jakimi zajmuje się samorząd terytorialny.

Szukając odpowiednich form dotarcia z bieżącymi informacjami dotyczącymi środowiska samorządowego, Związek Powiatów Polskich już w 2006 roku zainaugurował w ramach własnej strony internetowej, a w 2011 roku w ramach odrębnego portalu internetowego funkcjonowanie Dziennika Warto Wiedzieć. Dziennik, zlokalizowany pod adresem www.wartowiedziec.pl, przez lata funkcjonowania, stał się jednym z największych ogólnopolski portali informacyjnych podnoszących problematykę związaną z funkcjonowaniem samorządu terytorialnego. Unikalność tego medium polega na tym, że jako jedyny publikuje m.in. szczegółowe relacje z prac Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego i jest zespołów tematycznych, sejmowych i senackich komisji, czy też różne materiały doradcze oparte o orzeczenia sądowe lub interpretacje prawne organów centralnych. Do atutów należy to, że na portalu nie są zamieszczane żadne reklamy.

Materiały publikowane w Dzienniku Warto Wiedzieć dedykowane są zarówno pracownikom samorządowych, radnym jak i innym osobom zainteresowanym bliższym poznaniem zagadnień istotnych dla działania gmin, powiatów i województw. Rokrocznie redaktorzy przygotowują kilka tysięcy artykułów prasowych – głównie o charakterze konsultacyjno-doradczym.

Pierwszym redaktorem naczelnym Dziennika Warto Wiedzieć był Marek Wójcik, a od 2014 r. jest nim Rafał Rudka (wcześniej pełniący funkcję zastępcy redaktora naczelnego).

Istotnym elementem działalności ZPP były także realizowane projekty, na które Związek pozyskiwał środki z innych źródeł niż składki członkowskie. Dzięki ich realizacji ZPP może w większym wymiarze wspierać samorządy, szczególnie powiatowe, w doskonaleniu profesjonalnego świadczenia usług publicznych. Dzięki temu także stale zwiększa się liczba powiatów i miast na prawach powiatu, które skutecznie i profesjonalnie świadczą usługi publiczne.

Związek Powiatów Polskich od lat podejmował również działania, które pozwalają na wyróżnienie, a w konsekwencji na promocję osób angażujących się na rzecz lub w obszarze funkcjonowania jednostek samorządów terytorialnych, a także wprost samorządów terytorial-

nych. Realizacja tego zadania odbywała się głównie poprzez prowadzony Ogólnopolski Ranking Gmin i Powiatów, ale także poprzez włączanie się Związku w różnego typu inne konkursy i inicjatywy promujące konkretne wymierne efekty prac poszczególnych osób zarządzających daną jednostką samorządu terytorialnego jak i samych instytucji.

Reasumując można potwierdzić, że dzięki wieloletniemu zaangażowaniu ZPP:

- samorządy powiatowe mają silną i dobrą reprezentację swoich interesów na forum ogólnopolskim i międzynarodowym,
- należycie opiniowane są projekty aktów prawnych,
- stale propagowana jest wymiana doświadczeń w zakresie wykonywanych zadań własnych powiatów i zadań z zakresu administracji rządowej,
- podejmowane są dobre inicjatywy mające wpływ na rozwój społeczności powiatowych, a także te służące społeczno-gospodarczemu rozwojowi powiatów, nawiązywania kontaktów zagranicznych oraz wymianie naukowej i kulturalnej,
- odpowiednio i z zaangażowaniem prowadzone są prace informacyjne, konsultacyjne i programowe, mające na celu wspólne rozwiązywanie problemów w zakresie poszczególnych dziedzin działalności samorządu terytorialnego,
- prężnie i sukcesywnie prowadzona jest działalność wydawnicza, szkoleniowa i promocyjna dotycząca problematyki Związku i jednostek samorządu terytorialnego,
- podejmowane jest współdziałanie z organami administracji publicznej, stowarzyszeniami, innymi organizacjami społecznymi oraz środowiskami naukowymi,
- przedstawiciele Związku delegowani są do innych organizacji i instytucji.

Dzięki czemu m.in.:

- ratowane są budżety powiatów i miast na prawach powiatu przed ich destrukcją wynikającą z proponowanych zmian legislacyjnych,
- negocjowane są nowe możliwości pozyskiwania dodatkowych środków finansowych,
- na wysokim poziomie świadczone są usługi informacyjne, doradcze i szkoleniowe,
- umacniana jest rola i znaczenie jednostek samorządu terytorialnego.

Aktywność i efekty prac Związku są wynikiem wyteżonej pracy organów i biur ZPP. Wzajemna dobra współpraca daje gwarancję rzetelnej pracy na rzecz samorządów członkowskich, wpływając na jej wymierne efekty.

Tytułem zakończenia

Samorząd powiatowy w Polsce i organizacja go reprezentująca przybierały – na przestrzeni wieków – różne formy. Oddana do rąk Czytelników publikacja starała się ująć obraz tego rodzaju samorządu szczególnie podkreślając okres odzyskiwania przez Polskę niepodległości w roku 1918 i w latach kolejnych, a także czasy współczesne – od jego reaktywowania w 1998 r. do chwili obecnej.

W ocenie kształtu i dorobku samorządu powiatowego Drugiej Rzeczypospolitej należy pamiętać o kontekście jego funkcjonowania. Okres międzywojenny to czas zdecydowanie niesprzyjający decentralizacji i rozwiązywaniu problemów wewnątrz wspólnot lokalnych. Jednym z podstawowych wyzwań przed jakimi stanęły elity Polski niepodległej była konieczność „zszycia” jej z obszarów wchodzących w skład trzech odrębnych porządków prawnych. W tym stanie rzeczy wszelkie tendencje odśrodkowe, nawet niekoniecznie osadzone w odrębnościach o charakterze narodowościowym były z góry skazane na porażkę. Tak też należy oceniać coraz silniejszą presję wywieraną przez administrację państwową na struktury samorządowe prowadzącą wręcz do przekształcenia ich w przedłużenie aparatu państwowego, jak również fiasko rozszerzenia samorządu wojewódzkiego poza były zabór pruski. Oczywiście rozmowy dotyczące ewentualnego poszerzenia swobód samorządowych wybitnie utrudniała niejednolita struktura narodowościowa państwa. Niebezpieczne były bowiem obawy, że wszelkie działania wiążące się z osłabianiem struktur państwowych mogą zostać wykorzystane przez środowiska niechętnie suwerenności państwa polskiego na danym terytorium. To polski samorząd (nie tylko powiatowy) był jedną z tych instytucji, które zapłaciły cenę za skuteczność procesów integracyjnych. Konsekwencją jednak ruchów centralizacyjnych i unifikacyjnych przed 1939 r. było to, że pomimo usilnych prób Niemców w czasie II wojny światowej odwrócić się ich już nie udało.

W naszym przekonaniu to co pozostało po omówionych wyżej rozwiązaniach ustrojowych, jak również działalności Związku Powiatów RP, to kwestia doświadczeń współpracy oraz wypracowanych własnych, polskich koncepcji i tradycji w obszarze samorządu terytorialnego.

To tworzyło istotny punkt odniesienia w procesie odbudowy samorządu terytorialnego po 1989 r., a także dla osób i środowisk wdrażających kolejne reformy samorządowe. Z braku świeższych doświadczeń wracano do aktów prawnych, literatury przedmiotu sprzed 1939 r., instytucji znanych w strukturach samorządu Polski międzywojennej. To na ile były one inspirujące dla elit solidarnościowych i możliwe do zaaplikowania w zupełnie odmiennych uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych, to już zupełnie odmienna sprawa.

Z kolei czasy współczesne – po reaktywowaniu samorządu powiatowego w 1998 r. do chwili obecnej – to okres, który pozwolił udowodnić, że samorząd powiatowy stał się integralną i ważną częścią ustroju politycznego obecnej Polski. Jest dzisiaj podmiotem zupełnie oczywistym – jak każdy inny rodzaj jednostki samorządu terytorialnego naszego kraju. Gros mieszkańców Polski obecnie już nie pamięta czasów, kiedy na administracyjnej mapie kraju nie było wyznaczonych granic powiatów, a samorząd terytorialny jako taki był jedynie w sferze rozważań i marzeń wąskiej grupy pasjonatów i wizjonerów.

Wdrożenie w roku 1998 kolejnego etapu reformy decentralizacyjnej stało się więc realizacją naturalnych i powszechnych oczekiwań dotyczących konieczności upodmiotowienia ponadgminnych wspólnot lokalnych. Zatem samo reaktywowanie w 1998 roku samorządowego powiatu było powrotem do tradycyjnych istniejących kiedyś wspólnot, przekazaniem im tych wszystkich zadań lokalnych, których nie przejęły dotychczas gminy.

Obecny dwudekadowy czas funkcjonowania tego rodzaju jednostki samorządu terytorialnego pokazał, że powiaty nie zawiodły pokładanych w nich nadziei. Przez te ostatnie 20 lat, swoim działaniem udowodniły, że samorząd lepiej niż scentralizowany aparat państwa gospodaruje pieniędzmi publicznymi, lepiej je inwestuje i podejmuje właściwe decyzje służące wspólnotom mieszkańców. Dzięki nim usprawnione zostało także działanie administracji publicznej i zwiększył się wpływ mieszkańców na warunki życia w ich powiatach.

Nie byłoby to wszystko możliwe gdyby nie odpowiednie wykorzystanie potencjału tkwiącego w lokalnych społecznościach. To zaangażowanie dziesiątek tysięcy liderów samorządowych – włodarzy, radnych, pracowników administracji powiatowej i samorządowych jednostek organizacyjnych, sprawiło, że dzisiejsza Polska powiatowa wygląda bardzo dobrze.

Dużą rolę w procesie usamorządowienia się wspólnot powiatowych, ich rozwojowi i dojściu do obecnej niezachwianej ustrojowo sytuacji odegrał dzisiejszy Związek Powiatów Polskich. Organizacja, która stała się ważnym przedstawicielem powiatów i miast na prawach powia-

---

tu reprezentując ich interesy na płaszczyźnie ogólnopolskiej oraz poza granicami naszego kraju. Ponadto organizacja dająca zaplecze wspierające i bodźce rozwojowe w codziennym funkcjonowaniu tego rodzaju samorządu terytorialnego.

W oddanej do rąk Czytelników publikacji zapewne nie wszystko zostało ujęte całościowo. Pewne aspekty funkcjonowania samorządu powiatowego w Polsce w XX wieku wymagają jeszcze pogłębionych prac badawczych (np. jego funkcjonowanie w trakcie II wojny światowej). Celem wydawnictwa było jednak zobrazowanie tych elementów, momentów i faktów, które zdaniem Autorów, były i są istotne z punktu widzenia ogólnej wiedzy o tym obszarze. Opisano najważniejsze momenty w ponad stuletniej historii doświadczeń usamorzędowania wspólnot lokalnych oraz zrzeszania się samorządów terytorialnych. Działania te przerywane trudnymi losami Państwa zmuszały Polaków do podejmowania trudu odbudowy samorządu terytorialnego – z różnym skutkiem i w różnej formie.

Z perspektywy czasu widzimy, że samorząd terytorialny stał się naturalną częścią systemu demokratycznego państwa, który w sposób faktyczny zaspakaja potrzeby lokalnych społeczności.

Najważniejsze akty prawne dotyczące ustroju samorządu powiatowego w Polsce

W latach 1918-1939

- Dekret Naczelnika Państwa o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów Polski byłego zaboru rosyjskiego (Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r., Nr 13, poz. 141).
- Rozporządzenie Ministra Byłej Dzielnicy Pruskiej o tymczasowej organizacji samorządu komunalnego w województwie pomorskim (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej z 1920 r., Nr 3, poz. 2).
- Rozporządzenie Ministra Byłej Dzielnicy Pruskiej o wyborach do sejmików powiatowych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1921 r., Nr 71, poz. 492).
- Ustawa konstytucyjna zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1920 r., Nr 73, poz. 494).
- Ustawa z 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 44, poz. 267; Nr 79, poz. 550; Nr 101, poz. 935).
- Ustawa o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1923 r., Nr 94, poz. 747).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1928 r., Nr 11, poz. 86).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o związkach komunalnych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1928 r., Nr 39, poz. 386).
- Ustawa o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1933 r., Nr 35, poz. 294).
- Ustawa Konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 r. (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1935, Nr 30, poz. 227).

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o poprawie gospodarki i finansów związków samorządowych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1934 r., Nr 94, poz. 846).
- Ustawa o wyborze radnych gromadzkich, gminnych i powiatowych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1938 r., Nr 63, poz. 481).

Po 1989 r.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dziennik Ustaw z 1997 r., Nr 78, poz. 483) z późn. zm.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dziennik Ustaw RP z 1990 r., Nr 16, poz. 95) z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dziennik Ustaw RP z 1998 r., Nr 91, poz. 578) z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dziennik Ustaw RP z 1998r., Nr 91, poz. 576) z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dziennik Ustaw RP z 2003r., Nr 203, poz. 1966) z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dziennik Ustaw RP z 2009 r., nr 157, poz. 1240) z późn. zm.

Bibliografia selektywna

- J. Bardach, *Historia państwa i prawa Polski*, Warszawa 1973
- J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia Ustroju i Prawa polskiego*, Warszawa 1997, Wydawnictwo Prawnicze PWN
- Biuletyn Tygodniowy nr 6/98* – wywiad w I programie TVP
- Powiat*, praca zbiorowa pod red. J. Bocia, Kolonia Limited 2001
- W. Brzeziński, W. Dalbor, *Ustrój powiatowych związków samorządowych (ze zmianami wprowadzonymi ustawą z 23 marca 1933 r.)*, Warszawa 1933
- P. Cichoracki, *Czynnik polityczny w wyborach samorządowych na Polesiu (1926–1939)*, [w:] *Stulecie Samorządu*, pod red. J. Mierzwy i T. Skoczka, Warszawa 2019, s. 41-54
- I. Ciosek, *Znaczenie samorządu terytorialnego w życiu lokalnych społeczności województwa kieleckiego w latach 1919-1939*, Kielce 2014
- B. Cybulski, A. Konieczny, *Historia administracji*, Wrocław 1991
- Dziennik Juliusza Zdanowskiego, t. I: 22 VI 1915-29 IV 1917*, wstęp i oprac. J. Faryś, T. Sikorski, H. Walczak i A. Wątor, Szczecin 2013
- M. Grzybowska, *Decentralizacja i samorząd w II Rzeczypospolitej (aspekty ustrojowo-polityczne)*, Kraków 2003
- A. Gulczyński, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919-1922)*, Poznań 1995
- Z. Góralski, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1983
- R. Hausner, *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, Warszawa 1939
- H. Izdebski, *Samorząd terytorialny w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Samorząd terytorialny i rozwój lokalny*, praca zbiorowa pod red. A. Piekary i Z. Niewiadomskiego, Warszawa 1996
- W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918-1939*, Lublin 2009
- W. Kozyra, *Urząd Wojewódzki w Lublinie w latach 1919-1939*, Lublin 1999
- M. Kulesza, *Podstawowe kryteria podziału terytorialnego na powiaty i województwa*, KPRM, 1998

- K.W. Kumaniecki, *Ustrój władz samorządowych na ziemiach polskich w zarysie*, Warszawa-Kraków [1922]
- S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski*. Korona, Warszawa 1949
- A. Łuczak, *Samorząd terytorialny w programach i działalności stronnictw ludowych 1918-1939*, Warszawa 1973
- K. Makles, *Prasa centralnych związków samorządowych w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2014
- J. Malec, D. Malec, *Historia administracji i myśli administracyjnej*, Kraków 2003
- A.J. Mielcarek, *Podziały terytorialno-administracyjne II Rzeczypospolitej w zakresie administracji zespolonej*, Warszawa 2008
- J. Mierzwa, *Polska lokalna*, [w:] *Wokół nowej syntezy dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*, red. nauk. W. Mędrzecki, „Metamorfozy społeczne” t. 22, Warszawa 2019, s. 67-79
- J. Mierzwa, *Prasa a administracja lokalna w latach 1918-1939. Konteksty i uwarunkowania*, [w:] *Polityka I politycy w prasie XX i XXI wieku*, pod red. M. Dajnowicz i A. Miodowskiego, Białystok 2016, s. 183-195
- J. Mierzwa, *Słownik biograficzny starostów Drugiej Rzeczypospolitej*, t. I, Łomianki 2018
- J. Mierzwa, *Starostowie Polski międzywojennej. Portret zbiorowy*, Kraków 2012
- Z. Niewiadomski, *Ustrój samorządu terytorialnego i administracji rządowej po reformie*, Warszawa 1998; [w:] „Wspólnota” 1999, nr 6
- P. Olstowski, *Procesy „starościńskie” w województwie pomorskim w latach 1936-1937. Polityka obozu rządzącego i niejawne mechanizmy władzy na szczeblu powiatu w pierwszej połowie lat trzydziestych w świetle kilku procesów karnych*, Warszawa 2014
- R. Pacanowska, *Samorząd powiatowy w Wielkopolsce w latach 1919-1939*, Poznań 2006
- W. Paruch, *Myśl polityczna obozu piłsudczykowskiego 1926-1939*, Lublin 2005
- Polesie ilustrowane. Monografia*, praca zbiorowa pod red. inż. [Olgerda] Nelarda, Brześć n/Bugiem 1923
- M. Przeniosło, *Polska Komisja Likwidacyjna 1918-1919*, Kielce 2010
- Raport „Ocena zasadniczego podziału terytorialnego” przygotowany na potrzeby Sejmu RP i Senatu RP przez MSWiA, Warszawa 2001
- G. Radomski, *Samorząd terytorialny w myśli politycznej Narodowej Demokracji 1918-1939*, Toruń 2009
- M. Radomski, *Gospodarka budżetowa samorządu powiatowego II RP na przykładzie powiatu olkuskiego*, [w:] *Stulecie Samorządu*, pod red. J. Mierzwy i T. Skoczka, Warszawa 2019, s. 143-176

-
- A. Rychły-Mierzwa, *Maurycy Zdzisław Jaroszyński (1890-1974). Działacz samorządowy, polityk i naukowiec*, Kraków 2007, praca doktorska przechowywana w Zakładzie Historii Polski Najnowszej Instytutu Historii UJ
- A. Rychły-Mierzwa, *Reforma polskiego samorządu terytorialnego. Debaty na łamach prasy samorządowej w przeddzień uchwalenia tzw. ustawy scaleniowej (1930-1933)*, „Politeja”, 2004, nr 1.
- P. Samuś, *Minister Józef Beck. Dom rodzinny i lata młodości*, Łódź 2015
- W. Suleja, *Tymczasowa Rada Stanu*, Warszawa 1998
- J. Suski, *Rzeczpospolita Polska. Organizacja administracji publicznej*, Londyn 1942
- R. Szwed, *Centralne związki samorządowe w Polsce (1917-2003). Związek Miast Polskich. Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej – Związek Powiatów Polskich. Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Częstochowa 2003.
- R. Szwed, *Polska Partia Socjalistyczna w wyborach samorządów terytorialnych w latach 1919-1939*, Częstochowa 1993
- R. Szwed, *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918-1939. Wybór materiałów źródłowych*, Częstochowa 2000
- R. Szwed, *Samorządowa Rzeczpospolita 1918-1939: wybór rozpraw i artykułów*, Częstochowa 2002
- L. Śliwiński, *Ogólnopolska reprezentacja powiatowych związków komunalnych w II Rzeczypospolitej. Od Związku Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej do Związków Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. R. Szweda, Częstochowa 2013, [z:] http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/767/PRACA_20130319.pdf?handler=pdf [25 XI 2019]
- A. Tarnowska, *Z dziejów unifikacji administracji II Rzeczypospolitej. Rola przepisów pruskich*, Toruń 2012
- M. Ujdał, *Samorząd, [w:] Województwo śląskie (1922-1939). Zarys monograficzny*, pod red. F. Serafina, Katowice 1996
- A. Wiktorowska, *Związki międzykomunalne w Polsce przedwojennej (analiza historyczno-prawna). Nadzór w systemie samorządu terytorialnego (analiza historyczno-prawna)*, Warszawa 1990
- A. Witkowski, *Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego w Polsce międzywojennej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. XIV, z. 2, s. 353-373
- W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764-1989*, Warszawa 2007
- Z. Wojciechowski, *Państwo polskie w wiekach średnich. Dzieje ustroju*, Poznań 1945

- M. Wójcik, G. Kubalski, R. Rudka, B. Skóbel, *Samorząd powiatowy w Polsce – raport ZPP*, Warszawa 2013
- A.W. Zawadzki, *Finanse samorządu terytorialnego w latach 1918-1939*, Warszawa 1971
- Związek Powiatów Polskich, *Z kart historii samorządu powiatowego*, Warszawa 2009

O Autorach

Dr hab. **Janusz Mierzwa**, prof. UJ – historyk, pracuje w Zakładzie Historii Polski Najnowszej Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego zainteresowania koncentrują się na historii XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem biografistyki oraz dziejów społecznych, politycznych i administracji. Autor i współautor m.in. *Oblicza buntu społecznego w II Rzeczypospolitej doby Wielkiego Kryzysu (1930-1935). Uwarunkowania, skala, konsekwencje*, (Kraków 2019), *Starostowie Polski międzywojennej. Portret zbiorowy* (wyd. I: Kraków 2012, wyd. II: Kraków 2018); *Słownik biograficzny starostów Drugiej Rzeczypospolitej*, t. I, (Łomianki 2018); *Pułkownik Adam Koc. Biografia polityczna*, (Kraków 2006) oraz edycji źródeł – *Rzeczpospolita niedoskonała. Dokumenty do historii buntu społecznego w latach 1930-1935* (Kraków-Łomianki 2019), W.M. Zawadzki, *Dziennik*, (Kraków 2010) oraz A. Koc, *Wspomnienia*, (Wrocław 2005). W latach 2013-2015 dyrektor Muzeum Armii Krajowej w Krakowie.

Rafał Rudka – kierownik Działu Współpracy, Informacji, Analiz i Programów Biura Związku Powiatów Polskich, redaktor naczelny Dziennika Warto Wiedzieć (www.wartowiedziec.pl) oraz aktywny samorządowiec. Członek wielu zespołów, komitetów i grup roboczych funkcjonujących przy instytucjach rządowych szczebla centralnego. Absolwent Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Ukończył studia podyplomowe z zakresu: Zarządzania Kapitałem Ludzkim (na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie), Zarządzania i administracji publicznej (na Małopolskiej Wyższej Szkole Ekonomicznej w Tarnowie), Zarządzania w opiece zdrowotnej (na Wyższej Szkole Ekonomii i Informatyki w Krakowie) oraz Studia Europejskie organizowane w ramach projektu Unii Europejskiej Jean Monnet zdobywając Certyfikat Europejski. Uczestnik szeregu kursów i szkoleń, w tym akredytowanego szkolenia PRINCE2® Foundation&Practitioner. Autor i współautor kilku publikacji związanych z funkcjonowaniem jednostek samorządu terytorialnego.

niepodległa

POLSKA
STULECIE ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI